

UNIVERZITA PARDUBICE

Fakulta filozofická

Růžena Jesenská – život a dílo

Česká spisovatelka přelomu 19. a 20. století

Kateřina Kotilová

**Diplomová práce
2014**

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina Kotilová**
Osobní číslo: **H08685**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Gender history**
Název tématu: **Růžena Jesenská - život a dílo**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1) Úvod do problematiky - shrnutí dosavadního výzkumu ženské otázky přelomu 19. a 20. století 2) Profesní a soukromý život Růženy Jesenské 3) Literární činnost Jesenská básnířkou, prozaičkou a dramatičkou 4) Jesenská jako redaktorka Kalendáře paní a dívek českých 5) Didaktické aspekty tvorby Růženy Jesenské 6) Korespondence s významnými osobnostmi (J. V. Sládek, Zdenka Braunerová, Jiří Karásek ze Lvovic, M. A. Šimáček, Hana Benešová, Vilém Mrštík, Alfons Mucha)

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Marie BAHENSKÁ, Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Čechách v 19. století, Praha 2005. Pavla HORSKÁ, Naše prababičky feministky, Praha 1999. Růžena JESENSKÁ, Dětství, Praha 1929. Růžena JESENSKÁ, Jarmila. Dospívajícím dívkám, Praha 1924. Růžena JESENSKÁ, Lásky, Praha 1933. Milena LENDEROVÁ, Zdenka Braunerová, Praha 2000. Milena LENDEROVÁ (ed.), Antologie zaniklých ženských čtností, Pardubice 2003. Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století, Documenta pragensia 13. Žena v dějinách Prahy, Praha 1996, s. 291-299.

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2011**

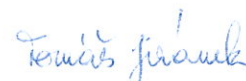
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2014**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 20. ledna 2014

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

v Praze dne 24. 3. 2014

Kateřina Kotilová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc., za cenné rady, ale zejména za trpělivost a vstřícný a ochotný přístup. Dále děkuji svým blízkým a přátelům za podporu a motivaci.

Anotace

Práce se zabývá životem a dílem spisovatelky Růženy Jesenské a přibližuje tak dráhu samostatné a soběstačné ženy-umělkyně přelomu 19. a 20. století. V úvodu seznamuje čtenáře s dobovým postavením žen ve společnosti, dále se věnuje již samotné Růženě Jesenské. Popisuje její dětství a rodinu, ve které vyrůstala, dráhu učitelky a spisovatelskou aktivitu. Charakterizuje vývoj jejího literárního stylu a náměty, jimiž se zabývala, podrobněji rozebírá její literární tvorbu didaktickou, románovou a dramatickou. Dále mapuje období její redakce *Kalendáře paní a dívek Českých* a spolupráci s malířkou Zdenkou Braunerovou. Závěr je věnován jejím intimnímu životu, zejména vztahu s malířem Alfonsem Muchou.

Klíčová slova: Růžena Jesenská, ženy, gender, emancipace, kalendář

Abstract

This work deals with life and artwork of the writer Růžena Jesenská and describes the career of an independent and self-reliant woman-artist at the turn of the 19th and 20th century. In the introduction it familiarizes the readers with the contemporary social status of women and then it focuses on Růžena Jesenská herself. It describes her childhood and the family in which she grew up, her teaching career and writer's activity. It characterizes the development of her literary style and topics which she was concerned with, it analyses her didactic, novelistic and dramatic work in a detail. It also maps the period of her editorship of the *Kalendář paní a dívek Českých* and the cooperation with the painter Zdenka Braunerová. The last part of work focuses on her intimate life, especially on her relationship with the painter Alfons Mucha.

Key words: Růžena Jesenská, women, gender, emancipation, calendar

Obsah

1	Úvod	1
2	Postavení žen od poloviny 19. století do počátku 20. století.....	5
2.1	Dívčí vzdělání.....	5
2.2	Manželství a rodina	8
2.3	Ženské spolky.....	11
2.4	Ženské profese.....	13
2.5	Ženy a politika	15
3	Dětství a rodina Růženy Jesenské	19
3.1	Léta školní docházky	25
4	Jesenská učitelkou	30
5	Jesenská spisovatelkou	32
5.1	Charakteristika literární tvorby.....	33
6	Jesenská redaktorkou.....	36
6.1	Kalendář paní a dívek českých	36
6.2	Období redakce Růženy Jesenské.....	37
6.3	Spolupráce se Zdenkou Braunerovou.....	39
7	Literární tvorba.....	48
7.1	Didaktická literatura	48
7.1.1	Česká dívčí výchovná literatura	48
7.1.2	Jarmila a Jarní píseň	51
7.2	Romány.....	62
7.3	Dramata	84
8	Lásky Růženy Jesenské	92
9	Závěr.....	102
	Obrazová příloha	104
	Použitá literatura a prameny	116
	Resumé	120

1 Úvod

Profesí učitelka, „básniřka lyrických, citově spontánních veršů, autorka povídek, novel, románů, dramát a knih pro mládež. Představitelka novoromantické prózy navazující na umělecké tendence literatury konce století“,¹ redaktorka dětských časopisů a především *Kalendáře paní a dívek českých* – tím vším byla Růžena Jesenská.

O Jesenské existuje pouze jediná skromná monografie Jana Opolského,² dále studie Roberta Burtona Pynsenta³ zabývající se pojetím lásky a erotiky v jejím literárním díle a z poslední doby bakalářská práce Michaely Vondruškové⁴ zaměřená na období její redakce *Kalendáře paní a dívek českých*. K dispozici je dále vydaná korespondence Julia Zeyera spisovatelce,⁵ hesla v literárních slovnících, texty o jejím životě a díle najdeme pak ještě v několika menších publikacích o dobových literátech.⁶

Cílem této práce je nahlédnout do života a díla ve své době spíše opomíjené spisovatelky a přiblížit tak dráhu samostatné a soběstačné ženy-umělkyně přelomu 19. a 20. století. Růžena Jesenská se narodila do doby, kdy byl český národ sociálně a politicky již plně strukturovaný a ve společnosti byl zcela rozvinut emancipační proces. Nejprve se proto zaměřím na dobové postavení žen jak ve sféře soukromé, tak veřejné, možnosti jejich vzdělání, seberealizace a uplatnění a snahy o jejich zrovnoprávnění s muži a pokusím se tak čtenáře seznámit s historickým kontextem týkajícím se ženské otázky. K tomu jsem využila zejména publikace Mileny Lenderové,⁷ Marie Bahenské⁸ a Pavly Horské.⁹

¹ FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. Praha, 1993. S. 518.

² OPOLSKÝ, Jan. *Růžena Jesenská*. Praha, 1944.

³ PYNSENT, Robert Burton. *Láska a slečna Jesenská*. In MERHAUT, Luboš; URBAN, Otto M. (eds.). *Moderní revue 1894-1925*. Praha, 1995.

⁴ VONDRUŠKOVÁ, Michaela. *Růžena Jesenská o období její redakce Kalendáře paní a dívek českých*. Pardubice, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Katedra historických věd.

⁵ KRECAR, Jarmil (ed.). *Listy Julia Zeyera Růženě Jesenské 1889-1900*. Praha, 1919.

⁶ KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. *Tvůrcové a epigoni: kritické studie*. Praha, 1927. MAJEROVÁ, Marie. *Spisovatelky dnes: výbor z jejich prós*. Praha, 1934. PRAŽÁK, František. *Spisovatelé učitelé*. Praha, 1946.

⁷ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha, 1999.

⁸ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha, 2005.

⁹ HORSKÁ, Pavla. *K ekonomické aktivitě žen na přelomu 19. a 20. století*. In *Československý časopis historický*, roč. 31, Praha, 1983, č. 5, s. 711-743. HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha, 1999.

V současné době se studium žen těší velkému zájmu historiků. O ženách přelomu 19. a 20. století v českých zemích a jejich postavení ve společnosti se dozvíme mnoho z děl právě tří výše uvedených historiček či Marie Neudorflové-Lachmanové. Dalšími autorkami, jež nelze opominout, jsou například Pavla Vošahlíková, Dana Musilová či Jana Burešová. Význačnými tituly na poli české historiografie z poslední doby, které by neměly uniknout pozornosti, jsou pak sborník *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajetí historiografie*¹⁰ a titul *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*.¹¹

V další kapitole se budu zabývat již samotnou Růženou Jesenskou, konkrétně jejím dětstvím, které strávila na pražském Smíchově a v Radotíně u Prahy, a rodinou, ve které vyrůstala. K tomuto účelu mi posloužila v první řadě její stylizovaná autobiografie¹² a dále literární pozůstalost, která mi byla velice nápomocna pro popis její školní docházky a dosaženého vzdělání, jímž bylo absolvování učitelského ústavu. Výhradně dochované osobní dokumenty mi byly pramenem při mapování její učitelské kariéry, kterou strávila téměř dvacet pět let svého života.

Spisovatelčina autobiografie *Dětství* je dílem ve značné míře stylizovaným. Jako již dospělá a navíc bezdětná žena, kterou v době jeho psaní byla, bezpochyby poměry ve své rodině idealizovala a vnášela do jejích popisů vlastní nenaplněné sny, zároveň je zde zřejmý i výchovný záměr díla. Je tedy třeba brát na zřetel, že Jesenská do autobiografie dozajista promítla hledisko své zralosti a především svého postavení ve společnosti coby etablované spisovatelky. Dochované osobní dokumenty, jež jsem v této části práce použila, byly pramenem velmi výmluvným, ze kterého bylo možno dobře vyčíst spisovatelčinu pouť školními lavicemi až po léta strávená za katedrou.

V pátém oddílu stručně shrnu spisovatelskou dráhu Růženy Jesenské od jejích prvních výchovných básní v časopisech pro děti a mládež až po úspěšné veselohry. Charakterizují vývoj stylu její literární tvorby a náměty, jimiž se zabývala. K tomu jsem využila zejména literárních slovníků a publikací Jiřího Karáska ze Lvovic¹³ a Jiřího Opolského.¹⁴

¹⁰ ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana (eds.). *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006.

¹¹ LENDEROVÁ, Milena (ed.) a kol. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009.

¹² JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. Praha, 1929.

¹³ KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. *Tvůrcové a epigoni: kritické studie*. Praha, 1927.

¹⁴ OPOLSKÝ, Jan. *Růžena Jesenská*. Praha, 1944.

Pro zkoumání etapy redakce Růženy Jesenské velmi populárního *Kalendáře paní a dívek českých*, který povznesla na vysokou úroveň a jenž dosáhl v době jejího vedení svého nejvýznamnějšího období, mi posloužilo zejména samotné periodikum a dále výše zmíněná bakalářská práce Michaely Vondruškové. K vyobrazení přátelství a zejména plodné spolupráce mezi redaktorkou a malířkou Zdenkou Braunerovou jsem použila především dochovanou korespondenci obou umělkyně, studii Marcely Suchomelové,¹⁵ vydané dopisy Julia Zeyera¹⁶ a publikaci o malířce Mileny Lenderové.¹⁷

Kalendář paní a dívek českých začal vycházet v roce 1888, byl primárně určen českým čtenářkám a Jesenská vedla jeho redakci v letech 1911-1920. Jako pramene jsem ho využila zejména pro přehled změn, které spisovatelka během svého působení provedla, a dále pro dokumentaci grafické součinnosti Zdenky Braunerové. Dochované dopisy mezi umělkyněmi, jež se v případě Jesenské vyznačující její typickou citovou přepjatostí a patosem, mi byly velmi nápomocny k vyličení jednak jejich vzájemných styků a jednak postupů při realizaci periodika.

V další kapitole nahlédnu zevrubněji do spisovatelčiny literární tvorby. Nejprve čtenáře stručně seznámím s českou dívčí výchovnou literaturou, k čemuž mi posloužily především dobové didaktické texty, které poskytovaly dívkám a ženám rady a naznačovaly, co je správné a co nikoliv, a jež umožňují nahlédnout do postojů a životních názorů tehdejší společnosti. Poté podrobně rozeberu autorčiny didaktické novely a dále se zaměřím na některá její díla románová a dramatická. Poukážu na autorčin pisatelský styl a budu si všimnout vyskytujících se aspektů výchovných či týkajících se postavení žen a reflexe problémů jejich života v dobovém sociálním kontextu.

Závěrečná část bude patřit milostnému životu Růženy Jesenské, a to především jejímu vzplanutí k malíři Alfonsu Muchovi a jejich následnému utajovanému vztahu, kterému bude věnováno dosti místa. Nejvýznamnější představitel evropské secese spisovatelce značně imponoval a patrně do něj byla skutečně zamilovaná, avšak jejich poměr neměl šanci na budoucnost, a tak, ačkoliv velice toužila po rodině, nikdy se Jesenská nakonec nevdala

¹⁵ SUCHOMELOVÁ, Marcela. Růže je zasypaly... spolupráce Růženy Jesenské se Zdenkou Braunerovou v *Kalendáři paní a dívek českých*. In ŠÁŠINKOVÁ, Marcela (ed.). *Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století*. Sborník příspěvků z mezinárodní odborné konference ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy ve dnech 11. a 12. října 2005. Roztoky u Prahy, 2005. s. 89-102.

¹⁶ KRECAR, Jarmil (ed.). *Listy Julia Zeyera Růženě Jesenské 1889-1900*. Praha, 1919.

¹⁷ LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová*. Praha, 2000.

a zůstala bezdětná. Pracovala jsem zvláště s dochovanou korespondencí a dále jsem použila publikaci Marty Kadlečkové,¹⁸ která nahlíží do malířových intimních vztahů, a biografii Alfonse Muchy z pera jeho syna.¹⁹ Z dopisů Jesenské jsou velmi dobře patrné její nesmírné zaujetí malířem a city k němu, jimiž byla uchváčena, obě publikace pak uvádějí na pravou míru Muchův postoj k lásce a ženám vůbec.

¹⁸ KADLEČÍKOVÁ, Marta. *Lásky Alfonse Muchy?* Třebíč, 1996.

¹⁹ MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. 4. vyd. Praha, 1999.

2 Postavení žen od poloviny 19. století do počátku 20. století

Úvodem mé práce se pokusím popsat vývoj společenského statutu žen ve vymezeném období. V jednotlivých podkapitolách se zaměřím na ty oblasti života žen, ve kterých byly znevýhodňovány a v nichž bylo díky emancipačním snahám dosaženo výrazného pokroku. Těmi byly především možnosti dívčího vzdělání, úloha žen v manželství a rodině, jejich společenské aktivity, profesní uplatnění a aktivní podílení se na veřejném dění, tedy činnost na politické scéně.

2.1 Dívčí vzdělání

Životním posláním ženy bylo být dobrou manželkou, matkou a hospodyní, a proto bylo, kromě trivia a náboženství, za vzdělání – či spíše dovednosti – pro dívky potřebné a naprosto dostačující až do poloviny 19. století považováno zvládnutí činností vztahujících se hlavně k vedení domácnosti a výchově dětí (například šití, pletení, vaření). Praktické dovednosti zvyšovaly hodnotu ženy pro manželství, jakékoliv další vzdělání pro ni bylo společností považováno za zbytečné a navíc snižovalo její atraktivitu na sňatkovém trhu. O vzdělanou ženu muži nestáli, jelikož učeností pro ně pozbývala na ženskosti a navíc představovaly absolventky škol pro muže nepříjemnou konkurenci na pracovním trhu. Možnosti dívčího vzdělání byly tedy omezovány díky stále přetrvávajícímu názoru, že ženě je vymezena pouze privátní sféra života a jejím posláním je péče o rodinu a domácnost, veřejná sféra příslušela výhradně mužům.

Ke změnám ve školství ve prospěch dívek začalo docházet právě v polovině 19. století.²⁰ V té době existovalo již několik desítek soukromých či veřejných dívčích ústavů, jež byly zpočátku svěřovány školským sestrám a kongregacím věnujícím se výchově dívek, a dalších samostatných veřejných dívčích škol přibývalo. Tyto možnosti vzdělání však ve velké míře závisely na finančních možnostech rodiny a navíc byla dívčí výuka, zvláště u ústavů soukromých, dosti polovičatá a podporovala hluboce zakořeněné představy

²⁰ Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 32.

o rozdílném vzdělání pro muže a ženy. Od 60. let byly dívky ze zámožnějších rodin posílány také do vzdělávacích penzionátů v zahraničí (většinou do jazykově francouzských a německých oblastí, velmi oblíbené byly ústavy švýcarské), alternativou pro dívky z chudších poměrů byl výměnný pobyt do příbuzných rodin, kde pracovaly většinou jako chůvy, panské či služebné.²¹

Zásadní vliv na změnu názoru na dívčí vzdělání měla druhá generace národních obrozenců. Ti si byli vědomi toho, že to jsou právě ženy, od kterých se děti učí od nejranějšího věku, jež vychovávají novou generaci, a začali proto volat po ženě vzdělané, a to především vlastenecky.²² V roce 1860 vznikla Vyšší dívčí škola v Písku, o tři léta později následovala Vyšší dívčí škola v Praze²³ a poté další v Brně (*Vesna*) a v několika větších českých městech.²⁴ Roku 1865 byla zásluhou *Spolku sv. Ludmily* ustavena první dívčí průmyslová škola²⁵ a o rok později byl založen Ústav pro vzdělávání učitelek.²⁶ V roce 1870 vzniklo v Praze postátněním soukromého dívčího ústavu dívčí pedagogium, jehož studium se končilo maturitní zkouškou a poskytovalo absolventkám úplnou kvalifikaci, a brzy se k němu přidaly další ústavy, zřizované hlavně některými kongregacemi věnujícími se výchově dívek.²⁷

Významný mezník představovalo přijetí říšského zákona ze dne 14. května 1869, tzv. Hasnerovy reformy,²⁸ jež vstupovala v platnost od školního roku 1870/1871, nově zaváděla obecnou školu a měšťanské školy nařizovala zavést alespoň po jedné v každém okrese, vzdělávací povinnost prodlužovala o dva roky až do čtrnácti let věku a pro chlapce i dívky zaváděla jednotné osnovy. Povinná školní docházka však nezřídka nebyla dodržována,

²¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 55-58, 61-62. Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 33.

²² Tuto myšlenku trefně vyjádřil v roce 1843 Vojta Náprstek v dopise jedné ze svých přítelkyň, když napsal: „O jakž mnoho můžete Vy dívky k zachování národního jazyka přispěti! Z Vás vyrostou panny, z panen budou manželky a matky – k matkám se děti nejvíce tulí, jich se na věci nejvíce dotazují, k nim větší důvěrnost než k otcům mívají. Matky tedy mohou nejprvnější přirozenou lásku v outlá srděčka dítek svých i k řeči mateřské vštěpovati, neboť ony jsou nejprvnější jich učitelkyně.“ Viz LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 58. K pojetí ženského vlastenectví více viz ŠIMŮNKOVÁ, Alena. Statut, odpovědnost a láska: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti v 19. století. In *Český časopis historický*, roč. 95, Praha, 1997, č. 1. S. 93-95.

²³ K Vyšší dívčí škole v Praze více viz BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 41 -52.

²⁴ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 63-64.

²⁵ Průmyslová dívčí škola v Praze byla vůbec první školou otevřenou z iniciativy spolku. Jejím cílem byla podpora chudých vdov, spolek provozoval i odpolední školu, kde se chudé dívky třikrát týdně učily šít a plést. Viz tamtéž. S. 66.

²⁶ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 37.

²⁷ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 66-67.

²⁸ Více viz BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 32.

a to zvláště u sociálně slabších vrstev a na venkově, kde bylo dětí zapotřebí jako pracovní síly. Také vyrovnávání rozdílů mezi chlapeckým a dívčím vzděláním a dívčí tělocvik se u veřejnosti nesetkávaly s pochopením. Dívčí tělocvik se tak nakonec stal předmětem nepovinným a rodiče z něj mohli nechat dcery písemnou žádostí osvobodit, což také většina činila.²⁹

Od 70. let 19. století souvisí vyšší dívčí vzdělání úžeji s činností ženských spolků.³⁰ O zakládání dívčích škol se zasloužily především brněnský spolek *Vesna* a *Ženský výrobní spolek* v Praze. Jejich přičiněním vznikaly jednoleté až tříleté průmyslové a obchodní školy, kde byly vyučovány předměty jak praktického zaměření, tak i literární. V 80. letech byly zakládány také hospodyňské ústavy, ve kterých se dívky měly naučit být šetrné a dobře se starat o domácnost.³¹ V roce 1884 byla v Praze založena Pokračovací škola pro dívky s denním a večerním oddělením – v denním probíhala výuka ručních prací, večerní sloužilo pro doplnění obecných vědomostí, jež dívky nabyly na měšťanských školách. Za zmínku stojí ještě dívčí penzionát v Praze, jenž vznikl v roce 1898 a mimopražským dívkám z majetných rodin nabízel ubytování, výuku němčiny a francouzštiny, tance a společenského chování, hry na klavír a malby a organizoval také kulturně orientované přednášky, výlety a hodiny tělocviku.³²

Nejvýznamnějším úspěchem na poli dívčího vzdělání byl bezpochyby roku 1890 vznik dívčího gymnázia *Minerva*,³³ vydržovaného stejnojmenným spolkem. Za jeho zrodem stála Eliška Krásnohorská, studovaly na něm hlavně dcery profesorů, učitelů a státních úředníků a stalo se nejstarším dívčím gymnáziem v celém Rakousko-Uhersku. Bylo rozděleno na dvouletou přípravku, která měla dívkám doplnit vědomosti z obecných škol, a čtyři třídy učiva středoškolského. Těchto šest tříd odpovídalo probranou látkou osmiletému chlapeckému gymnáziu. Jelikož byla *Minerva* školou soukromou, neměla právo na maturitní

²⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 64-65.

³⁰ K charakteristice a působení ženských spolků více viz BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 53-59.

³¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 66. Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 33-34.

³² BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 38.

³³ O založení dívčího gymnázia se snažili již roku 1868 profesori G. Blažek, P. Jehlička a F. Čupr, avšak tento pokus skončil pro naprostý nezájem ze strany veřejnosti (k zápisu do 1. ročníku se dostavily pouze dvě dívky) neúspěchem. Viz tamtéž. S. 38.

zkoušku, a tak ji její absolventky skládaly na státním chlapeckém gymnáziu. Právo maturity získala *Minerva* až roku 1907.³⁴

Po tomto úspěchu představovala poslední nedobytou baštu dívčího vzdělání už jen možnost univerzitního studia. Za ženské univerzitní vzdělání horlily autorky na stránkách *Ženských listů*, s plnou vehemencí se pak do boje pustil spolek *Minerva* s peticí žádající, aby bylo ženám umožněno studium alespoň na filozofické fakultě. V roce 1896 získaly dívky přístup na univerzitu jako hospitantky a definitivně bylo tohoto cíle dosaženo o rok později, kdy na pražskou filozofickou fakultu nastoupily první řádné studentky. Roku 1900 bylo povoleno taktéž lékařské a farmaceutické studium žen.³⁵

2.2 Manželství a rodina

Po staletí byla žena vždy definována ve vztahu k muži – byla něčí dcerou, sestrou, manželkou, matkou. Byla bytostí nesamostatnou a nesvéprávnou, nemohla volně nakládat s majetkem, volit veřejné zástupce, ani rozhodovat o svých dětech. Do sňatku za ni měl odpovědnost otec či poručník a poté manžel, jehož sociální status manželstvím přijímala. Zatímco muže hodnotila společnost na základě jejich úspěchů ve veřejných společenských institucích, postavení ženy bylo odvozováno od jednotlivých fází životního cyklu, její reprodukční funkce a především od jejich vazeb (biologických či sexuálních) k muži (otci či manželovi).³⁶ Dobře se vdát znamenalo pro dívku zabezpečit se pro budoucnost, navíc na ženy neprovdané či bezdětné bylo pohlíženo s velkým despektem.³⁷ Vždyť péče o ostatní a zvláště mateřství, jež v 19. století nabylo téměř posvátného charakteru, byly jejich hlavním životním posláním. Ve společnosti nadto panovala silně zakořeněná představa, že žena se jinde než v rodině nemůže realizovat. Vstupem do manželství stvrzoval muž svou společenskou úspěšnost, jelikož sňatek byl podmíněn jeho schopností hmotně zabezpečit rodinu,³⁸ žena měla své kvality, ke kterým byla od dětství vedena a jež do té doby stále

³⁴ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 67-68. Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 130-133.

³⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 261-263. Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 132-133.

³⁶ ŠIMŮNKOVÁ, Alena. *Statut, odpovědnost a láska*. S. 86.

³⁷ Srov. tamtéž. S. 88.

³⁸ Více tamtéž. S. 78-84.

zdokonalovala, před společností teprve obhájit. Patřily k nim především pracovitost, šetrnost, cit pro pořádek a čistotu, trpělivost, submisivita a umění hospodařit – vlastnosti, které měly zajistit spokojené manželství.³⁹

Ještě v prvních desetiletích druhé poloviny 19. století platilo ustálené pravidlo, že muž žádal o ruku své vyvolené nejprve její rodiče, případně poručníky, a teprve pak se vyslovil své milé. Od toho bylo postupně upouštěno a muž se se svým úmyslem vyznával nejdříve dívce. Výmluvně o tom píše v roce 1878 Anna Braunerová do Francie svému pozdějšímu choti Elemiru Bourgesovi:

„Pokud nějaký pán miluje dívku, obrátí se dříve na ni než na její rodiče. Vždy najde způsob, jak se vyslovit, třeba na plese nebo ve společnosti, pak mu teprve dívka odpoví oním klasickým: ‚ptejte se mého otce‘, nebo se z toho vyvléče... [...] Čech, který by se dříve než na dívku obrátil na její rodiče, to snad už ani neexistuje.“⁴⁰

Manželství byla zpravidla uzavírána na základě dohody rodičů snoubenců a rozhodující úlohu v nich hrály společenské konvence a hospodářské, politické či rodové zájmy.⁴¹ Velmi důležitou roli měl také nevěstin majetek – věno a výbava –, který do manželství přinášela a jenž měl muži usnadnit zajištění rodiny po ekonomické stránce. Věno zahrnovalo finance, movitý i nemovitý majetek, na venkově dobytek. Výbavou byly rozuměny předměty sloužící k ženině vlastní potřebě a k zařízení nové domácnosti, měla tvořit asi pětinu celkové výše věna a její příprava byla dosti nákladnou záležitostí, jak finančně, tak časově a technicky.⁴²

³⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 70-71. Srov. ŠIMŮNKOVÁ, Alena. Statut, odpovědnost a láska. S. 55-56, 86-88.

⁴⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 86.

⁴¹ V měšťanském prostředí byl brán také jistý ohled na city a duchovní aspekty jedinců plánovaného manželského poměru, šlo však spíše o vzájemný respekt a sympatie, nežli o romantickou lásku. Náklonnost mezi mužem a ženou byla chápána jako souznění tělesné přitažlivost a duševních kvalit. Do manželství nevstupovali snoubenci z lásky, ale brali si někoho, koho se mohli naučit milovat. ŠIMŮNKOVÁ, Alena. Statut, odpovědnost a láska. S. 98-100, 104-105. Ke sňatkovému trhu, námluvám a uzavírání manželství více viz tamtéž. S. 69-76.

⁴² LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 75, 82-83. Srov. ŠIMŮNKOVÁ, Alena. Statut, odpovědnost a láska. S. 101-102.

Navzdory skutečnosti, že byly dívky k manželství vedeny již od útlého dětství, vstupovaly do něho s velmi zkreslenými či dokonce žádnými představami o pohlavním styku, nezbytném předpokladu tolik vyzdvihovaného mateřství. Matky nebyly ochotné ani schopné v tomto ohledu dcery na manželství připravit. Pohlavní styk pokládaly za pochopitelně nezbytnou, avšak naprosto odpudivou záležitost, s dcerami o něm nemluvily buď vůbec či pouze v náznacích. O početí věděly dívky jen velice málo, o jeho podstatě vůbec nic, a tak se pro ně setkání s realitou během první manželské noci mohlo v některých případech stát doslova doživotním traumatem. Naopak u mužů společnost předmanželské zkušenosti všeobecně předpokládala a tolerovala. Platila zde dvojí morálka, pro ženy velmi přísná, pro muže podstatně volnější.⁴³

V důsledku ekonomických a společenských změn došlo již v 1. polovině 19. století k definitivnímu oddělení sociálního prostoru na oblast života veřejného a soukromého a v souvislosti s tím i k jasnému vymezení manželských rolí. Muž, odcházející většinou za prací mimo domov, byl výhradním živitelem rodiny, měl ji zajistit po hmotné stránce a reprezentovat ji svou účastí na politických procesech. Úkolem ženy bylo zabezpečit rodině zázemí – nasytit ji, vychovávat děti a starat se o její staré či nemohoucí členy. Výsada účasti na veřejném životě byla přiznána pouze muži, žena zůstávala uvězněna mezi zdmi svého domu.⁴⁴

Ačkoliv by se tedy mohlo zdát, že žena ve sféře soukromé vládla nad mužem, i v domácnosti byla manželovi jednoznačně podřízena. Muž byl hlavou rodiny, nakládal s penězi, určoval rodinný rozpočet, rozhodoval o osudu své manželky i dětí. Doma disponoval veškerými pravomocemi, žena mu byla povinna láskou a poslušností, vyžadoval naprostou podřízenost a poslušnost, vlídné chování, péči a úctu. Manželka měla být něžná a zdrženlivá, čistotná a upravená, avšak nikoliv marnivá a parádivá. Jejím úkolem bylo zajistit útulné prostředí domova, kde si může muž vracející se ze zaměstnání v klidu odpočinout a načerpat nových sil. Vždy ho měla láskyplně a vlídně vyslechnout, avšak nezatěžovat ho svými starostmi, dětem měla být morálním vzorem. Životním údělem ženy bylo být poslušnou

⁴³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 95-97. Srov. ŠIMŮNKOVÁ, Alena. *Statut, odpovědnost a láska*. S. 100-101.

⁴⁴ Srov. ŠIMŮNKOVÁ, Alena. *Statut, odpovědnost a láska*. S. 86.

manželkou a dobrou matkou, jejími nejdůležitějšími cíli byly spokojenost a prospěch manžela.⁴⁵

2.3 Ženské spolky

Důležitou roli v ženské sociabilitě sehrály ženské spolky. Prvními byly spolky dobročinné, jelikož podstata filantropie byla blízká ženským přirozeným a žádaným vlastnostem. Pro ženy z měšťanských kruhů byly dobročinné aktivity jedinou možností, jak se alespoň na chvíli vymanit ze sevření manželství a zdí vlastní domácnosti a realizovat se ve veřejné sféře. Muži dobročinnost svých manželek podporovali, jelikož žádným způsobem neohrožovala jejich dominantní postavení v rodině ani ve společnosti.⁴⁶ V Čechách byly navíc tyto aktivity spojeny s vlastenectvím, a tak byla tato forma ušlechtilé práce pro národ považována za doslova společenské poslání ženy.⁴⁷ Postupně se spolky začaly soustředit na podporu ženského vzdělání a pořádaly kurzy, v nichž by se ženy mohly vyučit nějaké ženské profesi a nemusely být zcela závislé na hmotné podpoře dobročinných organizací.

Nejstarším byl *Spolek sv. Ludmily* založený roku 1851, jenž podporoval především vdovy, a to hlavně ty s dětmi, a rodiny bez domovského práva v Praze a organizoval kurzy šití a pletení pro nemajetné dívky. S příchodem Marie Riegrové v roce 1865 došlo k reorganizaci stávajících kurzů v opravdovou školu ženských povolání, avšak po jejím odchodu se spolek v roce 1873 vrátil ke své původní činnosti.⁴⁸

V roce 1865 byl založen nejvýznamnější český ženský spolek, a to *Americký klub dám*.⁴⁹ U jeho zrodu stát Vojtěch Náprstek⁵⁰ a za cíle si vytyčil sebevzdělání, filantropii,

⁴⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 71, 99, 119-122. Srov. ŠIMŮNKOVÁ, Alena. Statut, odpovědnost a láska. S. 59-61.

⁴⁶ Rakouské spolkové právo nadto nepřipouštělo ženskou spolkovou činnost, pokud se nejednalo o filantropické, humanitární či vzdělávací aktivity. Filantropie se tak stala podstatnou složkou ženského hnutí po celé 19. století. Viz LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 231. Ke spolkové legislativě více viz BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 34-35.

⁴⁷ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 231.

⁴⁸ Tamtéž. S. 232-235. Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 61-67.

⁴⁹ V roce 1870 byl klub vyzván, aby předložil své stanovky. Protože však ženy chtěly zachovat klub jako volné sdružení bez stanov, změnil svůj název na *Bývalý americký klub českých dám*. Viz LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 242.

⁵⁰ Vojtěch Náprstek byl nejen cestovatelem, sběratelem a propagátorem technických novinek, ale i štědrým mecenášem a zastáncem ženských práv. V jeho domě U Halánků se scházeli vědci, umělci i politici, probírali se

podporu technického pokroku v domácnosti a péči o děti a mládež. Pro ženy pořádal přednášky z různých oborů, jeho členky se staraly o nemajetné a opuštěné děti, navštěvovaly nemocnice a jiné sociální ústavy, pro děti a mládež pořádaly výlety. Spolek nechyběl u všech významných činů, jež měly zlepšit ekonomické a společenské postavení žen.⁵¹

Dále bychom neměli opomenout zmínit *Ženský výrobní spolek*, založený roku 1871 Karolinou Světlou, jenž pořádal pro dívky kurzy a později při něm byla zřízena skutečná dívčí obchodní a průmyslová škola, která měly dívky připravit na výkon povolání a umožnit jim tak ekonomickou soběstačnost, a navíc při něm fungovala také zprostředkovatelna práce.⁵²

Naproti tomu spolek *Domácnost*, jenž vznikl v roce 1885 a pořádal přednášky a kurzy vaření, nepřipravoval své absolventky na výkon placené profese. Jeho myšlenkou byla výchova dokonalé hospodyně, a tak byl – na rozdíl od spolků a škol připravujících dívky k výkonu některého povolání – pozitivně přijímán celou společností, včetně její mužské části. Kuchařská škola vykazovala i dobročinnou práci, a to formou poskytování levných či zcela bezplatných obědů.⁵³

Spolek *Minerva*, který založila v roce 1890 Eliška Krásnohorská za účelem zřízení dívčího gymnázia, byl zmíněn již v podkapitole o dívčím vzdělání. Dalšími ženskými sdruženími byly například *Tělocvičný spolek paní a dívek pražských*,⁵⁴ jenž svou činnost zahájil v roce 1869, či roku 1904 založený *Ženský klub český*, který o rok později, za předsednictví Františky Plamínkové, vytvořil *Výbor pro volební právo žen*.⁵⁵

Ženské spolky druhé poloviny 19. století můžeme dle jejich zaměření rozlišit na dobročinné (*Spolek sv. Ludmily*), věnující se praktickému (*Ženský výrobní spolek*) či obecnému vzdělání (*Minerva*) a spolky hospodyňské (*Domácnost*).⁵⁶ Zejména filantropická sdružení byla významnou součástí procesu vznikání ženské společnosti, díky dobročinným

zde aktuální problémy a kulturní události. Více viz BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 76-81.

⁵¹ V roce 1871 byl nápomocen při založení *Ženského výrobního spolku*, roku 1885 při vzniku spolku *Domácnost*, v roce 1890 při zřizování spolku *Minerva* a při něm prvního dívčího gymnázia. Viz LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 244.

⁵² Tamtéž. S. 245-246. Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 104-111, 121.

⁵³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 247-248. Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 124-128.

⁵⁴ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 146. Více viz BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 97-101.

⁵⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 269.

⁵⁶ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*. S. 123.

aktivitám si ženy začaly uvědomovat vlastní hodnotu a své schopnosti a možnosti jejich využití.⁵⁷ Odtud byl už jen krůček k požadavku uznání ze strany mužů.

2.4 Ženské profese

Zrovnoprávnění žen na poli pracovních příležitostí bylo mnohými považováno za hlavní cíl emancipačního hnutí. Snaha umožnit ženám výkon placeného zaměstnání, jež by jim poskytovalo hospodářskou soběstačnost, měla však i daleko prozaičtější důvody. V důsledku demografického vývoje v Evropě od poloviny 19. století přibývalo žen a ubývalo mužů, navíc se všeobecně snížil počet uchazečů o ženitbu – překážkou k uzavření manželství jim byla buď profese, nebo sociální postavení.⁵⁸

Ovšem ani manželství již neposkytovalo ženám jistotu ekonomického zajištění. Příčinou byla průmyslové revoluce, jež zpochybnila tradiční funkci rodiny coby základní společensky i hospodářsky soběstačné jednotky. Potřeba ženské rukodělné práce se snižovala a namísto toho se zvyšovala nutnost disponovat penězi na nákup spotřebního zboží. Rodina přestala odpovídat dosavadnímu modelu, kde muž figuroval jako výhradní živitel rodiny, a tak bylo stále častěji zapotřebí, aby se ženy svou prací podílely na výživě rodiny. To ale bylo považováno za ponižující doklad toho, že muž není schopen sám rodinu dostatečně zabezpečit. Dalším dlouhodobě přehlíženým problémem byla situace neprovdaných či ovdovělých žen, jež byly svým rodinám a příbuzným často přítěží anebo žily samy a víceméně bez prostředků.⁵⁹

Už v roce 1880 bylo z více než 11 milionů žen žijících v Předlitavsku 40 % závislých na vlastních příjmech. Přibližně 26 % žen se živilo jako dělnice či nádenice, necelých 6 % sloužilo v domácnostech, zbývajících asi 8 % žen řadí rakouská statistika do kategorie „samostatných“ povolání. Do této skupiny však byly zahrnuty nejen majitelky vlastních živností a zemědělských usedlostí, jejichž důvodem samostatnosti bylo většinou ovdovění,⁶⁰ či ženy žijící ze soukromé nebo státní penze, ale také chudé ženy odkázané na veřejnou

⁵⁷ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 236.

⁵⁸ Tamtéž. S. 251.

⁵⁹ HORSKÁ, Pavla. *K ekonomické aktivitě žen*. S. 725.

⁶⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 254.

pomoc společnosti.⁶¹ Kvalifikovanou práci vykonávaly pouhé 0,2 % žen, zahrnující učitelky, úřednice a ošetrovatelky.⁶²

Největší množství žen pracovalo v oborech, kde bylo zapotřebí jen dovedností, které již tradičně ovládaly, například v zemědělství, pohostinství či nějaké službě. I v ostatních odvětvích, jako například v textilním a oděvním průmyslu, kam pronikly už na počátku průmyslové revoluce, bývaly ženy zaměstnány převážně jako dělnice.⁶³ Nejméně byly pracující ženy zastoupeny v oborech vyžadujících vyšší vzdělání či souvisejících s intelektuální činností.⁶⁴

Zatímco většina vdaných žen byla v domácnosti a obešla se bez vlastního příjmu, zaměstnané ženy zůstávaly naopak dlouhou dobu či po celý život svobodné. Na přelomu 19. a 20. století měla tedy dívka z průměrné měšťanské rodiny pouze dvě možnosti, jak si zajistit budoucnost, – vdát se, starat se o domácnost, děti a manžela a spoléhat, že muž rodinu uživí, nebo zůstat dlouho či navždy svobodnou, žít se tvrdou prací svých rukou a v očích společnosti být ponížena a litována.⁶⁵

Výjimkou byly ženy dělníků, které sice zůstávaly po sňatku v domácnosti, ale často přispívaly do rodinného rozpočtu například vařením a úklidem pro podnájemníky a nocležníky, praním prádla či posluhou v bohatších domácnostech a podobně. Pro dělnickou vrstvu obyvatelstva býval příspěvek ženy na obživu rodiny nutností. Ženy se však dostávaly do bezvýhodné situace, jelikož nebyly schopné sladit pracovní povinnosti s péčí o domácnost. Navíc byly mnohdy ochotny pracovat za mnohem nižší mzdou než žena samoživitelka, a tak byly různé domácí práce placeny velmi špatně.⁶⁶

Avšak ani dívka, která získala vyšší vzdělání, neměla často jinou možnost než volit mezi manželstvím a výkonem svého povolání. O učené ženy muži zpravidla stále ještě nestáli, učitelkám bylo na počátku 20. století zákonem o povinném celibátu založení rodiny dokonce zakázáno, a to až do roku 1919. Často také od svých mužských kolegů slýchávaly názor, že

⁶¹ HORSKÁ, Pavla. K ekonomické aktivitě žen. S. 712-713. Srov. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 253-254.

⁶² LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 255.

⁶³ HORSKÁ, Pavla. K ekonomické aktivitě žen. S. 716. Srov. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 254.

⁶⁴ HORSKÁ, Pavla. K ekonomické aktivitě žen. Tabulka na s. 713.

⁶⁵ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. S. 77.

⁶⁶ HORSKÁ, Pavla. K ekonomické aktivitě žen. S. 716-718. Srov. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 254.

jsou lépe placené, neboť ze svého platu nemusejí živit rodinu.⁶⁷ V očích tehdejší společnosti byly navíc také spíše k lítosti, jelikož ještě pořád platil všeobecný názor, že je to právě manželství, které ženu povznáší a určuje její sociální status, a že jen prostřednictvím péče o děti a manžela ve vlastní domácnosti může být žena ze sebe spokojená a společensky prospěšná.⁶⁸ Navíc ze strany mužů – pokud se nejednalo o výlučně ženská povolání, která měla blízko k jejich přirozeným aktivitám a jakými byly třeba hospodyně, společnice, vychovatelka, ošetřovatelka a podobně – sílil strach z profesní konkurence a narůstala také obava z proměny ženské bytosti zásluhou obvyklého mínění, že práce mimo domov zbaví ženu jejích typických přirozených vlastností.⁶⁹

2.5 Ženy a politika

S úspěšným dosažením práva na dívčí vzdělání a možnosti uplatnění se na trhu placené práce si ženy na konci 19. století čím dál více uvědomovaly vlastní hodnotu a schopnosti a začaly se postupně domáhat zrovnoprávnění s muži i ve sféře veřejného života, která jim byla dosud upírána a zůstávala jim naprosto uzavřená, – začaly volat po svých politických právech. Ženské hnutí za rovnoprávnost tak vstoupilo do své poslední etapy, ve které si za cíl vytyčilo získání volebního práva a tím možnosti podílet se na zákonodárné moci.⁷⁰

Předpokladem politické rovnoprávnosti žen byla jejich intelektuální a pracovní rovnocennost s muži, ale na intenzitě nabíral i názor, že hlasovací právo by měly mít rovněž ženy v domácnosti, jelikož politika svými důsledky do soukromého života rodiny výrazně zasahovala. Navíc tyto ženy vykonávaly zdarma mnoho práce jak pro rodinu, tak pro nejrůznější charitativní organizace. Tato práce ale nebyla považována za plnohodnotnou, aby si za ni ženy zasloužily politická práva a společenské uznání. Volební právo pro ženy představovalo prostředek k dosažení rovnoprávnosti ve všech ostatních oblastech života,

⁶⁷ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. S. 101. Právě ženy věnující se pedagogické profesi byly prvními ekonomicky nezávislými ženami, v soukromých vzdělávacích ústavech vyučovaly také vdovy a provdané ženy. Viz LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 254.

⁶⁸ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. S. 66.

⁶⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 259.

⁷⁰ Tamtéž. S. 264.

především ve sféře sociální, vzdělávací a právní.⁷¹ Ženské organizace proto začaly svou činnost rozšiřovat právě na politiku a od začátku 20. století se pustily do aktivní práce na získání volebního práva. Ovšem zájem širší veřejnosti rostl jen velmi pomalu a trvalo ještě bezmála deset let, než se vztah žen k politice stal pravidelným tématem na stránkách ženských časopisů.⁷²

Požadavek volebního práva pro ženy zazněl poprvé z úst „advokáta žen“ Vojtěcha Náprstka v roce 1887, kdy jej vyslovil na schůzi pražské městské rady. Jeho návrh, aby volební právo měly všechny ženy, které pracují a jsou ekonomicky samostatné, byl však zamítnut. Teprve za dalších deset let včlenila požadavek volebního práva pro ženy do svého programu první strana, kterou byla sociální demokracie. Roku 1897 proběh I. sjezd československých žen, na kterém byl založen *Ústřední spolek českých žen*, jehož tiskovým orgánem se stal časopis *Ženský svět*. Do boje za ženské volební právo se později aktivně vložil i *Ženský list*, a to když v roce 1901 přesídlila jeho redakce z Brna do Prahy, a dále *Ženský klub český*, založený v roce 1904 a sdružující ženy různých vrstev a stavů. Ten o rok později za předsednictví Františky Plamínkové vytvořil *Výbor pro volební právo žen*.⁷³ Pro reprezentativní orgán ženského hnutí nezvolily ženy úmyslně formu spolku, nýbrž veřejného výboru, jenž neměl stanovy a nesměl vybírat členské příspěvky, a tudíž se na něj nevztahoval společovací zákon.⁷⁴

Prosadit změnu rakouského společovacího zákona, jenž zakazoval osobám nezletilým, nesvéprávným, trestancům a ženám členství a práci v politických spolcích⁷⁵ se podařilo až roku 1912, kdy již většina politických stran zákon přehlížela a do svých řad přibírala i ženy. Nejvíce byly těmito tendencím nakloněny strany sociálně demokratická a státoprávně pokroková. Nejaktivnějšími ženami, bojujícími od počátku 20. století za volební právo žen, byly Marie Tůmová, Karla Máchová, Pavla Moudrá, Albína Honzáková, Eliška z Purkyňů či

⁷¹ Nutnost ženské participace na politickém rozhodování zdůvodňovaly ženy naléhavou potřebou vyřešit nevyhovující zákony týkající se hlavně rodiny a ochrany slabších, tedy oblastí jim tradičně blízkých – například manželského práva, rozvodu, poručenství, postavení nemanželských dětí, dívčího školství, ochrany dětí a dělnic či povinného celibátu učitelek. Viz NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha, 1999. S. 262-263.

⁷² Tamtéž. S. 255-264.

⁷³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 268-269.

⁷⁴ KOŘÁLKA, Jiří. Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912. In *Documenta pragensia* 13. Žena v dějinách Prahy. Sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies. Praha, 1996. S. 308.

⁷⁵ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století. In *Documenta pragensia* 13. Žena v dějinách Prahy. Sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies. Praha, 1996. S. 296.

Božena Zelinková, z mužů se požadavků ženského hnutí zastávali především Tomáš Garrigue Masaryk, Břetislav Foustka, František V. Zíbr nebo František Drtina.⁷⁶

Výsledek volební reformy z roku 1907 přinesl ženám velké zklamání, jelikož se jim volební právo pro ženy do nového zákona o všeobecném hlasovacím právu prosadit nepodařilo. Přesto ve své práci usilovně pokračovaly a i nadále se zaměřily především na petiční činnost.⁷⁷

K volebním urnám přistoupily ženy poprvé v roce 1908 při volbách do českého zemského sněmu, a to především díky své vynalézavosti. Zatímco roku 1907 nově zavedený zákon o všeobecném a přímém volebním právu do říšské rady a také volební zákon do moravského zemského sněmu, upravený tzv. moravským vyrovnáním z roku 1905, ženy z aktivního i pasivního volebního práva výslovně vylučoval, starý volební řád do českého zemského sněmu z roku 1861 ženy z volebního práva do sněmu přímo nevyjímal. Právo volit do zemského sněmu bylo podmíněno volebním právem do obecních zastupitelstev a omezeno majetkovým a vzdělanostním censem⁷⁸ a měla ho mít tedy každá žena, která měla právo volit do obce, dosáhla věku minimálně třiceti let a platila více než osm korun daní ročně, dále vysokoškolsky vzdělané lékařky, středoškolské profesorky a definitivní učitelky.⁷⁹ Na základě úvahy, že je povoleno, co není výslovně zakázáno, tento zákon volbu ženy do sněmu schvaloval. Navíc bylo zrušeno nařízení, že ženy, mající volební právo do sněmu, volí prostřednictvím plnomocníka.⁸⁰

Této skutečnosti využily československá sociálně demokratická strana dělnická a spojené státoprávní strany a na své kandidátky postavily ženy. Také *Výbor pro volební právo žen* ohlásil svou nezávislou kandidátku, ve všech případech jimi byly učitelky. Tato demonstrativní kandidatura prvních tří žen do voleb do českého zemského sněmu byla hodnocena jako první úspěch českého ženského hnutí v politické oblasti. Navíc si ženy touto akcí získaly politickou podporu některých vážených postav české politické a intelektuální

⁷⁶ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století*. S. 263-265.

⁷⁷ Tamtéž. S. 267.

⁷⁸ KOŘALKA, Jiří. *Zvolení ženy do českého zemského sněmu*. S. 308.

⁷⁹ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století*. S. 270.

⁸⁰ HORSKÁ, Pavla. *K ekonomické aktivitě žen*. S. 739.

elity, jakými byli kupříkladu univerzitní profesor a říšský poslanec Tomáš Garrigue Masaryk, univerzitní profesor Václav Flajšhans či právník a mladoček Eduard Koerner.⁸¹

V dalších letech činnost ženského hnutí poněkud stagnovala. Neaktivněji se pustilo do boje o volební právo v posledních letech před první světovou válkou. Pro svou myšlenku si získalo většinu poslanců z vedení českých politických stran a dohodlo se s nimi, že v případě doplňovacích voleb budou kandidovány pouze ženy. Tato příležitost se ženám naskytl v roce 1912, kdy byly vyhlášeny doplňovací volby do volebního obvodu Mladá Boleslav-Nymburk za zemřelého mladočeského poslance doktora Václava Škardu. Výsledkem bylo zvolení spisovatelky Boženy Vikové-Kunětické do českého zemského sněmu. Volební komise obou měst tento výsledek uznala a veřejně vyhlásila, avšak především kvůli zápornému postoji českého místopředsedy Františka Thuna, neobdržela zvolená poslankyně potřebné volební osvědčení opravňující ke vstupu do budovy zemského sněmu, a tak zůstal poslanecký mandát neobsazený.⁸²

Snahy ženského hnutí přerušila roku 1914 světová válka, jež definitivně potvrdila intelektuální i fyzickou rovnocennost obou pohlaví – muži odešli na frontu a všude tam, kde bylo zapotřebí, je nahradily ženy. Volební právo získaly české ženy roku 1920 po vzniku Československé republiky jako jedny z prvních v Evropě.⁸³

⁸¹ KOŘALKA, Jiří. Zvolení ženy do českého zemského sněmu. S. 310-311. Srov. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 270.

⁸² KOŘALKA, Jiří. Zvolení ženy do českého zemského sněmu. S. 313-317. Srov. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě*. S. 270.

⁸³ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století*. S. 293.

3 Dětství a rodina Růženy Jesenské

Růžena Jesenská se narodila dne 17. června 1863 v Praze na Smíchově⁸⁴ ve skromných poměrech početné rodiny nedostudovaného právníka, úředníka cementárny v Radotíně u Prahy a později obchodníka se stavebními výrobky⁸⁵ jako nejstarší ze šesti dětí.⁸⁶

Můžeme se domnívat, že vyrůstala v milující a harmonické rodině, jak ji sama velmi sugestivně vylíčila v autobiografické novele *Dětství* (1929),⁸⁷ musíme však samozřejmě brát na zřetel, že se jedná o dílo ve značné míře stylizované, vyznačující se bezpochyby i citelnou tendencí poměry v rodině idealizovat.⁸⁸ Dopis nezjištěného pisatele, nacházející se v dochované korespondenci Růženy Jesenské, kterému jeden z výtisků věnovala, zároveň nasvědčuje tomu, že rodina přinejmenším navenek působila velmi spořádaným a příkladným dojmem.⁸⁹

Vztahy s oběma rodiči, zvláště pak s matkou, popisuje autorka jako oboustranně láskyplné. Je pochopitelné, že jako již zralá, navíc spíše nedobrovolně bezdětná žena, kterou v době psaní *Dětství* byla, si rodinu patrně příkrášlovala a do jejích popisů vnášela vlastní nenaplněné sny. Zároveň je zde zřejmý i výchovný záměr díla, ukazujícího milující a obětavou matku, jež by pro rodinu život položila, a otce, který je pro všechny její členy nespornou autoritou, avšak nechybí mu vstřícný a trpělivý přístup. To jsou nepochybně vzory hodné následování.

⁸⁴ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, Růžena Jesenská, Osobní fond, č. 669, inventář a osobní dokumenty, c. k. okresní školní rada v Mladé Boleslavi Růženě Jesenské, 13. 9. 1882.

⁸⁵ FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. S. 518. Živnost se stavebními výrobky dokládá také korespondence Jana Jesenského psaná na hlavičkovém papíře. Viz LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Jan Jesenský Růženě Jesenské, Praha-Smíchov, 13. 8. 1881.

⁸⁶ Sourozenci Růženy Jesenské byli Marie Foerstrová, prof. Dr. Jan Jesenský, vrchní revident František Jesenský, Anna Svobodová a Milena Durasová. Viz LENDEROVÁ, Milena. *Rodina Růženy Jesenské* (koncept). Uvedeno se souhlasem autorky.

⁸⁷ FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. S. 519.

⁸⁸ Ačkoliv autorka nezvolila pro hlavní postavu jméno totožné se svým (hlavní hrdinkou je Eva), vyznačuje se dílo prvky pro autobiografický román typickými. Je zaměřeno na období dětství a dospívání, životní cestou hlavní hrdinky je učitelské povolání, příběh je zasazen do místopisných reálií pro autorku příznačných.

⁸⁹ „Vysocevážená slečno, čtu právě Vaše ‚Dětství‘ a jsem tak dojat a rozechvěn hlubokou krásou Vaší knihy, že Vám to musím říci a poděkovati Vám za to podmanivé kouzlo, s jakým nám předvádíte ušlechtilou rodinu vaši a jak jste krásně a jímavě zvěčnila vzácnou a statečnou Vaši pí matku.“ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, nezjištěný Růženě Jesenské, Dražkovice u Pardubic, 29. 12. 1929.

Skutečnost, že si byla Jesenská se svou matkou vsutku blízká a velmi si jí vážila, potvrzuje opět tentýž dopis nezjištěného pisatele, v němž spisovatelce píše: „*Často jsem od Vás slýchával, čím je Vašemu žití, celé Vaší umělecké tvorbě drahá Vaše maminka a v hlubokém pohnutí jsem se skláněl před velkou a vroucí Vaší láskou a něhou, která prochvívala celou bytost Vaši.*“⁹⁰

Pro každé dítě představuje v dětství matka střed celého světa a nejinak tomu zajisté bylo i u Jesenské. – „... *byly to maminčiny oči, maminčiny nebesky modré oči. / To bylo nebe, které se mi zjevilo na zemi, které mi rozkázalo: teď žij a od té chvíle jsem žila. Jistě tehdá úsměv přeletěl mou tvář.*“⁹¹ Pokud se přidržíme autorčiných vzpomínek vtělených do zmíněného díla, milovala svou matku nade vše a obdivovala ji pro její láskyplnou duši a nesmírnou obětavost. – „*Zdá se, že je největší štěstí mít drahého člověka. Usmála jsem se do dlani, [!] do tvrdé maminčiny dlani. [!]*“⁹² Je pochopitelné, že jako dítě se u ní cítila v naprostém bezpečí, našla vždy porozumění a dospěla klidu v duši. Dle jejích popisů jí jen pouhá matčina přítomnost stačila ke spokojenosti a připadala si v těch chvílích tou nejšťastnější osobou pod sluncem. – „... *nebo jen sedět na pavlači u maminky, u maminky a mít plné srdce.*“⁹³ „... *velmi si mě rozmazlila, usínala jsem jen na jejím klíně při tichých písničkách, později při pohádkách, které maminka povídala tišeji a tišeji, až jen nezřetelně šeptala...*“⁹⁴

Nehledě na to, že paní Anna⁹⁵ byla jistě matkou přívětivou a milující, vyvstává z textu zároveň i dobový obraz mateřství, jež bylo považováno za hlavní životní poslání a naplnění ženy a kladeno na pomyslný piedestal. Byla to žena, která zajišťovala útulné a vlídné prostředí domova, navozujícího pocit bezpečí. –

„Za odměnu, že jsem tak dlouho nebyla doma, směla jsem spát s maminkou. To bylo pro mne zvláštní blaho. Když jsem se schoulila u zdi k mamince, bylo mi, že již nikdy se nebudu ničeho báti, že nic zlého se

⁹⁰ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, nezjištěný Růženě Jesenské, Dražkovice u Pardubic, 29. 12. 1929.

⁹¹ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. Praha, 1929. S. 6.

⁹² Tamtéž. S. 207.

⁹³ Tamtéž. S. 203.

⁹⁴ Tamtéž. S. 7.

⁹⁵ Matkou Růženy Jesenské byla Anna Jesenská, rozená Tichá. Viz LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, potvrzení popisního úřadu hlavního města Prahy ze dne 30. 4. 1919.

*nikomu nestane, že nikdo mi neublíží a že je mi hrozně dobře a jiné teplo nežli od peřin nebo od kamen a jiný spánek, jiný, bezpečnější, radostnější, tišší a sladký.*⁹⁶

Oba své rodiče Jesenská popisuje jako velmi zásadové, přímé a vysoce morální osoby, jež byly ke svým dětem vždy upřímnými, a tak k nim mohla Růžena chovat nesmírnou důvěru. Zdali to tak bylo i ve skutečnosti či zda jde čistě o autorčinu idealizaci, si můžeme pouze domýšlet. Účelem těchto příkladných charakteristik mohlo být také vykreslení, jak si mají děti svých rodičů vážit, věřit jim a spoléhat na jejich úsudek, prověřený životními zkušenostmi. –

*„Vypozorovala jsem, že lidé často říkají, co není pravda, jen tatínek a maminka toho nikdy nečinili. A když jsem se něčeho bála, přitiskla jsem se k nim, anebo jsem se pevně držela jejich ruky, ale nikdy jsem neprozradila svého strachu.*⁹⁷

S odstupem mnoha let a s notnou dávkou stylizace danou profesí spisovatelky autorka charakterizuje sama sebe jako dítě velice vnímavé ke svému okolí, které rádo pozoruje vše kolem sebe a objevuje nové věci a krásy světa, a především jako dítě velice živé a značně svěhlavé. –

*„Dávala jsem mamince a tatínkovi velmi hlučně najevo, že dítě je rádo ve svém hnízdě jako pták, že už zná svou postýlku, své peřinky, své stěny, své kouty, svá okna, a nechce, aby rodiče si vzpomněli brzo na to, brzy na ono, aby Evu přenesli ze Smíchova na Malou Stranu do starého baráku a sotva si tam zvykla, učinili cosi děsného.*⁹⁸

⁹⁶ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 99.

⁹⁷ Tamtéž. S. 9.

⁹⁸ Tamtéž. S. 6.

Rodina Jesenských skutečně bydlela v Radotíně u Prahy, kde otec Jan⁹⁹ získal práci v tamní cementárně, a tak je kniha plná lyrických popisů místopisných reálií. Je tedy celkem pravděpodobné, že malá Růžena opravdu trávila v dětství svůj volný čas v přírodě, kterou si brzy velice zamilovala. – „*Venku jsme byly, my děti, celý den, a nebylo chvíle bez nových objevů, když mě poutalo všecko, co se měnilo, a měnila se obloha i země a na ní rostliny, stromy.*“¹⁰⁰

„A druhý den se to vyletělo se [!] na stráň, do doubravy, přes vrch do údolí, divoce se toulalo mezi potoky a pomněnkami a pilo ze studánky. A leželo se na mechu v mateřídoušce, a obláčky, utíkejte, hoňte se, dovádějte, ptáci, zpívejte a volejte, motýli mávejte křídly jako na plesu velké slečny vějíři, mušky tančete, bláznivé mušky tančete zběsile v chomáči, bručte čmeláci s bříškem plným medu, vlaštovky, vás je plno, snad již neučíte děti k velikým závodům leteckým?“¹⁰¹

Malá Eva, do které se Jesenská v novele stylizovala, byla jako malé dítě v kolektivu svých vrstevníků velice společenskou. – „*Byla bych si přála, aby všechny děti z ulice i nemocný princ přišli do mého pokojíčku s malovanými růžičkami po stěnách, aby si s mými hračkami hráli, aby mě bavili...*“¹⁰² S nástupem do mateřské školy se to však naprosto změnilo a Eva začala projevovat značnou individualitu. Školka se jí protivila svou organizovaností a nechápala, proč se mají všechny děti chovat jako stádo a na povel dělat, co se jim poručí. Ona chtěla dělat jen to, co sama uznala za vhodné, a ne co po ní chtěli druzí. – „*Slečna mě dovedla k pianinu, zatleskala, aby bylo ticho, usedla k pianinu a hrála. Kluci i holky se postavili do půlkruhu a již věděli, co a jak. / Dalo se všecko do bláznivého tance. Dívala jsem se na ně v údivu.*“¹⁰³ Ostatní děti, školní program i zábava, vše se jí zdálo příliš dětinské a pošetilé, a tak bývala tichá a dětí se raději stranila. – „*Stála jsem přes všechny*

⁹⁹ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, potvrzení popisního úřadu hlavního města Prahy ze dne 30. 4. 1919. Dále tamtéž, korespondence přijatá, Jan Jesenský Růženě Jesenské, 8 dopisů z let 1881–1887.

¹⁰⁰ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 135.

¹⁰¹ Tamtéž. S. 140-141.

¹⁰² Tamtéž. S. 8.

¹⁰³ Tamtéž. S. 15.

mazlivé domluvy slečniny mezi těmi škvřnaty nevlídná, zaražená, osamocená, jako zamračený pavouk. ¹⁰⁴

Z protivného zařízení si nakonec Eva vymínila odchod, avšak ani potom ji společnost rozpustilých dětí nelákala, naopak jí byla doslova nepříjemná. – „*Táhla jsem s cizími dětmi po silnici v prachu, dlouho po silnici v prachu, až jsme se dotáhli do jakési veliké zahrady hostinské, kde všichni lidé i s dětmi stále jedli a pili, a děti si hrály. Stála jsem opodál a nic mě nebavilo...*“ ¹⁰⁵ Všechny dětské hry jí přišly naprosto hloupé a zbytečné. – „*Dívala jsem se na všechny hloupé hry zakaboněna a osamocena a kdykoli se mi přiblížilo některé dítě, obyčejně ovšem prudce, strkaly do mne nebo se mi smály [...] utrhla jsem se na ně a utekla o kus dále.*“ ¹⁰⁶ „... *jak mi byl ten den protivný a zvláště ta cesta v houfu dětí trapná a plná ošklivosti.*“ ¹⁰⁷ Na svůj věk se Eva chovala nadměru rozumně a snad i upjatě.

Ani v okolí svého domova si nenašla žádné kamarádky, protože právě ona dětská rozjívenost a divokost jí nebyla vlastní, byla tichá, způsobná a pořádná. – „*S mými pannami [sousedčina malá dcera Irma] však velmi neblaze zacházela, nebyly před ní jisty životem, skládací obrázky rozhazovala, nádobičko mi brala do kapes, a tak jsem ji nerada pouštěla do svého koutku...*“ ¹⁰⁸ Raději bývala sama, přemýšlela a pozorovala krásu světa kolem sebe. Zvláštní půvab a zaujetí spatřovala pak v tiché a tajuplné kráse smutku a smrti, která jí doslova fascinovala. – „... *jdu chvíli s Malou, pak ji ztratím a jdu mezi lidmi za pohřebním vozem a stále jdu. Dívám se na smutečně oděné plačící postavy a stále jdu... [...] Maminka mě dohonila a šťastně si mě odvedla domů. Ale nedovedla jsem odpovědět, proč jsme šla s pohřbem.*“ ¹⁰⁹

Již jako malá byla učenlivá a značně cílevědomá v sebezdokonalování. – „*Když jsem byla sama v pokoji, vylezla jsem na prádelník, přitáhla jsem si k obličejí zrcadlo a učila jsem se mluvit a nešišlat. Když maminka vešla do pokoje, ulekla se, jak jsem se dostala na prádelník, ale povídala jsem jí blaženě: „Já už nešišlám.“*“ ¹¹⁰ Velice ji zajímala slova a zvláště řeč dospělých, které však občas nerozuměla. Nově objeveným slovům a výrazům vždy věnovala dostatek pozornosti a ráda se domýšlela, co asi znamenají. – „... [pan učitel]

¹⁰⁴ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 15.

¹⁰⁵ Tamtéž. S. 15.

¹⁰⁶ Tamtéž. S. 15.

¹⁰⁷ Tamtéž. S. 16.

¹⁰⁸ Tamtéž. S. 17.

¹⁰⁹ Tamtéž. S. 25-26.

¹¹⁰ Tamtéž. S. 9.

*řekl mamince, že jsem větroplach. Nevěděla jsem, jak to myslí, plaším-li vítr, když utíkám, nebo utíkám jako vítr splašeně?*¹¹¹

Autorka vykresluje Evu jako velmi sebevědomou, uvědomělou a svéráznou osobnost, jež je neustále ponořená do svých myšlenek a snad až odmítá být dítětem. Zdůrazňuje charakteristiky dodávající jí na vážnosti a moudrosti. Do popisů tak dozajista promítá hledisko své zralosti a především svého postavení ve společnosti coby etablované spisovatelky.

Uvědomělí rodiče dali svým dětem dobrou výchovu a tak Růžena na rozdíl od mnohých svých vrstevnic soudila každého člověka vždy podle jeho duše, charakteru a skutků a nikoliv dle společenského postavení a majetku. Byla velice skromná, nesnášela okázalost, pýchu a povýšenost. – *„Několik dívek ve třídě mělo zvlášť pěkné šaty a mně se zdálo, že se nadnášejí a dělají drahotu, nežli s některou chudou promluví, a to se mi na nich nelíbilo, i maminka to odsuzovala, když jsem jí to vyprávěla.*¹¹² Na tomto místě je patrný jasný didaktický aspekt díla.

V rodině Jesenských bylo silně zakořeněno vlastenecké cítění. Dokazuje to například dopis Růženina otce, ve kterém jí velice podrobně popisuje průběh požáru Národního divadla, želí této velké ztráty, avšak odhodlaně prohlašuje, že český národ zažil již horší okamžiky, a proto se nedá tímto zlomit a spojenými silami vybuduje divadlo nové. Uvádí, že on sám již dvakrát přispěl do sbírky.¹¹³ A tak byla i Růžena horlivou šířitelkou lásky k rodné zemi a českému národu, což náležitě ilustruje ve zmiňované novele, na některých místech možná až přehnaně. – *„... ale u nás jsme nesměli užívatí německých slov v řeči ani zkomolenin, toho tatínek netrpěl. Říkal, že mateřská řeč je poklad každého člověka a že je hřích s ním špatně nakládati, že je povinností mluvití správně a krásně.*¹¹⁴

Růžena Jesenská vyrůstala v rodině početné a relativně chudé, avšak intelektuálně zaměřené, dle svých vlastních vzpomínek láskyplné, jejíž harmonické prostředí zajišťovala

¹¹¹ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 39.

¹¹² Tamtéž. S. 22.

¹¹³ *„Neštěstí, která nás potkalo jest příliš velké. Včera ještě hrdě vypínalo se naše národní divadlo, ona pýcha a radost českého národu, včera ještě zářilo v slunci ozlacené cimbuří, k desáté hodině večer však ho nebylo více. [...] Ztráta jest ovšem pro nás ohromná avšak my nebudeme zoufat, přetrpěli jsme mnoho, co jiné národy zničilo, ukážeme se svým nepřítelům v plné síle, v síle nezlomné. Přikročíme ihned k dílu spojenými silami. Zde konají se rozsáhlé sbírky a mnoho tisíc se již sešlo, sám pak upsal jsem a složil na 2 místech.“* Viz LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Jan Jesenský Růženě Jesenské, Praha-Smíchov, 13. 8. 1881.

¹¹⁴ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 47.

obětavá matka. K oběma svým rodičům chovala velkou důvěru a respekt, byla jí dána dobrá výchova s důrazem na lásku k českému národu a vlasti.

3.1 Léta školní docházky

V roce 1869 nastoupila Růžena ve svých šesti letech na českou farní hlavní školu u Matky Boží Vítězné v Praze na Malé Straně,¹¹⁵ jež se o rok později po zavedení tzv. Hasnerovy reformy stala obecnou školou čtyřtřídní.¹¹⁶ Dle svých autostylizovaných vzpomínek si mnoho znalostí a dovedností osvojila již doma, především co se týče čtení a psaní, a tak se zpočátku v hodinách často nudívala. –

„Uměla jsem již z domova všecko, čemu nás pan učitel učil, řekl mamince, že to není dobré, ale já byla ráda a divila jsem se někdy panu učiteli, že dětem nenabil, když ne a ne přečíst nebo napsat, co on chtěl a tolik chtěl! Já jsem nic nedělala, jen jsem se bavila nebo zevlovala po dětech, nebo z okna nebo jsem si vymýšlela hlouposti nebo vážnosti.“¹¹⁷

Poté navštěvovala v Praze obecnou dívčí šestitřídní školu u sv. Tomáše¹¹⁸ a měšťanskou dívčí školu na Smíchově.¹¹⁹ Ve svých vzpomínkách na léta školní docházky se opět snaží vyzdvihnout, že již od útlého mládí byla přitahována literaturou, když popisuje, že Evu ve škole nejvíce bavila právě literatura, nejraději dělala slohové úlohy a již v dětství se pokoušela o psaní básní. – „... odkud jsem vytáhla sešit s básněmi a psala nové verše, každý den verše...“¹²⁰

¹¹⁵ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, školní vysvědčení ze dne 5. 3. 1870 a dne 1. 8. 1870.

¹¹⁶ Tamtéž, osobní dokumenty, školní vysvědčení ze dne 31. 12. 1871 a dne 14. 3. 1872, dále zprávy o školním prospěchu ze dne 10. 8. 1872 a dne 31. 7. 1873.

¹¹⁷ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 25.

¹¹⁸ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, zpráva o školním prospěchu ze dne 31. 7. 1876.

¹¹⁹ Tamtéž, osobní dokumenty, vysvědčení ze dne 28. 2. 1877 a dne 31. 12. 1877.

¹²⁰ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 205.

„Dělávala jsem ráda slohové úkoly a vymýšlela jsem si způsob jak látku zpracovati, byly to látky vesměs obyčejné, školní. [...] Dávala jsem si záležeti na větách, na výrazech, ale paličácky a přece jaksi podvědomě ne zúmyslně, abych profesora podráždila, psala jsem vždy cosi svého, co se obyčejně křížilo s látkou, co se vymykalo způsobu, jak se úlohy měly dělat.“¹²¹

Zato ruční práce jí vůbec nešly a velmi se v těchto hodinách trápila. – „Nu, motala a smolila jsem a párala a párala jsem, a ostatním dívkám jen kvetly v ruku předměty.“¹²² Co jí ve škole vysloveně nudilo, byla náboženská výuka. – „Probíral hrozně nudně katechismus, nikdy jsem se tomu doma neučila. Až ve škole před hodinou nebo jsem pod lavicí čtla následující odstavec, zatím co některá odpovídala.“¹²³ Nadto jí výklad náboženství nejednou připadal nesrozumitelný. O všem důkladně přemýšlela, nacházela vždy spoustu otázek, a tak měla již jako malá k náboženství rozporuplný, pochybovačný vztah. – „A po první jsem se zamyslela nad tou každodenní modlitbou, jak asi, jak asi maminka těch jídel od Pána Boha přijímá.“¹²⁴ Zde je zřejmá výrazná autostylizace, jelikož autorka ve svých téměř šedesáti letech z církve vystoupila a v době psaní *Dětství* již byla oficiálně bez náboženského vyznání.¹²⁵

Když objevila kouzlo literatury, často si Eva v hodinách četla raději pod lavicí, nežli by poslouchala pro ni nudný výklad učitele, i když z toho mnohdy mívala špatné svědomí. – „... Hálek, Pflegr, Němcová, Světlá a co mělo hřbet se zlatými písmenami [!] a volalo naše oči, šlo ze skříně a s námi, a všady s námi, i naklín [!] ve škole... A jak jsme dovedly obratně podvádět pana učitele!“¹²⁶ „Dost, již nikdy, ni-kdy. Ale zase jsem neodolala, a již byly zase oči dole v lavici...“¹²⁷

¹²¹ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 237.

¹²² Tamtéž. S. 102. Dokazuje to také zpráva o prospěchu ze 6. třídy obecné školy dívčí u sv. Tomáše, ze které je zřejmé, že jediným předmětem, ve kterém Růžena neobdržela výborné hodnocení, byly právě ženské ruční práce. Viz LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, zpráva o školním prospěchu ze dne 31. 7. 1876.

¹²³ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 236.

¹²⁴ Tamtéž. S. 24.

¹²⁵ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, potvrzení oznámení o vystoupení z církve Magistrátu hlavního města Prahy ze dne 7. 2. 1921 a dne 10. 5. 1922.

¹²⁶ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 75.

¹²⁷ Tamtéž. S. 77.

A i půvab divadla jí učaroval už v raném mládí. – „*Divadlo bylo cosi nového a bylo možno je hráti všude. A já jsem si je vymýšlela, děj obyčejně velmi divoký, osoby: chůva, Maruška, Jeník, Toník, já, úlohy jsem jim rozdávala ústně a učili jsme se jim taky ústně, byla jsem autor, režisér, nápověda, herečka v jedné osobě.*“¹²⁸ I zde hraje opět dozajista roli osobní aspekt pisatelky, autorky mnoha divadelních her.

Přestože školu navštěvovala ráda, způsob učení přišel Evě častokrát nesmyslný, především to, že bylo zapotřebí se mnohé učit z paměti bez důrazu na porozumění probírané látce. Také nutnost skládání přijímacích zkoušek pro další studium se jí zdála zbytečnou. – „*Ostatně je to hloupé, že se dělá zkouška do ústavu, což nestačilo by vysvědčení?*“¹²⁹ „*Přece každá umíme tolik, abychom mohly usednouti do těch lavic a učit se dál!*“¹³⁰ To ji už čekaly zkoušky do učitelského ústavu.¹³¹ Eva bývala často velice sebekritická a tak měla samozřejmě obrovské pochybnosti o tom, zda při přijímacím řízení. – „*... a stále mi připadalo, že docela nic neumím ke zkoušce přijímací a budu odmítnuta, neboť je prý veliký nával děvčat.*“¹³²

Zkoušky zdárně splnila a spolu s mnoha dalšími děvčaty, které si pro svůj život taktéž vybraly profesi učitelky, byla přijata ke studiu. – „*Co nás tam v té třídě sedělo jedna vedle druhé, namačkaných děvčat ze všech končin Čech! A již se vyučovalo, hned do tuhého.*“¹³³ „*To je docela svět pro sebe taková škola, takový začatý cíl pro život.*“¹³⁴ A to již bylo něco jiného než obyčejná škola, vše bylo nové, důležité a vážné. – „*Do školy jsem vstupovala s úzkostí, ani by se nezdálo, že je možno tak přepínati prostou skutečnost školní škamny. Profesori mi připadali jako neznámé hory.*“¹³⁵

Od školního roku 1878/79 po další čtyři léta se Jesenská vzdělávala na c. k. českém ústavu ku vzdělání učitelek v Praze.¹³⁶ A konečně si, pokud se budeme držet vzpomínek

¹²⁸ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 141-142.

¹²⁹ Tamtéž. S. 204.

¹³⁰ Tamtéž. S. 208.

¹³¹ O státní pedagogii byl mezi uchazečkami největší zájem, a tak byla vzhledem k přísným přijímacím kritériím ústavu výběrovými. Viz LENDEROVÁ, Milena (ed.) a kol. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. S. 429.

¹³² JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 204.

¹³³ Tamtéž. S. 209.

¹³⁴ Tamtéž. S. 210.

¹³⁵ Tamtéž. S. 210.

¹³⁶ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, vysvědčení ze dne 15. 2. 1879, dne 15. 7. 1879, dne 14. 2. 1880, dne 15. 7. 1880, dne 12. 2. 1881, dne 15. 7. 1881, dne 11. 2. 1882 a dne 23. 6. 1882. Čtyřletý ústav ku vzdělání učitelek v Praze vznikl roku 1870 postátněním pedagogii u sv. Anny v souvislosti s přijetím říšského zákona ze dne 14. května 1869, tzv. Hasnerovy reformy, jež ženám umožňovala vyučovat na dívčích

zaznamenaných v *Dětství*, mezi děvčaty našla i dobré přítelkyně. – „*Byly jsme sehrané. Všecky za jednu, jedna za všechny. Dobře jsme vycítily v této vnitřní kázni vlastní sílu. Na nás už nebylo možno dopustiti se nespravedlnosti, týrání, zjevné hrubosti. Velmi zdvořile, ale přímo jsme se zastaly družky, bylo-li jí ukřivděno.*“¹³⁷

Ze závěrečných zkoušek měla Růžena velké obavy. – „*Maturita je cosi jako vylézt na Mont Blanc nebo přeplavati Kanal [!] la Manche.*“¹³⁸ Povinnými předměty, ve kterých jí bylo zapotřebí uspět, byly náboženská nauka, pedagogika v nauce o vychování, vyučování a v dějinách vychovatelství, zvláštní metodika a praktická cvičení, český jazyk, zeměpis, dějepis, počtářství a nauka o tvarech měřických, přírodopis, přírodozpyt, ženské ruční práce, psaní, kreslení od ruky, zpěv a tělocvik, a předměty nepovinnými německý a francouzský jazyk, hraní na klavír a na housle a znalost mateřské školy. Poté, co zkoušku dospělosti složila s prospěchem velmi dobrým ve všech předmětech, ukončila zde v červnu roku 1882 své studium, dne 23. června obdržela vysvědčení s vyznamenáním a byla prohlášena „*způsobitou [!] dosazenu býti podučitelkou aneb zatímnou [!] učitelkou na veřejných školách obecných i učitelkou ručních prací a nauky o domácím hospodářství na obyčejných obecných a na měšťanských školách jakož i pěstounkou na školách mateřských s vyučovacím jazykem českým.*“¹³⁹

V listopadu 1884 úspěšně složila před c. k. zkušební komisí v Praze „*zkoušku k dosažení způsobilosti učiti na školách obecných*“,¹⁴⁰ a to z pedagogiky, praktické způsobilosti, českého vyučovacého jazyku, počtářství, měřictví, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu, přírodozpytu, krasopisání, kreslení, tělocvik a zpěvu. Vysvědčení obdržela dne 10. prosince, ve všech předmětech získala nejlepší možné hodnocení a byla prohlášena za „*velmi dobře způsobilou k samostatnému úřadu učitelskému na obecných školách s vyučovacím jazykem českým*“.¹⁴¹ Dále byla uznána kvalifikovanou učít i nauce náboženské svého vyznání (katolického) a druhému jazyku zemskému (německému).¹⁴²

školách a v nižších třídách smíšených a chlapeckých škol. Podmínkou přijetí do ústavu, jehož studium se končilo maturitou, bylo ukončené základní vzdělání, věk nejméně patnáct let, mravní bezúhonnost, tělesná způsobilost a úspěšné složení přijímací zkoušky. Viz LENDEROVÁ, Milena (ed.) a kol. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. S. 429.

¹³⁷ JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. S. 298.

¹³⁸ Tamtéž. S. 301.

¹³⁹ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, vysvědčení ze dne 23. 6. 1882.

¹⁴⁰ Tamtéž, osobní dokumenty, vysvědčení ze dne 10. 12. 1884.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž.

V lednu roku 1887 složila zdárně další odbornou zkoušku, která ji opravňovala vyučovat na měšťanských školách v odboru přírodovědeckém a v matematice jako doplňku. – „Hledíc k výsledkům zkušebním prohlašuje se slečna Růžena Jesenská za způsobilou k samostatnému úřadu učitelskému na školách měšťanských s vyučovacím jazykem českým pro odbor přírodovědecký, t. j. pro přírodopis, fysiku a matematiku.“¹⁴³

¹⁴³ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, vysvědčení ze dne 12. 1. 1887.

4 Jesenská učitelkou

Profese učitelky byla uzákoněna přijetím říšského zákona ze dne 14. května 1869, tzv. Hasnerovy reformy, která ženám umožnila vyučovat na dívčích školách a v nižších třídách smíšených a chlapeckých škol. Této skutečnosti se musel přizpůsobit také systém vzdělávání učitelek. Prvním veřejným dívčím pedagogiem, jehož studium se končilo maturitou, byl čtyřletý ústav ku vzdělání učitelek v Praze, který vznikl roku 1870 postátněním pedagogia u sv. Anny. Růžena Jesenská jeho studium úspěšně dokončila v roce 1882. Absolventky učitelského ústavu začínaly jako zatímní podučitelky nebo učitelky na obecných školách. Převažujícímu zájmu o místo v Praze nemohly však úřady zpravidla vyhovět, a proto většina mladých začínajících učitelek odcházela do jiného města.¹⁴⁴ Jesenská zahájila svou učitelskou kariéru v Mladé Boleslavi.¹⁴⁵

Mladá Boleslav byla královským městem a jako taková byla zastoupena v zemském sněmu i říšské radě. Během celé 2. poloviny 19. století se zde značně rozvíjel průmysl a taktéž společenský a kulturní život, v roce 1864 bylo město napojeno na železniční síť. Velkého rozvoje se v 60. letech dočkalo mladoboleslavské školství – namísto dosavadní triviální a hlavní školy zde vznikla pětitřídní obecná škola a na ni navazující měšťanská škola, zvlášť pro chlapce a zvlášť pro dívky.¹⁴⁶

Jesenská nastoupila v Mladé Boleslavi roku 1882 jako prozatímní podučitelka na obecnou dívčí školu¹⁴⁷ a od 1. dubna 1883 zde působila již jako podučitelka definitivní na nižším oddělení osmitřídní dívčí měšťanské školy.¹⁴⁸ Na mladoboleslavské škole strávila dvě léta a poté získala učitelské místo v Praze. Na školní rok 1884/85 byla c. k. okresní školní radou ustanovena zatímní podučitelkou na obecné škole u sv. Ducha, kam nastoupila službu dne 16. září 1884.¹⁴⁹ Dne 16. března 1885 podala žádost o přeložení a v květnu pak byla

¹⁴⁴ LENDEROVÁ, Milena (ed.) a kol. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. S. 429. K profesi učitelky více viz tamtéž. S. 428-435.

¹⁴⁵ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, c. k. okresní školní rada v Mladé Boleslavi Růženě Jesenské, 13. 9. 1882.

¹⁴⁶ MĚSTECKÁ, Sylva. *Mladá Boleslav*. Praha, Litomyšl, 2011. S. 27-30. K historii Mladé Boleslavi více viz BENEŠ, Luděk a kol. *Mladoboleslavsko v proměnách času*. Praha, Mladá Boleslav, 1997.

¹⁴⁷ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, c. k. okresní školní rada v Mladé Boleslavi Růženě Jesenské, 13. 9. 1882.

¹⁴⁸ Tamtéž, osobní dokumenty, c. k. zemské školní rada v Čechách Růženě Jesenské, 3. 3. 1883.

¹⁴⁹ Tamtéž, osobní dokumenty, c. k. okresní školní rada pro české obecné a měšťanské školy v Praze Růženě Jesenské, 9. 10. 1884.

ustavena podučitelkou na pražské obecné škole na Hrádku s tím, že stávající školní rok dokončí na škole u sv. Ducha.¹⁵⁰ Na hrádeckou školu nastoupila dne 17. června 1885 na následující školní rok, avšak výnosem c. k. zemské školní rady ze dne 8. srpna 1886 byla po ročním působení přeložena na obecnou školu na Vyšehradě v hodnosti definitivní podučitelky, kam měla nastoupit na školní rok 1886/87.¹⁵¹ Jako teprve začínající učitelka byla Jesenská tak často překládána patrně z důvodu nutnosti zástupu na místech dočasně uvolněných definitivními učitelkami.

V září 1886 uznala c. k. okresní školní rada za vhodné přikázat ji zatímně na místo podučitelky pro odbor přírodovědecký na měšťanskou dívčí školu u sv. Tomáše v Praze na Malé Straně, a to od počátku školního roku 1886/87 na čas potřeby.¹⁵² Jesenská nastoupila službu dne 25. září a jako podučitelka zde působila dva roky. Poté byla – stále dočasně – ustavena učitelkou na místo dočasně uvolněné po definitivní učitelce Boženě Kozákové, a to od 16. září 1888 opět na čas potřeby.¹⁵³ V červenci následujícího roku podala Jesenská c. k. okresní školní radě žádost o definitivu, již bylo v prosinci 1889 vyhověno, a od 21. dne téhož měsíce zde tedy působila jako učitelka stálá.¹⁵⁴

Na škole u sv. Tomáše zůstala až do roku 1907, kdy zažádala o odchod na dočasný odpočinek. Činné služby byla zproštěna k 31. srpnu 1907¹⁵⁵ a o rok později byla c. k. okresní školní radou, „*přihlížejíc ku úředně lékařskému dobrozdání zdravotního oddělení c. k. místodržitelství pro království České v Praze*“,¹⁵⁶ dána na odpočinek trvalý.¹⁵⁷ Učitelkou profesí strávila tedy Jesenská bezmála dvacet pět let (1882–1907) a dále se věnovala už pouze činnosti spisovatelské a redaktorské.

¹⁵⁰ Tamtéž, osobní dokumenty, c. k. okresní školní rada pro české obecné a měšťanské školy v Praze Růženě Jesenské, 12. 6. 1885 a 19. 7. 1885.

¹⁵¹ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, c. k. zemské školní rada v Čechách Růženě Jesenské, 26. 5. 1885 a c. k. školní rada pro české obecné a měšťanské školy v Praze Růženě Jesenské, 25. 8. 1886.

¹⁵² Tamtéž, osobní dokumenty, c. k. okresní školní rada pro české obecné a měšťanské školy v Praze Růženě Jesenské, 20. 9. 1886.

¹⁵³ Tamtéž, osobní dokumenty, c. k. okresní školní rada pro české obecné a měšťanské školy v Praze Růženě Jesenské, 12. 10. 1886, 7. 12. 1888 a 30. 12. 1888.

¹⁵⁴ Tamtéž, osobní dokumenty, c. k. okresní školní rada pro české obecné a měšťanské školy v Praze Růženě Jesenské, 12. 12. 1889 a 17. 1. 1890.

¹⁵⁵ Tamtéž, osobní dokumenty, c. k. okresní školní rada pro české obecné a měšťanské školy v Praze Růženě Jesenské, 2. 9. 1907.

¹⁵⁶ Tamtéž, osobní dokumenty, c. k. okresní školní rada pro české obecné a měšťanské školy v Praze Růženě Jesenské, 25. 7. 1908.

¹⁵⁷ Tamtéž.

5 Jesenská spisovatelkou

Růžena Jesenská byla spisovatelkou velice plodnou, napsala celkem padesát osm literárních děl,¹⁵⁸ zahrnujících básně, písně, črty, pohádky, povídky, dramata – především veselohry, novely či romány. Přispívala do časopisů pro ženy, jakými byly *Kalendář paní a dívek českých* (od roku 1909), *Ženské listy* (1887), *Ženský obzor* (1916–1917), *Ženský svět* (1909–1930)¹⁵⁹ nebo *Časopis učitelek* (od roku 1903). Byla jednou ze zakládajících členů nakladatelského družstva *Máj*, s nímž se však již roku 1905 rozešla. Svou tvorbu uveřejňovala zejména v *Květech* (1888–1907), *Lumíru* (1887–1930) a *Světozoru* (1888–1917), dále v *Moderní revue* (1910–1925) a *Národních listech* (1884–1902).¹⁶⁰

Na počátku své spisovatelské dráhy v polovině 80. let 19. století publikovala nejprve výchovné básně v časopisech pro děti a mládež a později i básně pro dospělé pod pseudonymem Eva z Hluboké. První tištěná báseň *Pozdrav Praze slovanské* jí vyšla v roce 1882 pod patronací Josefa Václava Sládka,¹⁶¹ první sbírku básní *Úsměvy* jí roku 1889 vydal Jan Neruda v *Poetických besedách* a tím ji uvedl do světa literatury. Brzy začala psát i prózu, své první novely uveřejňovala především ve *Světozoru* a *Květech* pod přezdívkou Jeroným respektive Martin Věžník. Posledním krycím jménem, které používala zejména pro publikování v *Kalendáři paní a dívek českých* od roku 1911, kdy jej začala redigovat, byla Milena Důrasová či Důraská.¹⁶²

Je autorkou tří biografických románů, a sice *Legandy ze smutné země*, ve které v duchu dobového literárního kánonu vylíčila životní osudy Zdenky Havlíčkové, románu *Láska*, k němuž se inspirovala životem Kamila Fialy, kritika *Moderní revue*, a dále stylizované autobiografie *Dětství*.¹⁶³ Co se týče její tvorby dramatické, psala především konverzační veselohry z měšťanského prostředí a společenské komedie. Její prvotinou

¹⁵⁸ OPOLSKÝ, Jan. *Růžena Jesenská*. S. 14-17.

¹⁵⁹ Po krátkou dobu psala Jesenská také divadelní kritiky pro *Ženský svět* (1921). Viz FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. S. 518.

¹⁶⁰ Tamtéž. S. 518-519. Srov. HAVEL, Rudolf; OPELÍK, Jiří. *Slovník českých spisovatelů*. Praha, 1964. S. 200.

¹⁶¹ SUCHOMELOVÁ, Marcela. *Růže je zasypaly...* S. 90. Srov. FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. S. 519.

¹⁶² FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. S. 518-519. Srov. VOPRAVIL, Jaroslav S. *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře: (anagramů, kryptonymů, značek, jmen původních, přijatých, dvojitych, polatinštělých atd.)*. Praha, 1973. S. 731.

¹⁶³ FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. S. 518-519.

v tomto směru byla roku 1913 *Paní z Rosenwaldu*, první hrou vůbec pak *V žití proudech* z učitelského prostředí, jež napsala v roce 1893.¹⁶⁴ Pokusy o básnická dramata byly veršované historické tragédie *Estera a Attila*.¹⁶⁵ Napsala také dvě didaktické novely, určené dospívajícím dívkám, kterými byly *Jarmila* a její volné pokračování nazvané *Jarní píseň*.¹⁶⁶

Okrajově se věnovala i činnosti překladatelské – z ukrajinštiny přetlumočila *Výbor básní* Tarase Hryhorovyče Ševčenka¹⁶⁷ a ze španělštiny přebásnila komedii *Don Gil* od Tirsa de Moliny.¹⁶⁸ Dílo ukrajinského básníka přeložila Růžena Jesenská v roce 1900 na výzvu Jaroslava Vrchlického a předložila jej České akademii věd a umění. Josef Kolář, který měl překlad posoudit, jej však zamítl a namísto toho předložil překlad vlastní, jenž byl však zcela převzat ze spisovatelčina překladu. Oba byly tedy dány k posouzení Ivanu Frankovi, jenž tuto skutečnost doložil a spravedlnosti tak bylo nakonec učiněno za dost.¹⁶⁹

Přestože přispívala do mnoha ženských časopisů, napsala dva didaktické romány pro dospívající dívky, hlavními postavami jejích děl jsou většinou ženy a celkově ve svých literárních dílech reflektuje především citové a duševní rozpoležení a životní osudy ženských hrdinek, sama navíc profesí učitelkou odsouzenou k celibátu, tudíž se jí postavení žen a jejich emancipační snahy přímo týkaly, nelze ji považovat za horlivou přívrženkyni ženské emancipace. Jak píše Jan Opolský v jediné skromné publikaci o této ve své době velmi oblíbené spisovatelce: „*Není tu překotného, hřmotného úsilí nějaké emancipace, všecka životní práce je bezbouřná, ale ukázněná, povlovná a neústupná.*“¹⁷⁰

5.1 Charakteristika literární tvorby

Jak již bylo uvedeno výše, svou spisovatelkou dráhu začínala Růžena Jesenská poezií. Její intimní verše se zpočátku vyznačují velmi jednoduchou formou a mají blízko k ohlasové

¹⁶⁴ OPOLSKÝ, Jan. *Růžena Jesenská*. S. 15.

¹⁶⁵ FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. S. 519.

¹⁶⁶ Tamtéž. S. 519.

¹⁶⁷ Tamtéž. S. 519.

¹⁶⁸ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Dr. Hilar Růženě Jesenské, Královské Vinohrady, 16. 10. 1916.

¹⁶⁹ KRECAR, Jarmil (ed.). *Listy Julia Zeyera Růženě Jesenské 1889-1900*. S. 65, pozn. 8.

¹⁷⁰ OPOLSKÝ, Jan. *Růžena Jesenská*. S. 3.

poezii první poloviny 19. století.¹⁷¹ Autorčina prvotina *Úsměvy* (1889) byla sbírkou lyrických básní křehkých dívčích snů, připomínajících lidovou píseň a poezii Josefa Václava Sládka. Pod vlivem symbolismu a dekadence nabývají její verše postupně na obraznosti, i když někdy pouze dekorativní, duševní stavy a nálady autorka zachycuje jemněji a s větší odstíněností. Náměty jejích básní bývají většinou vroucí milostné city, stesk a zklamání nad nenaplněnou láskou, smutek její pomíjivosti či marné touhy po ní. Základním rázem její poezie je subjektivní lyrické ladění, jež je charakteristické i pro její pozdější básnické sbírky.¹⁷² Ve své pozdní tvorbě se pak opět vrátila k formě prosté písně, ve které již jako zralá žena s životními zkušenostmi vyjadřuje smíření a vnitřní vyrovnanost s osudem, jež je vykoupěna častým zklamáním a smutkem a plyne z vědomí trvalých hodnot (básnická sbírka *Srdce*).¹⁷³ Především pro její básně je charakteristický také „vášnivý erotismus“ (sbírka *Rudé západy*), o němž se zmiňuje Jiří Karásek ze Lvovic¹⁷⁴ a podrobněji se jím zabývá ve své studii Robert Burton Pynsent.¹⁷⁵ Nutno podotknout, že Jiří Karásek ze Lvovic byl k Růženě Jesenské a její tvorbě až příliš nekritický. Obhajoval ji před soudobou českou literární kritikou, dle jeho názoru nebylo dosud nikomu tak křivděno, jako právě jí. Nesouhlasil s těmi, kteří tvrdili, že se zpronevěřila své rané tvorbě, nechávala se unášet dobovými trendy a přizpůsobovala se moderním směrům. Její tvůrčí posun chápal jako logický umělecký růst.¹⁷⁶

Základem jejích próz je – stejně tak jako u poezie – tragika lidí marně usilujících o naplnění svých snů a tužeb. Soustřeďuje se na vyobrazení individuální psychologie svých postav, kterými jsou zpravidla ženy, jemně a s vnitřní pravdivostí zachycuje jejich city a duševní rozpoložení. V prózách převládá lyrika,¹⁷⁷ kterou dokresluje prožitky a dojmy z přírody a malebností scenérií, příběhy mívají zdání snu. Ve svých nejlepších novelách dosáhla kultivovanosti a vytříbenosti stylu, struktura příběhů však bývá příliš zatížena romantickými rekvizitami a důraz na cit je až přehnaný. Novoromantická a dekadentní stylizace, kterou Jesenská převzala od Julia Zeyera, jenž byl jejím vzorem a měl na její tvorbu

¹⁷¹ Ohlasová poezie využívá postupy ústní lidové slovesnosti a obsahově i výrazově ji napodobuje. Vznikla jako součást procesu včleňování folklóru do literatury, jejím zakladatelem a hlavním představitelem byl František Ladislav Čelakovský. Více viz FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Díl 1, A-G. Praha, 1985. S. 424-430.

¹⁷² HAVEL, Rudolf; OPELÍK, Jiří. *Slovník českých spisovatelů*. S. 200.

¹⁷³ FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. S. 518.

¹⁷⁴ KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. *Tvůrcové a epigoni*. S. 128.

¹⁷⁵ PYNSENT, Robert Burton. *Láska a slečna Jesenská*. In MERHAUT, Luboš; URBAN, Otto M. (eds.). *Moderní revue 1894-1925*. Praha, 1995.

¹⁷⁶ KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. *Tvůrcové a epigoni*. S. 127-129.

¹⁷⁷ Jiří Karásek ze Lvovic charakterizuje autorku jako absolutní lyričku, ať už se jedná o její básně, romány či dramatická díla. Viz tamtéž. S. 127.

značný vliv, se projevuje ostrými kontrasty, oblibou tajemných a chmurných scénérií, zájmem o magii a okultismus¹⁷⁸ i výběrem výjimečných povah a osudů postav, utvářených za nezvyklých okolností. Hrdinové jejích próz touží po napjatých emocích, po bezmezné a nevýslovné lásce, po štěstí a dokonalosti,¹⁷⁹ náplní jejích děl je „*var citů, krve a smyslů*“.¹⁸⁰ Autorka jim umožňuje překonat nesoulad vnitřního a vnějšího světa únikem do snu, zároveň však upozorňuje na nereálnost a marnost tohoto zdánlivého východiska (cyklus novel *Mimo svět*). Přesvědčení o nemožnosti žít mimo realitu rozvíjí a prohlubuje ve svých dalších pracích, své hrdinky nechává čelit životní pravdě a ty jsou buď natolik silné, že jsou schopny ji přijmout a vyrovnat se s ní, nebo jí podléhají a většinou tragicky umírají (romány *Tanečnice, Román dítěte*). Dle Karáska není Jesenská autorkou klidnou a objektivní, nýbrž prudkou a velmi subjektivní, jež se od svých hrdinů nedokáže oprostit a jejich osudy prožívá, jako by byly její vlastní, její umění je „*rozpoutané, vášnivé, opojené krví a šlehající ohněm*“.¹⁸¹ Častým dějištěm jejích próz bývá idylická stará Praha, jejíž prostředí jim dodává podmanivou atmosféru, dále měla velkou zálibu také v exotických a výjimečných scénériích.¹⁸²

Jak již bylo řečeno, jako dramatička se zabývala především konverzačními veselohrami z měšťanského prostředí a společenskými komediemi. Její hry jsou vystavěny často na záměrně připravených situacích a obvyklých zápletkách, jsou humorně laděny a nezřídka v nich používá lyrické prvky. Jejím nejúspěšnějším kusem byla veselohra *Devátá louka*, jež byla hrána v několika českých i moravských městech a mnohokrát reprízována a podle níž byla dokonce zkomponována opera.¹⁸³ V novoromantickém duchu napsala také dvě náročná básnická dramata, a to veršované historické tragédie, popisující milostné a vladařské vášně (*Eстера, Attila*).¹⁸⁴

Didaktické próze, kterou autorka věnovala dospívajícím dívkám, a to výchovným novelám *Jarmila a Jarní píseň*, bude pozornost věnována později.

¹⁷⁸ KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. *Tvůrcové a epigoni*. S. 128.

¹⁷⁹ Srov. MAJEROVÁ, Marie. *Spisovatelky dnes*. S. 151.

¹⁸⁰ KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. *Tvůrcové a epigoni*. S. 127.

¹⁸¹ Tamtéž. S. 127.

¹⁸² FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. S. 518.

¹⁸³ Autorem opery *Devátá louka* byl český skladatel Jan Evangelista Zelinka. Viz tamtéž. S. 519. Srov. HAVEL, Rudolf; OPELÍK, Jiří. *Slovník českých spisovatelů*. S. 200.

¹⁸⁴ FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. S. 519.

6 Jesenská redaktorkou

Jako redaktorka začínala Jesenská u časopisu pro děti *Dětské Besedy Máje*, jenž řídila v letech 1902 až 1903. Od roku 1911 redigovala v té době velmi populární *Kalendář paní a dívek českých*, ve kterém působila po dobu téměř deseti let až do roku 1920. Nakonec spravovala v letech 1926 až 1928 pedagogický časopis pro mládež *Koule*.¹⁸⁵ Co se týče redaktorské práce, nejvýznačněji se Jesenská podepsala na *Kalendáři paní a dívek českých*, jenž dosáhl za její redakce nejvýznamnějšího období své existence, a proto se dále zaměřím výhradně na něj.

6.1 Kalendář paní a dívek českých

Ve 2. polovině 19. století, kdy začal *Kalendář paní a dívek českých* vycházet, bylo na českém trhu k mání široké spektrum kalendářů, specifikovaných druhem profese či záliby, na které se zaměřovaly. Vycházely tak kalendáře určené například lékařům, právníkům, stavitelům, pekařům, včelařům, dělníkům, studentům či cyklistům a podobně. V názvu pak měly nejčastěji přívlastek „český“ nebo „československý“. Několik kalendářů měla Praha (kupříkladu *Pražský hospodářský kalendář*) a jiná větší česká města, širokou řadu tvořily kalendáře nábožensky zaměřené (například *Kalendář katolicko-politické jednoty pro království české*, *Česko-bratrský kalendář*, *Český pravoslavný kalendář* a podobně). Dále se kalendáře často vyskytovaly jako příloha některých časopisů a vznikaly také kalendáře kapesní. Co se týče vydavatelů, těmi byly jednotlivé osoby, nakladatelství nebo různé spolky.¹⁸⁶

Kalendář paní a dívek českých (dále jen *Kalendář*), jak již název napovídá, byl primárně určen českým čtenářkám. Nebyl jediným svého druhu, mezi periodiky určenými

¹⁸⁵ FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. S. 519. Srov. OPOLSKÝ, Jan. *Růžena Jesenská*. S. 12.

¹⁸⁶ VONDRUŠKOVÁ, Michaela. *Růžena Jesenská o období její redakce Kalendáře paní a dívek českých*. S. 14-15.

ženám měl své význačné místo také například *Kalendář české hospodyně*.¹⁸⁷ Kalendář začal vycházet v roce 1888, jeho prvním vydavatelem byl František Bohuslav Batovec, od pátého ročníku byl převzat nakladatelstvím Jana Otty.¹⁸⁸ Jeho obsah můžeme rozlišit na tři části – kalendářní, literární a inzertní. Kalendářní část obsahovala soupis informací k nadcházejícímu roku, jakými byly kupříkladu začátky ročních období, pohyblivé svátky, letopisná znamení a čísla, informace o konání masopustu nebo výskytu suchých dnů. Část literární představovaly samotné příspěvky. Ty byly nejrůznějších žánrů, avšak především jimi byly povídky a eseje, dále množství črt a naučných pojednání, články se také často zabývaly aktuálními otázkami, a to především ženskými a národnostními. Inzertní oddíl, nazývaný v prvních ročnících „Oznámení“, tvořily reklamy, zprvu cílené na ženy v domácnosti. Jejich zaměření se však postupem času proměňovalo a na konci 19. století jednoznačně vedla nabídka zboží a služeb týkajících se zdraví. Přílohou Kalendáře byl *Zápisník bedlivé hospodyně* (dříve „denník“) ve formě sešitu přiloženého v jeho zadní části. Jeho obsah se v průběhu let výrazně neměnil, hospodyně měl pomoci utřídit si činnost a především výdaje za domácnost. Tvořilo ho třináct stran s tabulkou s rozpisem možných finančních výdajů na každý měsíc v roce.¹⁸⁹

6.2 Období redakce Růženy Jesenské

Doba působení Růženy Jesenské coby hlavní redaktorky Kalendáře je etapou změn a postupného rozkvětu tohoto periodika. S redigováním měla Jesenská zatím jen nevelkou zkušenost (*Dětské Besedy Máje*), zato byla již zkušenou spisovatelkou, léta publikující své příspěvky na jeho stránkách, ať už pod jménem vlastním či jedním z uměleckých pseudonymů.

S nástupem Jesenské do redakce Kalendáře v roce 1911 zaznamenaly čtenářky změnu jeho podoby již na titulních deskách. Ilustrace elegantní ženy čtoucí knihu na pozadí kruhu

¹⁸⁷ VONDRUŠKOVÁ, Michaela. *Růžena Jesenská o období její redakce Kalendáře paní a dívek českých*. S. 15.

¹⁸⁸ Tereza Riedlbauchová mylně uvádí, že Kalendář byl nakladatelstvím Jana Otty převzat již od svého třetího ročníku. Viz RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. *Žena-vzor a žena-problém: obrazy ženy v konvenční a umělecké povídce v Kalendáři paní a dívek českých z let 1894-1897*. In *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století*. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.-14. října 2004. Praha, 2005. S. 103. Srov. *Kalendáře paní a dívek českých na rok 1888-1892*. Roč. 1-5, Praha, 1888-1892.

¹⁸⁹ *Kalendáře paní a dívek českých na rok 1888-1916*. Roč. 1-29, Praha, 1888-1916.

s vyobrazenými astrologickými znameními, jež v poslední dekádě 19. století nahradila původní rámeček ve tvaru svitku s názvem periodika umístěným na podkladu pavučin a květů, byla vystřídána symbolem českého dvouocasého lva a patkové písmo ustoupilo špatně čitelnému písmu frakturovému. Celková estetika však zůstala secesní s typickým ornamentálním a květinovým zdobením.¹⁹⁰

Při zběžném prolistování Kalendáře čtenářky dále zjistily, že zcela vymizely rozkládací vyjmutelné plakáty na křídovém papíře, jejichž rozměr přesahoval formát A4, bývalo jich v Kalendáři většinou hned několik a nejčastěji vyobrazovaly nějaký náboženský motiv či scénérii z některého ročního období, a mohly si povšimnout také rozdílu v uvádění jmen autorů příspěvků. Zatímco dříve byla jejich jména často uváděna na konci článků malým písmem, nyní se nacházela v popředí.¹⁹¹

Namísto častých reprodukcí uměleckých děl autorů, jejichž práce si čtenářky mohly zakoupit u Jana Otty a mezi nimiž převažovali čeští výtvarníci, začaly být za redakce Jesenské publikovány reprodukce proslulých tvůrců z Čech i ciziny s příklonem k tehdejší secesní a romantickým umělcům a věhlasným tvůrcům renesance a baroka, pod některými bylo navíc uváděno i jméno majitele originálu.¹⁹²

Výrazné úpravy doznala kalendářní část periodika. Mizely informace o průběhu nadcházejícího roku podstatně především pro venkovské obyvatelstvo a větší důraz byl kladen na astrologii. Původní ilustrace zobrazující děti v prostředí náležejícího ročního období byly nahrazeny vyobrazeními astrologických znamení, vytratila se oznámení o průběhu nadcházejícího roku a naproti tomu přibýly informace o přesném východu a západu Slunce a Měsíce.¹⁹³

Co se týče inzertního oddílu, tomu byla nejprve vyhrazena pouze zadní část, postupně si však razil cestu dopředu a za Jesenské se dostal i na vnitřní stranu desek a první listy a byl mu věnován rozsáhlý prostor. Kalendář ve značné míře propagoval knihy, které vyšly v nakladatelství Jana Otty, nebo sebrané spisy významných autorů a autorek, objevovaly se také upoutávky na jiné české časopisy. Další reklama se týkala převážně potřeb

¹⁹⁰ *Kalendáře paní a dívek českých na rok 1892-1911*. Roč. 5-24, Praha, 1892-1911. Srov. VONDRUŠKOVÁ, Michaela. *Růžena Jesenská o období její redakce Kalendáře paní a dívek českých*. S. 17-18.

¹⁹¹ *Kalendáře paní a dívek českých na rok 1892-1913*. Roč. 5-26, Praha, 1892-1913.

¹⁹² *Kalendáře paní a dívek českých na rok 1892-1916*. Roč. 5-29, Praha, 1892-1916. Více viz VONDRUŠKOVÁ, Michaela. *Růžena Jesenská o období její redakce Kalendáře paní a dívek českých*. S. 19-20.

¹⁹³ *Kalendáře paní a dívek českých na rok 1888-1913*. Roč. 1-26, Praha, 1892-1913.

do domácnosti, oblečení, kosmetiky, šperků, potravin a pojišťoven. Nadto zde byly otiskovány kreslené plány koncertních síní a divadel. Reklamy ubylo, což je pochopitelné, snad jen během první světové války.¹⁹⁴

Nyní si všimneme některých změn v samotné náplni Kalendáře, tedy v části literární. Za redakce Jesenské získal obsah ucelenější koncepci. Stále byly publikovány povídky, básně, črty, glosy, články zaměřené na zdraví a emancipační snahy či portréty významných žen, oblíbeným žánrem se stala pohádka. Bylo otiskováno méně nekrologů, jelikož se zprávy o úmrtí důležitých osobností staly součástí epilogů. Pravidelné epilogy či doslovy na konci Kalendáře byly zcela novou součástí.¹⁹⁵

Zatímco v 90. letech 19. století byla pozornost věnována především vlastenecké tematice, oblíbený byl národopis a propagace českých výrobků a folklóru, během působení Jesenské vrostl počet článků týkajících se ciziny, nejčastěji bylo tematizováno Rusko. Od počátku 20. století přibývalo naučných příspěvků a významné místo zaujímalo také umění, nyní autoři článků již počítali se čtenářkami s širšími rozhledy, a proto se objevovaly odbornější články z různých oborů. Také redakce nebyla už téměř výhradně ženská, bylo v ní zastoupeno poměrně dost mužů, většinou význačných odborníků. Na *Zápisníku bedlivé hospodyně* se žádné výrazné změny neprojevily, jeho nedílnou součástí se však staly reklamy.¹⁹⁶

6.3 Spolupráce se Zdenkou Braunerovou

Zdenka Braunerová (1858-1934) byla česká malířka, pocházející z rodiny významného českého politika Františka Augusta Braunera. Velkou inspirací jí byla milovaná Paříž, která se jí stala druhým domovem a v letech 1881–1893 zde trávila vždy část roku. Často tvořila také v ateliéru v Roztokách u Prahy, který si zbudovala z letního sídla rodiny. Jejím uměleckým námětem byla především příroda. Nejprve se zabývala malbou, později se

¹⁹⁴ *Kalendáře paní a dívek českých na rok 1888-1916*. Roč. 1-29, Praha, 1888-1916.

¹⁹⁵ *Kalendáře paní a dívek českých na rok 1900-1916*. Roč. 13-29, Praha, 1900-1916. Srov. VONDRUŠKOVÁ, Michaela. *Růžena Jesenská o období její redakce Kalendáře paní a dívek českých*. S. 28.

¹⁹⁶ *Kalendáře paní a dívek českých na rok 1892-1916*. Roč. 5-29, Praha, 1892-1916. Více viz VONDRUŠKOVÁ, Michaela. *Růžena Jesenská o období její redakce Kalendáře paní a dívek českých*. S. 23, 25-26, 28-31.

stala vyhlášenou grafičkou a občas se věnovala i malířské výzdobě skla, největší význam má její práce v oblasti knižní grafiky.¹⁹⁷ Jesenská se s ní seznámila pravděpodobně prostřednictvím jejich společného přítele a pro spisovatelku literárního vzoru Julia Zeyera.¹⁹⁸

Julius Zeyer (1841-1901) byl český prozaik, dramatik a epický básník. Odborníky bývá většinou řazen k lumírovcům a je rovněž označován za jednoho z nejvýraznějších českých novoromantiků. Náměty čerpal nejčastěji z dávné historie, mytologie, bájí a pověstí, a to nejen českých, ale i francouzských nebo ruských. Jeho poezie je převážně epická a má často nostalgický ráz. Do okruhu důvěrných známých rodiny Braunerovy byl přiveden malířem Antonínem Chittussim. O sedmnáct let starší básník Braunerové velmi imponoval a její cit k němu přerostl záhy v lásku, kterou však on neopětoval. Ačkoliv ji zklamání z nenaplněné lásky doživotně poznamenalo, stal se pro ni Zeyer ideálem na celý život a až do jeho smrti je pojilo velice hluboké přátelství.¹⁹⁹

Jesenská se s Braunerovou seznámila nejpozději v roce 1892²⁰⁰ a jak je patrné z její další korespondence se Zeyerem, o sblížení s malířkou velice stála a snažila se ji vyhledávat.²⁰¹ V polovině 90. let 19. století se Braunerová téměř natrvalo vrátila z Francie do Čech a v únoru roku 1901 se nastěhovala do bytu v Praze ve Všehrdově ulici č. 447/10 na Malé Straně, kde bydlela v č. 445/5 rovněž Růžena Jesenská²⁰² a zároveň zde sídlila i redakce *Kalendáře paní a dívek českých* (dále opět jen *Kalendář*).²⁰³ Obě ženy spojovala nejen aktivní tvorba, ale také společní přátelé z uměleckých kruhů, jejich nedaleké bydliště bylo bezesporu výhodou.

¹⁹⁷ Více viz LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová*.

¹⁹⁸ SUCHOMELOVÁ, Marcela. *Růže je zasypaly...* S. 89.

¹⁹⁹ MERHAUT, Luboš a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Díl 4, S-Ž, sv. II, U-Ž. Praha, 2008. S. 1715-1719. Dále LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová*. S. 67-68, 75, 96.

²⁰⁰ Dne 24. dubna 1892 píše Zeyer z Vodňan Jesenské: „*Slečna Braunerová mi v Praze řekla že se s Vámi seznámila, a vidím, že sympathie Vaše jsou vzájemné. Sl. B. Je duše elitní a veskrz na skrz umělkyní.*“ Viz KRECAR, Jarmil (ed.). *Listy Julia Zeyera Růženě Jesenské 1889-1900*. S. 24-25.

²⁰¹ Dne 12. července 1894 odpovídá Zeyer Jesenské: „*Ptala jste se zda-li sl. Braunerova bude dlouho v Praze. Psala mi nedávno že zůstane tam po celou zimu. Teď pojedje na Moravu a do Slovenska [...] V zimě budete mít příležitost, zajisté, sblížití se.*“ V dopise ze dne 7. 11. 1894 vysvětluje malířčinu nepřítomnost v Praze: „*Sl. Braunerovu nemohla Jste ovšem v Praze potkat, malovala celé léto a podzim na Moravě a je snad posud tam.*“ Viz tamtéž. S. 34, 38.

²⁰² LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, potvrzení oznámení o vystoupení z církve Magistrátu hlavního města Prahy ze dne 7. 2. 1921 a dne 10. 5. 1922. Na Malé Straně bydlela Růžena Jesenská nejprve v Řiční ulici č. 539, kam se přestěhovala z bytu v Královské ulici č. 393 na Smíchově. Tamtéž, korespondence přijatá, Jan Neruda Růženě Jesenské, [Praha], 24. 10. 1888, 6. 11. 1888 a 27. 2. 1889. Srov. tamtéž, osobní dokumenty, c. k. okresní školní rada v Mladé Boleslavi Růženě Jesenské, 13. 9. 1882.

²⁰³ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Praha, Zdenka Braunerová, Osobní fond, č. 128, korespondence přijatá, Růžena Jesenská Zdence Braunerové, [Praha], 31. 8. 1910. Srov. SUCHOMELOVÁ, Marcela. *Růže je zasypaly...* S. 89-90.

Prvním grafickým počinem, který Braunerová pro Jesenskou vytvořila, byla ornamentální výzdoba její sbírky básní *Rudé západy* (1904).²⁰⁴ Na dalších autorčiných knihách se výzdobou podílela až o téměř osm let později, a to když přispěla svým ornamentem do románu *Tanečnice* (1912) a dřevoryty do sbírky básní *K stínům* (1912) a prózy *Z nepřístupných zahrad* (1912). Mezitím však v roce 1910 začala jejich intenzivní a úspěšná spolupráce na Kalendáři a od téhož roku se setkávaly také v redakci *Moderní revue*.²⁰⁵

Spolupráce spisovatelky a malířky na Kalendáři počala ihned s nástupem Jesenské na místo redaktorky, od roku 1913 již byla Zdenka Braunerová uvedena jako jeho ilustrátorka. Jejich práci na tomto periodiku nám dobře dokresluje dochovaná korespondence. V dopise datovaném dne 28. srpna 1910 se Braunerová dotazuje na Kalendář na rok 1911, první, jenž Jesenská redigovala: „*Co dělá naše společné dítě, bude již brzy na světě? Jen je nespustíte z očí, a nevěřte nikomu sliby!*“²⁰⁶ Jesenská jí obratem odpovídá: „*O našem společném dítěti ted' nic nevím, čekám z[a]lomenou korekturu, kterou mi určitě slíbil pan Foerster poslat, ale dosud nepřišla. To víte, z očí ho nepustím. [...] Tak doufám, že se nám to podaří, ale na ‚nadávky‘ musíme býti připraveny.*“²⁰⁷

Následující list Braunerové ze dne 5. září 1910 obsahuje velmi podrobné instrukce ohledně typografie a celkového grafického vzhledu Kalendáře. Malířka v něm dává Jesenské zkušené pokyny a důležitá upozornění k jednotlivým úpravám a na jeho druhou stranu zakreslila i ornamentální trojhran, který byl následně otiskován na konci Kalendáře pod závěrečnými epilogy redaktorky. Tentýž ornament byl použit také jako viněta na titulu románu *Tanečnice* (1912). Jesenská si ho z dopisu vystříhla a tak je bohužel jeho úvodní strana částečně nečitelná.

²⁰⁴ Vinou zdravotních komplikací Braunerové nebylo jisté, zda bude schopna kresbu dodat v termínu. Dne 25. července 1903 píše Jesenská: „*Je li absolutně 29ho lhůta poslední již Lešingr [nakl. Leschinger] dává, pak prosím, promiňte že nemohu. [...] Až budu zdráva přijedu do Prahy a kresbu udělám. Jestli bude pozdě, pak nezbyde než byste požádala někoho jiného...*“ Nakonec byla lhůta pro dodání grafické výzdoby nakladatelem zřejmě prodloužena. LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Zdenka Braunerová Růženě Jesenské, Roztoky, 25. 7. 1903.

²⁰⁵ Zdenka Braunerová pro *Moderní revue* upravovala obálky, vytvářela viněty, ornamenty či iniciály a působila zde již od roku 1906. Viz LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová*. S. 116.

²⁰⁶ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Zdenka Braunerová Růženě Jesenské, Turovec u Tábora, pošta Chýnov, 28. 8. 1910.

²⁰⁷ LA PNP, Zdenka Braunerová, Osobní fond, korespondence přijatá, Růžena Jesenská Zdence Braunerové, [Praha], 31. 8. 1910.

„Dejte vždycky jen podpis autora, a nanejvýše čáru asi tak _____ a pak zas text nové práce a t.d. Ale prosím nyní pozor! Musíte poznamenat sazečovi, aby z[a]lomil poslední práci tak, aby se ten ozdobný trojhran vešel na poslední stránku. Nejlépe by bylo, asi 20 řádků textu, pak asi 4 řádky vynechat, a pak dát tu vignetu. Poslední stránka by tedy měla asi tento vzhled: [vystřižený obrázek trojhranu] To však musí sazeč již si zařídit při posledním lámání asi 5 – 6 listů napřed, aby mohl text hned proložit neb sem tam řádku ubrat a.t.d. Ovšem že není nutné aby bylo na konci těch řádků zrovna 20, ale nikdy méně než 10 a také ne až dolů, neboť mezi textem a vignetou musí být vzduch a pod vignetou taky [podtrhla Zdenka Braunerová] aspoň malý prostor.“²⁰⁸

Jesenská odepisuje hned druhý den, doporučení Braunerové si vzala k srdci, a tak ji ujišťuje, že grafické úpravy, až na jednu, budou dle jejího návrhu. – „Drahá Zdenko, buďte bez starosti, bude ta poslední stránka taková. Na začátku je ta linka. Ty okrasy mezi pracemi jsem všechny vyhodila, ale neudělala jsem tam ani tu čáru, a teď asi je už pozdě. Snad to tak bude dobře.“²⁰⁹

Na následující dopisnici ze dne 28. září 1910 Jesenská sděluje, že Kalendář je již hotov,²¹⁰ úspěšně tedy dokončila jeho první ročník za své redakce. Braunerová ho měla možnost spatřit pravděpodobně již na počátku dalšího měsíce, takto jí hned 7. října 1910 Jesenská s nadšením chválí její umění a cit pro krásu:

„Drahá Zdenko, píšu Vám ještě dnes večer – víte chci Vám říci: prohlížela jsem znovu obraz od obrazu Vaše krásné ornamenty v Kalendáři. A poslouchajte – to jedno at' Vám je satisfakcí za všechny mrzuté chvíle v té věci: vytvořila jste nesmrtelně krásné kresby. [...] Kdybyste viděla v mou

²⁰⁸ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Zdenka Braunerová Růženě Jesenské, Turovec u Tábora, pošta Chýnov, 5. 9. 1910. (Na listě je chybná pozdější úprava datace „1920“.)

²⁰⁹ LA PNP, Zdenka Braunerová, Osobní fond, korespondence přijatá, Růžena Jesenská Zdence Braunerové, [Praha], 6. 9. 1910.

²¹⁰ Tamtéž, korespondence přijatá, Růžena Jesenská Zdence Braunerové, Praha, 28. 9. 1910.

*duši – radovala byste se, jakou rozkoš mám prohlížejíc ornament
po ornamentu, jak hluboce cítím tu vytvořenou krásu.*“²¹¹

Zdenka Braunerová je autorkou jak vazby Kalendáře, tak jeho titulní strany, dále nakreslila znamení zvěrokruhu k jednotlivým měsícům, záhlaví, závěrečnou trojhrannou vinětu a několika drobných kreseb. Výzdoba desek je tvořena ozdobným rámcem s jednoduchým kvítkem v každém jeho rohu, v němž je umístěn symbol českého dvouocasého lva orámovaný rostlinným věncem. Nad ním je velice zdobným frakturovým písmem uveden název periodika a pod ním rok, na který byl Kalendář vydáván, a vydavatel. Rámec titulu, jenž je umístěn na ploše vyplněné květinou ornamentikou ve spirálách, nese opět jméno tiskoviny, rok a vydavatele a navíc číslo ročníku a jméno odpovědného redaktora. Znamení zvěrokruhu jsou umístěna v rostlinném věnci a obklopena květinovými ornamenty ze závitnic.

Do Kalendáře na rok 1912 žádala Jesenská malířku o publicistický příspěvek.²¹² Dopis s odpovědí se zřejmě nezachoval, dalším je list ze srpna roku 1911, ve kterém není o článku žádná zmínka.²¹³ Braunerová v něm zmiňuje kresby pro další ročník, úpravy tentokrát nechává na redaktorce. Jelikož se od tohoto ročníku barevně změnila zodiakální výzdoba Kalendáře, a to z původní černé na červenou barvu, žádá za novou úpravu vinět znamení horoskopu honorář, stěžuje si na loňské špatné vyúčtování a připomíná, aby nebyla opomenuta coby autorka ornamentů:

*„Co se týká vignetek, udělejte vše jak chcete, a bude to dobré.
Nemyslete si že jsem vrtkavá, ale žádám li snad trochu více, t.j. 100 korun
za těch 12 vinět, je to proto, že mi v loni strhli 20 korun, a teď by mi je měli
jaksi vynahradiť. [...] A ještě něco, má zlatá: nezapomeňte opět*

²¹¹ LA PNP, Zdenka Braunerová, Osobní fond, korespondence přijatá, Růžena Jesenská Zdence Braunerové, [Praha], 7. 10. 1910.

²¹² Tamtéž, korespondence přijatá, Růžena Jesenská Zdence Braunerové, Praha, 16. 6. 1911.

²¹³ O článek do Kalendáře prosila Jesenská Braunerovou ještě v dopisu z 16. října, avšak ani na tento se v dochované korespondenci nenalézá odpověď. LA PNP, Zdenka Braunerová, korespondence přijatá, Růžena Jesenská Zdence Braunerové, b. m., 16. 10. 1911.

do Kalendáře vytisknout, že ,ornamentace tohoto Kal. kreslila Z. B.‘
ano?“²¹⁴

Jesenská se v následující korespondenci za nepříjemnosti omlouvá, avšak uvádí k tomu, že s nakladatelstvím Jana Otty nebyla sepsána žádná smlouva a vše bylo domluveno pouze ústně.²¹⁵ Potíže s vyúčtováním a vyplácením od Ottova nakladatelství dokládá i dopis Libuše Bráfové, ve kterém redaktorku upozorňuje na skutečnost, že jí nebyla vyplacena odměna za provedené korektury a doktorce Anně Bayerové za uveřejněný článek.²¹⁶

Ostatně jednání s nakladatelem ohledně celkové koncepce Kalendáře bylo zřejmě dosti obtížné. Jak na základě korespondence Jesenské s malířem Janem Vochočem²¹⁷ popisuje ve své studii Marcela Suchomelová, musela si redaktorka každý obrázek, který chtěla v Kalendáři uveřejnit, u nakladatele Jana Otty prosadit. Ten chtěl totiž, coby dovedný obchodník, otiskovat stále tytéž ilustrace, avšak spisovatelka chtěla pro svůj Kalendář obrázky nové a původní.²¹⁸

I v dalším z listů vybízela spisovatelka Braunerovou k literární součinnosti, avšak bezúspěšně. Jejím jediným publicistickým počinem byl esej pro Kalendář na rok 1913 nazvaný *Glossy k výstavě Mikoláše Alše*,²¹⁹ v němž hodnotila některá z Alšových děl a jeho umělecký styl. Svým malířským zaměřením byla spíše rádkyní ve věci výběru obrazových příloh, a tak byli nejčastěji reprodukovány autory Antonín Chittussi²²⁰ anebo právě Mikoláš Aleš.

²¹⁴ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Zdenka Braunerová Růženě Jesenské, Roztoky, 22. 8. 1911.

²¹⁵ LA PNP, Zdenka Braunerová, Osobní fond, korespondence přijatá, Růžena Jesenská Zdence Braunerové, b. m., 22. 8. 1911.

²¹⁶ „... a já prosila aby mě [!] byly účtovány ty velké korektury kvůli starému pravopisu těch pří[s]pěvků – na to asi se pozapomělo [!] – Slečna dr. Bayerova u nás bydlící nedostala žádný honorář za svůj článek – snad nevědí její adresu – Račte snad příležitostně se pozeptat, že na ty mnohé korektury a výdaj s tím spojený bylo zapomenuto ač jsem žádala, aby se mě [!] to účtovalo.“ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Libuše Bráfová Růženě Jesenské, b. m., 20. 11. [1911].

²¹⁷ Malíř Jan Vochoč (1965-1920) byl spisovatelčiným blízkým sousedem z Malé Strany, seznámili se, když ji přišel požádat, aby mu seděla k portrétování. Vochočova manželka Magdaléna byla navíc dcerou školníka a správce Kozáka na malostranské škole u sv. Tomáše a zároveň i žačkou Jesenské. Viz SUCHOMELOVÁ, Marcela. Růže je zasypaly... S. 101, pozn. 17.

²¹⁸ Tamtéž. S. 94.

²¹⁹ BRAUNEROVÁ, Zdenka. Glossy k výstavě Mikoláše Alše. In *Kalendář paní a dívek českých na rok 1913*. Roč. 26, Praha, 1913, s. 17-22.

²²⁰ Antonín Chittussi (1847-1891) byl významný český krajinář. Zdence Braunerové dával zprvu lekce v malířství, později vznikl mezi učitelem a jeho žačkou hluboký citový poměr. K jejich rozchodu na počátku

Jak je zřejmé, spolupráce tvůrčí dvojice Jesenská–Braunerová byla velice zdařilá, v roce 1914 však mezi nimi došlo k zásadnímu konfliktu.²²¹ Jeho jádrem byl umělecký rozchod Miloše Martena s *Moderní revue* v roce 1912 kvůli neshodám s jejím hlavním redaktorem Arnoštem Procházkou v pohledu na to, jak by se měl časopis a celý literární směr dále vyvíjet. Po roce 1913 opustila revue i Braunerová, spisovatelka zůstala až do konce její existence v roce 1925.

Jesenská Martenovu rozluku s revue bohužel dostatečně nerespektovala a dala v Kalendáři otisknout jeho práce pospolu s Procházkovými, což vyvolalo jak u Martena, tak u Braunerové silnou nevoli. Dne 5. října 1914 píše rozhořčený Marten redaktorce: „*Netušil jsem, že má práce a mé jméno budou tonouti v odporném proudu, z něhož víte, jak nesmiřitelně jsem vyšel. Měl jsem právo doufat, že budu ušetřen tak výsměšné demonstrace...*”²²² A o dva dny později pokračuje: „*Vedle pana P. [redaktora Arnošta Procházky] nemohu a nebudu tisknouti, z téhož důvodu, proč bych nepodal ruky člověku nečestnému.*”²²³

Jesenská se pochopitelně snažila vzniklou rozepru urovnat a vše napravit, avšak Marten byl ve svém postoji neústupný. Na list z května 1915 jí odepsal pouze ze zdvořilosti k dámě, avšak na jeho obsah odmítl odpovědět, jelikož byl dle jeho názoru jen plný urážek, kterými se ona a celá *Moderní revue* snažila od doby jeho odchodu prolomit jeho pohrdavé mlčení.²²⁴

Také malířce se redaktorka za své pochybení omluvila, avšak jejich vztah byl již definitivně narušen a k jeho obnovení nedošlo. V dopise z ledna 1916 se snažila vše vysvětlit a své chování ospravedlnit, zároveň jí vyznala obrovskou úctu a hluboce želela ztráty jejího přátelství:

80. let 19. století významnou měrou přispěla skutečnost, že Chittussi považoval Zdenčino malování pouze za ušlechtilou zábavu vzdělané dívky a nerespektoval její ambici stát se profesionální malířkou. Viz LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová*. S. 59.

²²¹ Navzdory rozepru upravovala Zdenka Braunerová *Kalendář paní a dívek českých* až do roku 1918, po celých osm let. Viz tamtéž. S. 197.

²²² LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Miloš Marten Růženě Jesenské, Praha, 5. 10. 1914.

²²³ Tamtéž, korespondence přijatá, Miloš Marten Růženě Jesenské, b. m., 7. 10. 1914.

²²⁴ „*Milostivá slečno, neodpovídám na list, který jste uznala za vhodné mi napsati – protože v něm vidím článek řetězu urážek, jimiž váš literární clan [!] po tři roky se pokouší paralyzovati mé opovržlivé mlčení.*“ Tamtéž, korespondence přijatá, Miloš Marten Růženě Jesenské, Praha, 25. 5. 1915.

„Všecko, co mi bylo vytýkáno, bylo pro mne Vámi stinně a křivě vykombinováno. [...] To proto, že pan Procházka měl příspěvek v Kalendáři, člověk, který mi právě byl přiveden do obzoru Martenem a Fialou. [...] Zdenko, jednomu se divím, že Vy – žena tak složité duše Jste nevystihla lépe a správně vše... [...] Rozchod s Vámi zaryl se mi pro vždy do duše [...] přeji Vám upřímně, věřte mi, i Martenovi vždycky, abyste v životě našli lidi tak oddané jak jsem já byla Vám.“²²⁵

Jesenská si Zdenky Braunerové velice vážila, a to nejen jako umělkyně, a svou chybu, která ji stála její přátelství, si možná nikdy neodpustila. Posledním dochovaným dopisem Jesenské je list z dubna 1932, ve kterém malířce gratuluje k výstavě, omlouvá svou neúčast na vernisáži a vzpomíná na jejich přátelství.²²⁶

Na začátku roku 1939 oslovil spisovatelku Josef Portman, litomyšlský učitel a velký nadšenec pro tiskařské dílo, jenž mezi kresbami darovanými městské obrazárně objevil portrét Zdenky Braunerové a pojal myšlenku použít ho jako frontispis k nějakému dílu o malířce. Rozhodl se oslovit právě Jesenskou a požádal ji o radu, jaký typ publikace by byl k tomuto záměru vhodný, případně zda by sama byla ochotna napsat něco na základě jejich dlouholetého přátelství.²²⁷

Nakonec dospěl k myšlence vydat knihu o životě a umění Zdenky Braunerové k uctění její památky a to jen pro úzký okruh nejbližších přátel, které by určila sama Jesenská, a proto jí kladl na srdce, aby vše napsala pravdivě a upřímně, nic zamlčovala a neměnila jména.²²⁸ Jesenská tedy souhlasila, že vzpomínky napíše. Po dobu celého jednoho roku Portman spisovatelce práci připomínal, avšak příliš na ni nenaléhal a nedával jí lhůtu k zaslání rukopisu z obav o rozsah a kvalitu díla,²²⁹ jemu samotnému navíc tiskařskou práci komplikovalo povolení k držení tiskařského lisu.²³⁰ V dopise z 3. listopadu 1939 uvádí, že by

²²⁵ LA PNP, Zdenka Braunerová, Osobní fond, korespondence přijatá, Růžena Jesenská Zdence Braunerové, b. m., 20. 1. 1916.

²²⁶ Tamtéž, korespondence přijatá, Růžena Jesenská Zdence Braunerové, Praha, 22. 4. 1932.

²²⁷ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Josef Portman Růženě Jesenské, Litomyšl, 15. 1. 1939.

²²⁸ Tamtéž, korespondence přijatá, Josef Portman Růženě Jesenské, Litomyšl, 23. 1. 1939, 17. 2. 1939, 27. 2. 1939 a 3. 11. 1939.

²²⁹ Tamtéž, korespondence přijatá, Josef Portman Růženě Jesenské, Litomyšl, 5. 10. 1939 a 3. 11. 1939.

²³⁰ Tamtéž, korespondence přijatá, Josef Portman Růženě Jesenské, Litomyšl, 5. 10. 1939 a 18. 11. 1939.

pro něj bylo nejvhodnější, dostal-li by rukopis v květnu či červnu následujícího roku.²³¹ Počátkem února 1940 sděluje, že již dostal povolení držet rozmnožovací stroj a tak spisovatelku prosí, aby mu do května zaslala alespoň část.²³² Bohužel Jesenská už chystanou studii napsat nestihla.²³³

Vzájemné pouto mezi umělkyněmi bylo až do jejich nešťastného rozchodu mimořádné a silné, a to zvláště ze strany Jesenské, což dokládá i jejich úzká spolupráce na Kalendáři a malířčiny grafické doprovody spisovatelčiných děl, stejně jako následující citát z chystané monografie, který si závěrem tohoto oddílu dovolím uvést. Jesenská v něm velmi pateticky vyjádřila svůj dojem z osobnosti Zdenky Braunerové, umělkyně, která prožila život plný citu a nadšení pro umění, budila u Jesenské obrovský obdiv a její přátelství pro ni bylo velkou poctou.

„Mnoho jsme prožily spolu, Zdenko Braunerová, byla by z toho těžká kniha. V mém bytě je tolik stop Vaší přítomnosti! Prahu si nedovedu bez Vás představit! Co jsme se naputovaly spolu, nic nám neušlo z její krásy, zjevné ani neukrytější. Blouditi Prahou s Vámi, Zdenko! To byly radostné obřady spojených duší laskou [!] k drahému městu. Jak jste dovedla býti prostá, a jak pathetická! Živé obrazy přicházejí ke mně určitých okamžiků Vaší bytosti. Byla jste jedinečně svá, že jste se nikomu nepodobala, tak jasná, dojemná, vznešeně, drsně, až dětsky otevřená v projevech dravé bolesti, nadšení a zbožňování, vtipně jadrná v posměchu, v úsudku, v obratech řeči, složená z tisíci [!] zřejmostí a záhad. Strašně krásně lidská. Poznala jsem Vás do hlubin duše, do dna[.]”²³⁴

²³¹ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Josef Portman Růženě Jesenské, Litomyšl, 3. 11. 1939.

²³² Tamtéž, korespondence přijatá, Josef Portman Růženě Jesenské, Litomyšl, 8. 2. 1940.

²³³ Růžena Jesenská zemřela v Praze dne 14. července 1940. Viz LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, inventář. Srov. FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. S. 518.

²³⁴ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, rukopisy vlastní, próza, Zdenka Braunerová.

7 Literární tvorba

7.1 Didaktická literatura

7.1.1 Česká dívčí výchovná literatura

O postavení žen a jejich roli ve společnosti daného období bylo hovořeno již na začátku této práce. Proto pouze připomenu, že životní poslání ženy můžeme zjednodušeně shrnout do tří základních úkolů – být dobrou manželkou, matkou a hospodyní – a k tomu byly dívky také již od útlého dětství vedeny a vychovávány. Genderové konstrukty a normy ženského chování byly v povědomí společnosti pevně zakotveny a v průběhu celého 19. století se prakticky nezměnily (nebo jen ve velmi malé míře). K jejich popularizaci a šíření pak navíc od 40. let přispívaly výchovné spisy, určené dospívajícím dívkám.

Dívčí výchovná literatura spadá do žánru preskriptivní (normativní) literatury,²³⁵ jež stanovuje žádané chování a návyky v různých oblastech života – v tomto případě se jedná o stanovení a šíření modelů spojených se ženskou společenskou rolí –, a vedle populárně psaných pedagogických spisů sem patří i některá beletristická díla s výrazným didaktickým charakterem.²³⁶ Jejich cílem bylo vštípit čtenářkám všeobecně závazná pravidla spojená s jejich budoucím posláním manželky a hospodyně, nikoliv však matky, jelikož fyziologická podstata mateřství byla zapovězeným tématem, a obeznámit je se základními normami společenského chování.²³⁷ Výchovné spisy poskytovaly dívkám a ženám přímo rady a návody, didaktická beletrie čtenářkám prostřednictvím příběhu naznačovala, co je správné a žádoucí a co nikoliv.

²³⁵ Alena Šimůnková rozumí normativní a preskriptivní literaturou soudobé české příručky etikety, příručky pro ženy, literaturu pedagogickou a lékařskou, články z tisku i literaturu jako takou. Viz ŠIMŮNKOVÁ, Alena. Statut, odpovědnost a láska. S. 57.

²³⁶ Didaktická literatura je žánr, který si klade za cíl poučovat čtenáře, a to buď přímo (například didaktický epos nebo veršovaný či prozaický spor) či nepřímo (prostřednictvím alegorie, paraboly nebo bajky). K literárnímu didaktismu více viz MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, Litomyšl, 2004. S. 364-365.

²³⁷ LENDEROVÁ, Milena. *Gender a normativní literatura*. Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/gender-a-normativni-literatura>>.

Prvním českým výchovným spisem určeným dospívajícím dívkám, budoucím hospodyním, bylo dílo *Mladá hospodyňka v domácnosti, jak sobě počínati má, aby své i manželovy spokojenosti došla. Dárek dcerám českoslovanským od Magdaleny Dobromily Rettigové*, jež autorka napsala v roce 1933 a které vyšlo o sedm let později v roce 1940. Tato příručka stanovovala základní normy ženského chování, kterými byly vlastnosti a dovednosti nezbytné k dobrému vedení domácnosti, velký důraz byl kladen na pobožnost a submisivitu a respekt vůči manželovi.²³⁸

Abych nároky kladené na dospívající dívky více přiblížila, zmíním zde ještě několik dalších výchovných spisů, jež vznikly ve 2. polovině 19. století a odrážejí mírný vývoj v genderovém konstrukt ženského pohlaví. Honorata Zapová ve svých *Nezabudkách* z roku 1859 ani v nejmenším nezpochybňuje rozdělení role žen a mužů v životě, jelikož se obě pohlaví vzhledem ke svým přirozeným vlastnostem navzájem doplňují. Muži světu vládnou, ženy ho (i muže samotné) činí krásnější a šťastnější, a právě k tomu jim byly do vínku dány ony ženské ctnosti, kterých si mají vážit a zdokonalovat se v nich.²³⁹

Hospodyně našeho věku aneb krátké naučení o vedení městského a venkovského hospodářství Františky Hansgirkové z roku 1865 je podrobnou příručkou dobrého hospodaření jak v domácnosti městské, tak venkovské. Nadto se má žena dle autorky duševně vzdělávat četbou (samozřejmě v přiměřeném čase), aby mohla s manželem rozmlouvat a sdílet jeho myšlenky. Hansgirková již připouští ženin přivýdělek, zvláště v prvních letech manželství, kdy rodinné povinnosti ještě nevyžadují takovou péči.²⁴⁰ Zatímco předchozí titul byl určen hospodyním, o čtyři roky mladší *Průvodce dívky a budoucí hospodyně* (1869) se obrací na dospívající děvčata a jeho cílem je na toto povolání připravit. Klade dívkám na srdce, aby svým životním posláním, které leží v rodině, neopovrhovaly, jelikož je jim dáno od Boha, je velice důležité a žena v něm zajisté může najít plnohodnotné uspokojení.²⁴¹

²³⁸ RETTIGOVÁ, Magdalena Dobromila. *Mladá hospodyňka v domácnosti, jak sobě počínati má, aby své i manželovy spokojenosti došla: dárek dcerám českoslovanským od Magdaleny Dobromily Rettigové*. Praha, 1840. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/magdalena-dobromila-rettigova>>.

²³⁹ ZAPOVÁ, Honorata. *Nezabudky: dar našim pannám*. Praha, 1863. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/honorata-zapova>>.

²⁴⁰ HANSGIRGOVÁ, Františka. *Hospodyně našeho věku: krátké naučení o vedení městského a venkovského hospodářství*. Praha, 1865. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/frantiska-hansgirkova>>.

²⁴¹ HANSGIRGOVÁ, Františka. *Průvodce dívky a budoucí hospodyně*. Praha, 1869. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/frantiska-hansgirkova>>.

S novými myšlenkami přichází roku 1878 Julie Gintlová v článku *Ideál ženy emancipované*, který vycházel na pokračování ve čtvrtém ročníku časopisu *Ženské listy*, když píše o zapojení obou rodičů do výchovy dítěte a rovněž o pomoci muže v domácnosti. Uznává, že žena se má vyznat ve všem, co se týče domácnosti, avšak nejvyšší hodnotou je jí vzdělání, v němž oba rodiče dceru podporují. Autorka reflektuje také dobové společenské poměry a problém neprovdanosti žen a soudí, že je možné, aby žena setrvala ve své profesi i po svatbě.²⁴²

Samozřejmě nelze opomenout Sofii Podlipskou. Dívky v jejím podání taktéž považují za svůj hlavní životní úkol stát se dobrou manželkou, matkou a hospodyní. Základem manželské lásky je oboustranná náklonnost a porozumění, jež jsou umožněny především díky ženinu vzdělání. Připouští ženskou výdělečnou práci (výhradně kvalifikovanou), avšak pouze jako doplnění nedostatečných rodinných příjmů.²⁴³ *Listy staré vychovatelky k někdejší schovankám*, které vyšly roku 1868, odráží různé problémy života žen v 60. let 19. století, jakými byly třeba špatné finanční poměry v rodině, nespokojenost v manželství založeném pouze na jeho výhodnosti, nemožnost seberealizace a podobně.²⁴⁴ V přednášce *Studie o práci*, jež vyšla roku 1889 nákladem spolku *Domácnost*, vyzdvihuje Podlipská důležitost práce dobré a svědomité hospodyně pro celý národ a opět se dotýká ožehavých problémů postavení žen neprovdaných či ovdovělých.²⁴⁵

Závěrem zmíním ještě Věnceslavu Lužickou, jež byla v tomto směru velmi činnou. V přednášce *Krásno českých domácností* pro spolek *Domácnost* z roku 1888 klade obrovský důraz na vlastenectví, na jehož rozvoji má dle jejího názoru žena rozhodující podíl. Jelikož jsou to právě ženy, které mají rozhodující vliv na výchovu dětí, jejich práce v domácnosti je dle autorky srovnatelná s prací mužů pro český národ.²⁴⁶ Dalším dílem téže autorky je spis *Svatební dar. Listy dobré babičky ku provdané vnučce*, pocházející z roku 1900. V něm jako jediná z dobových autorek výchovných spisů poukazuje na skutečnost, že zatímco dívka je

²⁴² GINTLOVÁ, Julie. *Ideál ženy emancipované*. In *Ženské listy*, roč. 6, 1878, č. 1. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/gender/uvod/Gintlova.pdf>>.

²⁴³ LENDEROVÁ, Milena. *Gender a normativní literatura*. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/gender-a-normativni-literatura>>.

²⁴⁴ PODLIPSKÁ, Sofie. *Listy staré vychovatelky k někdejší schovankám*. Praha, 1868. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/gender/uvod/Podlipska.pdf>>.

²⁴⁵ PODLIPSKÁ, Sofie. *Studie o práci*. Praha, 1889. Přednášky Spolku Domácnost, č. 3. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/sofie-podlipska>>.

²⁴⁶ LUŽICKÁ, Věnceslava. *Krásno českých domácností*. Praha, 1888. Přednášky spolku Domácnost, č. 2. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/venceslava-luzicka>>.

odmalička připravována na roli matky, manželky a hospodyně, nikdo se nestará o to, aby i chlapec byl vychován být dobrým manželem a otcem.²⁴⁷

Růžena Jesenská napsala dvě výchovné knihy, jež byly určeny dospívajícím dívkám, a to novely *Jarmila* (1894) a na ni navazující *Jarní píseň* (1902). Nabízejí pohled na ideál dívky na prahu dospělosti 90. let 19. století a mladým čtenářkám ukazují cestu, kterou by se měly vydat, chtějí-li docílit stejně spokojeného života jako hlavní hrdinka. V následujícím oddílu se na tato dvě díla zaměřím a pokusím se je zevrubněji rozebrat.

7.1.2 Jarmila a Jarní píseň

Co se týče dějového obsahu obou knih, ten je poměrně jednoduchý a odvíjí se od všedních dní dospívající dívky z dobře zajištěné rodiny. Ostatně hlavním posláním těchto výchovných spisů nebylo zaujmout čtenářky neobyčejně zajímavým příběhem, ale v rámci pokud možno poutavého vyprávění ukázat na každodenním jednání dospívající dívky v různých situacích žádané a naopak nežádoucí ženské vlastnosti a dovednosti a dobré vychování. Hlavní hrdinka má být čtenářkám příkladem a průvodkyní křehkým obdobím dospívání.

Jesenská své hrdince dopřála ideální rodinné zázemí, v němž mohlo dítě vyrůstat a jež se dobové realitě velmi vzdalovalo, a tak Jarmila Vojtěchovská vyrůstá v početné, láskyplné, kultivované a v neposlední řadě také dostatečně majetné rodině pražského úředníka. Byla jí poskytnuta dobrá výchova a vzdělání, nikoliv však za účelem získání kvalifikace pro povolání, ale pouze za úmyslem být dobrou manželkou, matkou a hospodyní.

Kromě znalosti cizích jazyků se vyzná v hudbě, literatuře i výtvarném umění. V souvislosti s tím je třeba zmínit, že jelikož je rodiči vedena k lásce ke svému národu a národnímu jazyku, zpívá a hraje na klavír téměř výhradně české písně, čte díla českých literátů a nejvíce obdivuje výtvarná díla českých malířů a sochařů. Je vychovávána pro budoucí sňatek a tak kromě těchto ušlechtilých vlastností a dovedností umí samozřejmě i vařit, šít a starat se o děti – jako nejstarší z dětí pomáhá matce s mladšími sourozenci –, dohlížet na služebnictvo, přijímat návštěvy a mnoho dalších, k vedení vlastní domácnosti

²⁴⁷ LUŽICKÁ, Věnceslava. *Svatební dar: listy dobré babičky ku provdané vnučce*. Praha, 1900. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/venceslava-luzicka>>.

nezbytných, schopností. V neposlední řadě se jí dostalo také základů dobrého chování ve společnosti.

Jarmila právě dostudovala dívčí školu, kde si našla mnoho přítelkyň. Byla vždy vychovávána k úctě ke všem lidem bez ohledu na jejich majetek či společenské postavení, k tomu, aby soudila člověka jedině na základě jeho charakteru a činů, a na chudší se nepovyšovala, protože ji samotnou také může v životě potkat neštěstí a může se dostat do podobné, nezáviděníhodné situace. – „*Neodvracuj se od jiných a nepohrdej těmi, které mají zevnějšek ubohý! Máš zámožného otce. To je náhoda.*“²⁴⁸

Přáteli se tedy s dívkami z naprosto rozdílných poměrů – Anna Benešová je malá, neduživá dívka ze sirotčince, Bohumila Matějová nejstarší ze sedmi dětí chudého zámečnicka, která „*ve škole vždy byla hospodyňkou a doma druhou matkou svých bratrů a sester a pravou rukou matčinou*“,²⁴⁹ Zdenka Horová dcerou velmi bohatého továrníka a Jarmilina nejlepší přítelkyně Marie Srbová dcerou vdovy hokynářky. Jarmila nehledí na jejich původ a tak často projevuje větší sympatie dívkám pocházejícím z chudšího zázemí, které jsou však čisté, upřímné, skromné a nezkažené bohatstvím či pýchou, nežli družkám ze zámožných rodin, jež jsou pyšné, marnivé a povýšené nad ostatní.

Všechny dívky školu nerady opouštějí a nyní přemýšlí, s ohledem na své možnosti, o budoucnosti. Mají jisté představy, ovšem jejich realizaci vidí až moc růžově. Anně ze sirotčince, která si zoufá, co bude po škole dělat, ostatní dívky doporučují, aby se stala modistkou. – „*Ale jdi. Víš co? Chtěj, až se tě v sirotčinci zeptají, dělat klobouky. To je báječně krásné. Víš pentle a kytky a péra, nám všem budeš dělat!*“ vzpomněla si Jarmila. „*To je myšlenka*“ vykřikla Máry. „*Skvostná! Báječná! Budeš mít krám, pojedíš do Paříže!*“²⁵⁰ Bohumila chce jít do služby a Marie touží mít vlastní obchod. – „*Dostanu se do nějaké hraběcí rodiny. A to bude krásné! A Máry bude někde v cizozemsku až u moře v obchodě, bude nám posílat kávu a pomoranče, datle, hrozinky a mandle!*“²⁵¹ Zdenka s Jarmilou ví, že jejich budoucnost spočívá v manželství. – „*A my nebudeme dělat nic,*“ řekla Zdenka k Jarmile s nesmírným blahem v očích.²⁵²

²⁴⁸ JESENSKÁ, Růžena. *Jarmila: dospívajícím dívkám*. 3. vyd. Praha, 1920. S. 16.

²⁴⁹ Tamtéž. S. 8.

²⁵⁰ Tamtéž. S. 9.

²⁵¹ Tamtéž. S. 9.

²⁵² Tamtéž. S. 10.

Autorka hlavní hrdince zcela záměrně vybrala přítelkyně pocházející z naprosto odlišného rodinného zázemí, žijící v různých sociálních podmínkách – kromě dcery bohatého podnikatele mají k rodinnému ideálu opravdu hodně daleko –, všechny mají tedy úplně rozdílnou výchozí pozici a tím i možnosti pro svůj další život. Díky tomuto výběru Jesenská také opět odráží soudobé problémy bezprostředně se týkající žen, jakými byly situace osiřelých dětí, ovdovělých matek či chudých rodin obdařených mnoha dětmi. Poukazuje na eventuelní východiska, jaké měly dívky z různých podmínek – každá si tedy volí, jak jí její postavení dovoluje: dívka z chudé rodiny s mnoha sourozenci chce jít do služby, dcera hokynářky si přeje mít vlastní obchod, dívce ze sirotčince ostatní doporučují vyučit se řemeslu.

Nastávají prázdniny a Jarmila se sestrou Lidkou se vypravují na venkov k babičce a dědečkovi. Na takovou cestu se musí Jarmila přichystat nejen po praktické stránce, jakou je sbalení šatstva a nezbytných věcí, ale jako dospívající dívka musí být připravena i společensky, musí znát zásady správného chování a vědět, co se od ní bude od nynějška očekávat. Zde se již naplno projevuje didaktický účel knihy, mající na mysli výchovu dobré hospodyně. Matka Jarmilu názorně učí jak se na cestu vybavit a jak složit a zabalit šatstvo, aby bylo co nejméně pomačkáno. –

„Podívej se, nejnižše složíme botky, pak pěkné prádlo, to se nesmačká, nejhořeji šaty a klobouky. [...] Teď dáme do koše šaty. Dívej se, jak opatrně se musejí dříve na stole složit, aby každičký záhyb měl svou polohu. Vidiš? Když pěkně sukne leží srovnána, přeložíme ji a teď ji dáme do koše a živůtek také.“²⁵³

„... pamatuj, Jarmilo, že na cesty je nejlépe co nejméně zavazadel. Jenom nejpotřebnější do příručního kufříku, praktický cestovní šat a dost. Ovšem záleží na tom, kam cestujeme. Někde, jako na horách, překážel by

²⁵³ JESENSKÁ, Růžena. *Jarmila*. S. 15-16.

i kufřík. Tam je nejlépe jen lehký vak na záda s nevyhnutelnými, denně potřebnými věcmi a v rukou deštník.“²⁵⁴

Jak směšné jsou přece dámy, „ *které jedou někam na letní pobyt a táhnou s sebou tolik šatstva, jako by se jely někam ukazovat.*“²⁵⁵ Nabádá dceru k tomu, aby byla vždy prostou a skromnou a nenásledovala ostatní v pošetilostech. Proto se nemá svým zevnějškem zabývat více, než je toho zapotřebí, a chránit se na šatech si zakládat, vždyť „*to jest tak malicherné, tak mělké!*“²⁵⁶ Důležité je mít oděv čistý a upravený, „*nikde ať nechybí knoflíček, není utržená tkanička, [...] botky ne sešlapané*“,²⁵⁷ jak ve společnosti, tak i doma, přijímá-li návštěvu.

Aby byly rady a poučení ještě názornější, Jarmila se matky často na vše vyptává, což napomáhá i tomu, aby se čtenářky s hlavní hrdinkou ještě lépe ztotožnily. – „*A proč každý, mamičko, nechová se tak, jak cítí a myslí, k čemu má být taková nějaká společná fasona nebo míra chování?*“²⁵⁸ Nadto je Jarmila velice vnímavá, vše si ihned bystře uvědomuje a sama dále rozvádí nebo uvádí příklady ze své zkušenosti. Když se dopustí nějakého společenského prohřešku, mnohdy ho již sama odhalí a svého pochybení lituje, jelikož jí na správném chování velmi záleží. Kromě toho si všimá chování lidí ve svém okolí a sama z něho vyvozuje, co je správné. – „*Jarmila se divila, že teta první vyhoupla se do kočáru a ne babička, ale hned zpozorovala, že teta podává staré paní ruku, pomáhá jí do vozu.*“²⁵⁹ Jindy je společensky nežádoucí chování ukazováno na mladších sourozencích, kteří jsou však zatím omlouvání svým věkem.

Knih je doslova nabita živými ukázkami a vysvětleními dobrého hospodaření v domácnosti a především správného společenského chování, včetně například řádného způsobu chůze po ulici, spořádaného stolování či vhodného představování a mluvy vůbec. Jarmila je neustále nabádána k pořádnosti, skromnosti, úctě k lidem všech stavů a filantropii. Milující rodiče jsou pro ni nespornou autoritou a prostředí rodinného kruhu utěšeným zázemím.

²⁵⁴ JESENSKÁ, Růžena. *Jarmila*. S. 15.

²⁵⁵ Tamtéž. S. 15.

²⁵⁶ Tamtéž. S. 16.

²⁵⁷ Tamtéž. S. 15.

²⁵⁸ Tamtéž. S. 17.

²⁵⁹ Tamtéž. S. 40.

Jarmilin otec chce, aby jeho dcera po ukončení školní docházky příliš nezahálela a dále na sobě pracovala a vzdělávala se, aby byla dobře připravena na roli manželky a matky – na roli hospodyně ji pochopitelně připravuje výhradně matka –, svému budoucímu muži byla vzdělanou a kultivovanou společnicí a taktéž ho a celou rodinu dobře reprezentovala na veřejnosti. Proto se stará, aby dostála ustálenému dobovému pravidlu a osvojila si, případně vylepšila znalost cizích jazyků a hru na klavír. –

„Tak matka tě doučí šití prádla, a na úpravu šatů – to někam na nějaký čas půjde ke krejčímu, vid', Valinko, ale moc at' mi tam nesedi a nekřiví se! [...] Hraní na piano taky nepovésíme na hřebík. Virtuoska z tebe nebude, ale dvakrát za týden tě bude slečna učit, také si zazpívej, máš hlásek jako slaviček. Francouzsky už umíš, nu to jsem rád. Poradíme se dnes se strejčkem Antonínem, kterému jazyku začneme se učit nyní. Myslím, že nejdřív rusky, pak anglicky...“²⁶⁰

Jarmila se se všemi rozloučí a spolu s Lidkou odjíždí na šest týdnů na venkov k babičce a dědečkovi. Tam si městské děvče užívá čerstvého vzduchu a přírody, ale dostává i další cenné rady, co se týče dobrého vychování. Po třech letech se zde setkává s přítelkyní Klárou, pouze o rok starší dívkou, jež bydlí na venkově u své tety, avšak poznává, že za tu dobu velmi zpychla a stala se namyšlenou a pokryteckou. – „... má smysl jen pro pouhé, malicherné, zevnější formy, jež nejvíce do očí bijí, zakládá si na své dospělosti a chce ji lidem dokazovati vznešeným chováním, v kterém prozíraví lidé vidí jen nešikovnou, směšnou napodobeninu!“²⁶¹ Seznamuje se s rodinou ovdovělého lesního a nejvíce se spřátelí s jeho nejstarší dcerou Jitkou, obětavou a upřímnou dívkou, která všem svým sourozencům nahrazuje chybějící matku. Dále se setkává se statkářskou rodinou Slavíkových, s jejich dcerami Eliškou, Miladou, Olgou a Stašou a jediným synem Jiřím, do kterého se okamžitě zamiluje.

Brzy však přijíždí strýc Antonín zvěstovat šťastnou novinu, že se dívkám narodila sestřička, a tak s ním Jarmila s Lidkou odjíždějí předčasně zpět domů do Prahy. Po příjezdu

²⁶⁰ JESENSKÁ, Růžena. *Jarmila*. S. 19-20.

²⁶¹ Tamtéž. S. 68.

slibuje Jarmila své „churavějící“ matce, že jí bude ve všem v domácnosti ze všech sil pomáhat a taktéž se starat o právě narozené děťátko. Podstata početí i průběh těhotenství zůstávají i v tomto didaktickém dílku tabuizovanými záležitostmi.

Rodina Vojtěchovských přijala na výpomoc novou služku a tak matka učí Jarmilu i správnému přístupu ke služebnictvu. –

„,Ted', kdy budeš stále doma, přijdeš s ní více do styku, buď k ní vždy vlídnou, – ale nikdy se k ní nechovej kamarádsky, buď vždycky důsledně shovívavou a nežli ji poznáme, raději stručnější. Nemluv před ní o záležitostech rodiny, trvá to dlouho, nežli můžeme říci, že služka k rodině přilnula a že jest jí oddána.“²⁶²

Na tomto místě se autorka dotýká soudobé debaty o postavení služek v rodině, které ve svém spise reflektovala již Magdalena Dobromila Rettigová, z pozdějších autorek výchovných spisů se jím podrobněji zabývaly například Františka Hansgirková či Julie Gintlová.²⁶³

V Praze se Jarmila opět setkává se svou nejlepší přítelkyní Máry Srbovou, avšak za tu krátkou dobu, co pobývala se sestrou na venkově u prarodičů, dcera vdovy hokynářky náramně zpychla, chodí vyzývavě nastrojená, chová se povýšeně a vychloubá se, že udělá kariéru u divadla, kde zpívá ve sboru. Jarmile se Mářino chování samozřejmě nesmírně protiví, a tak se se svým poznáním svěří matce, která jí důkladně vysvětlí, jak je období dívčího dospívání křehké a nebezpečné. Děvčeti je zapotřebí řádného vedení a bedlivého dozoru, aby se u něj vyvíjely dobré vlastnosti a vyvarovalo se všech nástrah, které tuto dobu provázejí. –

„,Věk, kdy dívka dospívá, je nejnebezpečnější pro ni a její příští mravní cenu; v té době nejvíce potřebuje úzkostlivého vedení, ruky

²⁶² JESENSKÁ, Růžena. *Jarmila*. S. 103.

²⁶³ HANSGIRGOVÁ, Františka. *Hospodyně našeho věku*. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/frantiska-hansgirkova>>. GINTLOVÁ, Julie. *Ideál ženy emancipované*. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/gender/uvod/Gintlova.pdf>>.

nejpečlivější, láskyplné, obezřelé, která by dívku převedla přes most dospívání! Byly jste dětmi s dobrými i zlými náklonnostmi, učily jste se pilně, nevěděly jste nic o životě – a náhle, přes den dospíváte, otvírá se vám nový, netušený svět, nový život plný svůdných barev a skrytých propastí, v němž jediný chybný krok může být osudným. ‘‘²⁶⁴

Jarmila se chování své přítelkyně Máry velmi podivovala a chtěla ji přesvědčit o pošetilosti jejího chování, ale nakonec „*celou duší cítila, že matka měla pravdu, že od té chvíle Máry již zmizela pro ni na vždy.*“²⁶⁵ Život Máry nakonec končí tragicky dobrovolným skokem z okna. Zde je patrné jasné výchovné poučení pro čtenářky – kdo se nechá svést na špatnou cestu, žene se za falešným leskem, přestane se chovat skromně a počestně a mravně klesne, toho dozajista čeká špatný osud. Zároveň je opět poukázáno na soudobé společenské problémy – je zřejmé, že jako dceři vdovy, která se musí starat především o obživu, se Máry od matky nedostávalo náležité péče a výchovy.

Jarmila i doma pokračuje s dalším sebevzděláváním – společně se svou přítelkyní Arnoštou z početné rodiny chudého úředníka, která i přes svou svědomitost a píli nebyla přijata do učitelského ústavu, je doma vyučována strýcem Antonínem. Ten jim nosí vybrané knihy, společně obdivují umělecká díla, provádí je starou Prahou s výkladem o architektuře a historii a podobně. Vše se samozřejmě nese ve vlasteneckém duchu, takže dívky čtou, hrají a obdivují výhradně české autory a umělce.

Jako dospívající dívka začíná být Jarmila také uváděna do společnosti – se strýcem navštíví Zeyerovu hru Libušin hněv v Národním divadle, začíná chodit do tanečních hodin a konečně absolvuje i svůj první věneček. Při obou příležitostech se opět setkává se svým milovaným Jiřím, který jí její city opětuje.

Po smrti přítelkyně Máry, přicházejí v Jarmilině životě další smutné chvíle, a to když zemře její spolužačka Anna Benešová, slabá dívka ze sirotčince, – na tomto místě snad ani není potřeba upozorňovat na souvislost se sociálními problémy – a následně i babička, ale i okamžiky šťastnější, to když se strýc Antonín zasnoubí s Jitkou z hájovny, dívkou

²⁶⁴ JESENSKÁ, Růžena. *Jarmila*. S. 104.

²⁶⁵ Tamtéž. S. 109.

pocházející z chudého venkovského prostředí, avšak čistou, upřímnou a obětavou, z čehož má Jarmila srdečnou radost.

Do volného pokračování nazvaného *Jarní píseň*, jenž je dovyprávěním Jarmilina osudu, vstupuje hlavní hrdinka již jako šestnáctiletá vychovaná mladá dáma. Proto v knize nenalzáme již tolik pedagogických ponaučení, ale spíše praktických doporučení do života a rad do manželství.

Jiří odjel na dvě léta do světa sbírat zkušenosti ke své lékařské praxi a Jarmilu mezitím rodiče poslali na rok do Francie zdokonalovat se v jazyku, což bylo v lepších kruzích dané doby považováno za vhodné a bylo celkem běžné, záleželo na finančních možnostech rodiny. Oba se navzájem velmi milují, a proto si slíbili věrnost, že na sebe počkají a poté se již nikdy neodloučí. Svůj vroucí cit k Jiřímu si Jarmila nejvíce uvědomuje právě ve Francii ve společnosti marnivých dívek myslících jen na módu, šperky, bohatství a vysoké společenské postavení. Láska mezi ženou a mužem je zde idealizována a popisována pomocí známých myšlenkových stereotypů – je založena na oboustranném porozumění a duševním souznění a odpoutána od jakékoliv tělesnosti. Jarmila cítí, že ji k Jiřímu poutá jeho krásná duše a povaha, nikoli povrchní záležitosti, jakými jsou majetek či postavení. –

„Jarmila se zamyslíla a s jistotou si uvědomovala, že jen vnitřní hodnota a to podivné, nevysvětlitelné rozechvění duší poutá ji k Jiřímu a Jiřího k ní. On, jak ho zná – ta jeho podoba – jeho hlas, jeho myšlenky, souhrn jeho vlastností, jeho bytost ji poutá a láskou naplňuje. Nic z toho, co tvoří výhody světa. On byť i všecko ztratil, byť ho neštěstí potkalo, nezdar stíhal, bude jí drahým a ona bude mu oddána do smrti.“²⁶⁶

Po návratu z Francie se Jarmila opět dále vzdělává nejen četbou a hrou na klavír, ale zdokonaluje se i ve věcech ryze praktických, jako je vaření či šití. Svědomitě se připravuje na manželství a opět se – pro názornost čtenářkám – na něj vyptává, především Jitky, které důvěřuje a jež je nyní manželkou jejího strýce Antonína. – „*A pověz mi, slyšela jsem tam*

²⁶⁶ JESENSKÁ, Růžena. *Jarní píseň: dospívajícím dívkám jako pokračování „Jarmily“*. 2. vyd. Praha, 1920. S. 13.

ve Francii a jinde, v manželství prý moc a skoro všechno zevšední a všechno, o čem dívka snila, zmizí a není tak krásné, ano? Ach řekni mi pravdu. ²⁶⁷

Zde se znovu objevují oblíbená dobová klišé zdůrazňující, že láska je cit, který se pěstuje po celý život a je třeba si ho hýčkat, základem ženské lásky je touha pomáhat druhým, milovanou osobu činit šťastnou a být jí oddanou. –

„Ta všednost je v nich, v jejich duších. Kdo má duši rozechvěnou láskou a oddaností a touhou po štěstí a po kráse života, kdo pociťuje největší radost v srdci, když pro milovanou osobu zapaluje světla radosti na oltáři domácího krbu – ten dojistá nepocítí tíže všednosti. ²⁶⁸

Nejvíce doporučení do nastávajícího manželství dává Jarmile samozřejmě matka. Radí jí, aby se svému muži podřídila, ve všem mu s radostí vyhověla a vůbec dělala vše, co mu na očích vidí – tak nejlépe docílí toho, že si jeho lásku udrží. Po návratu domů ze zaměstnání ho má trpělivě vyslechnout, snažit se mu porozumět, ulehčit mu a svou láskou a oddaností ho posílit. –

„Nechtěj nikdy vládnouti, ani rozkazovati, chtěj vyplňovati s radostí každou nejskrytější jeho myšlenku – a budeš vládnouti jeho srdcem jako královna, jejíž žezlem je láska a trůnem nejmilostivější oddanost. [...] Přijde-li unaven domů, buď mu silícím a občerstvujícím pramenem zázračné rosy, vrátí-li se znepokojen, uklidni ho lahodou svého hlasu, přijde-li mrzut, podej mu nejkrásnější růže svých citů, bude-li starostmi obtížen, sejmi půl jich s jeho beder a vlož je na svá a vždy se snaž celou duší pochopiti ho, porozuměti mu. ²⁶⁹

²⁶⁷ JESENSKÁ, Růžena. *Jarmila*. S. 34.

²⁶⁸ Tamtéž. S. 35.

²⁶⁹ Tamtéž. S. 81-82.

Nadále má pracovat na vzdělání svého ducha, aby s ním mohla rozmlouvat „o těžkých případech jeho praxe a třeba o zásadách některého filosofa“²⁷⁰ či mu k odpočinku předčítat. Nemá ovšem zanedbávat ani svůj zevnějšek, má o sebe pečovat a být vždy vkusně upravena, aby v ní stále nacházel zalíbení a toužil po ní jako v době, kdy byli zasnoubeni. Budoucímu manželovi má plně důvěřovat a se vším se mu svěřovat, být k němu za všech okolností upřímná, potom i on bude tak činit a do jejich vztahu se nikdy nevrátí nedůvěra. –

„Se vším se mu svěřuj jako Bohu, neboť v tom, co my, rodiče tvoji, na tvém stvoření počali, on pokračuje, jemu sděluj všechno, co se stane ve tvé duši, v pravdě a upřímnosti, a odevzdávej mu všechny své bolesti a radosti; a jak budeš činit ty, tak učiní též on. Mezi vámi bude vždycky dýchat pravda s otevřenou upřímností – a neznepokojí vás strach nedůvěry.“²⁷¹

O domácnost se má starat s potěšením a laskavostí, aby jim oběma byla „chrámem života“,²⁷² všechny práce má však vykonávat se skromností, „nenápadně, bez chlouby a vyzývavé námahy“.²⁷³ Vše má činit se stejnou radostí, s jakou svému milovanému muži připraví chutný pokrm a lože k spočinutí. Má k němu být vždy vlídnou, milovat vše, co on miluje, a jeho případné chyby zastříti svými dobrými vlastnostmi. –

„A opomene-li někdy nějakou sladkou, tobě drahou zdvořilost, nedej na jevo [!], žes to zpozorovala, ale uvítej ho dvojnásob milým úsměvem. Důvěřuj mu vždycky ve všem úplně, ale nebuď naléhavou v tom, co sám ti hned nezjevuje, buď jista, že přijde den, kdy sám ti otevře dokořán svou duši.“²⁷⁴

Vztah muže a ženy v manželském svazku je zde silně idealizován, nadto se nedočteme o jakýchkoliv manželských neshodách ani v rodině Vojtěchovských či Jarmilových

²⁷⁰ JESENSKÁ, Růžena. *Jarmila*. S. 83.

²⁷¹ Tamtéž. S. 82.

²⁷² Tamtéž. S. 82.

²⁷³ Tamtéž. S. 83.

²⁷⁴ Tamtéž. S. 83.

přítelkyň, a tak mohou čtenářky snadno nabýt dojmu, že je v manželství čeká procházka růžovým sadem, a realita je pak může nepříjemně zaskočit. Stejně tak se Jarmila nikdo nezmiňuje například o tělesném soužití manželů, o budoucím těhotenství, porodech a podobně. V knize je velmi dobře a podrobně popsáno, co se od ženy v manželství očekávalo, jak měla být svému choti oddána a podřízena.

Teta Anna s dědečkem pozvou Jarmilu na návštěvu k nim na venkov, kde ji nečekaně překvapí z cest se navrátilší romanticky smýšlející Jiří, jenž ji chtěl poprvé po dlouhé době spatřit právě v sadu, ve kterém si prvně navzájem vyznali lásku. Zanedlouho je čeká veselka a poté se odstěhují na venkov do Jiřího rodného městečka, kde bude vykonávat svou lékařskou praxi.

Po návratu z venkova do Prahy se Jarmila opět setkává se svou přítelkyní Zdenkou Horovou, dcerou bohatého továrníka, a díky její povrchnosti a lásce k přepychu si ještě hlouběji uvědomuje své životní hodnoty, které jí byly vštípeny uvědomělou výchovou, především ušlechtilost skromnosti. Přepych je jí cizí, má ráda věci prosté, neokázalé, velice si váží každého kousku nábytku a ostatní vybavy, které dostala od rodiny k zařízení své vlastní domácnosti, jak píše v dopise Jiřímu:

„...cítila jsem nesmírnou vroucnost ke každému kousku toho nábytku, který mi moji milí dají do našeho nového domova. Dědoušek, teta, rodiče, ó všichni dají a dají to krásné, milé, poděděné, [...] to prosté a vkusné naše plátěné prádlo, ty všechny věci, které budou naší domácností a naší radostí.“²⁷⁵

Svůj domov chce vybavit vkusně a především skromně, všechno moderní a luxusní se jí nadmíru oškliví, soudí, že *„nenávisť k ošklivému je triumf krásy. Raději nemít nic – nežli ošklivé, raději pít z dlaně nebo z hliněného, prostého džbánu, nežli z drahého, nevkusného, zlatého poháru.“²⁷⁶*

²⁷⁵ JESENSKÁ, Růžena. *Jarní píseň*. S. 62.

²⁷⁶ Tamtéž. S. 62-63.

Nyní již mladému páru nic nebrání v naplnění jejich osudu, a tak v nesmírném štěstí a lásce vstupují do manželství a s nadějami hledí do budoucnosti, na společnou cestu celým životem.

Vstupem do manželství vyprávění o Jarmile končí. Teď už je vdanou paní, vstoupila do další fáze života ženy. Realitu manželství včetně tělesného soužití s mužem si musela každá žena prožít na vlastní kůži až „v tu pravou dobu“ a získat své vlastní zkušenosti. Vzhledem ke společenskému tabuizování jakékoliv tělesnosti mohla skutečnost pro mnohé představovat šok či přinejmenším překvapení, některé si ze svatební noci odnášely trauma na celý život.

Preskriptivní a didaktická dívčí literatura byla určena pro dospívající dívky a měla za úkol provést je složitým obdobím dospívání a připravit je na budoucí manželství. Tyto požadavky v rámci dobových nároků obě uvedené publikace z pera Růženy Jesenské bezesporu plní.

7.2 Romány

V tomto oddílu nahlédnu podrobněji do románové tvorby Růženy Jesenské. Abych přiblížila témata, jimiž se autorka zabývala, pokusím se stručněji převyprávět děj několika vybraných děl, poukážu na nich na autorčin pisatelský styl a možné vyskytující se aspekty didaktické či týkající se postavení žen a dobový sociální kontext, pokud ho Jesenská v dílech reflektovala.

Román dítěte

Prvním autorčiným dílem tohoto žánru byl *Román dítěte* z roku 1905, jež věnovala Zdence Braunerové. Vypráví o životě a osudu téměř čtrnáctileté Zuzanky Zrzavecké. Zuzanka pocházela z chudé rodiny cihlářského dělníka, jenž však po smrti své ženy vše prodal a utekl, takže se stala sirotkem. Žije v Praze na Malé Straně pouze se starou babičkou v malé tmavé komůrce bez nábytku, jen s jedním slávníkem. Duši má čistou, je poctivá, zbožná a velice obětavá – přesto že sama žije ve veliké bídě, často se nezištně podělí s chudými

spolužačkami. Kvůli každodennímu boji o přežití školní docházku občas vynechává, aby sobě a babičce, která žebřá u kostela, přivydělala drobným prodejem. Život v nesmírné nouzi považuje za nedůstojný, za žebravou babičku i za svůj prodej se stydí, a tak před spolužačkami obojí zapírá.

Zuzančin otec byl pijan, matka submisivní a láskyplná, a tak jeho chování s trpělivostí snášela a byla na něj laskavá, i když přicházel domů pozdě v noci a notně opilý. Zuzanka si pamatuje, jak otec matku jednou udeřil, tenkrát se „*mučivě chvěla z matčiny poddajnosti*“.²⁷⁷ Jedenkrát ho vyhledala, opilý otec své někdejší chování ospravedlňoval a k neúměrnému pití podotkl: „*Chudák z kořalny vyleze a do cihelny se potácí, milostpán z nóbl vinárny se vymotá a dá se dovézt. To je rozdíl. A nic víc. Duše opilá jako duše opilá.*“²⁷⁸ Poté ji od sebe odehnal a ona ho již nikdy nechtěla spatřit. Babička vnučku před muži důrazně varovala: „*A slyšíš, děvečko, to ti radím, varuj se mužských. V těch jakživo nenajdeš nic dobrého. Pití jim je nade všechno.*“²⁷⁹

Zuzanka se přátelí se sousedními sourozenci Baruškou a Pepíčkem Pečenými, kam chodí často na návštěvy a „do divadla“, to když Pepíček hraje dětem loutkové hry. Baruška navštěvuje kurzy šití a brzy se bude vdávat za mladého drogistu, hrbatý Pepíček je sice obyčejným metařem, avšak má velice ušlechtilou duši, největší hodnotou mu jsou dobré české knihy (kupříkladu díla Zeyerova, Nerudova či Sládkova), jež si za nemalý a navíc těžce vydobytý peníz opatřuje či lepší z deníkových příloh a za nic na světě by se jich nevzdal. Do této společnosti dochází ještě bledá a vždy zadumaná Julinka Salmová, dcera truhláře, která chodí do kurzů kreslení, a občas přichází i knihař Alois Farář, jenž Pepíčkově pro loutkové divadlo maluje kulisy.

Zuzanka si je velmi dobře vědoma své nuzné životní situace a sociálních rozdílů, které každý den spatřuje kolem sebe. Občas se nad nimi pozastaví jako ve chvíli, kdy si na úkor školní docházky přivydělává prodejem umně zhotovených figurek: „*Ty slečny neprodávají čerty a Mikuláše. Ale za to je v nadělení dostanou...*“²⁸⁰ Ví, že by měla být se svým životem smířena, jelikož jí byl dán od Boha, ale její úděl jí přijde nespravedlivý: „*A proč tedy všickni [!] jsme a proč nejsme všickni [!] stejní, proč jsou žebračky a svíčkové báby a cihelňáci*

²⁷⁷ JESENSKÁ, Růžena. *Román dítěte*. 2. vyd. Praha, 1925. S. 14.

²⁷⁸ Tamtéž. S. 44.

²⁷⁹ Tamtéž. S. 17.

²⁸⁰ Tamtéž. S. 10.

a malíři, a bohatí páni a hraběnky? A proč já nejsem hraběnkou?“²⁸¹ O co by byl život snazší, kdyby se mohla zbavit starostí o obživu na následující den. Ty ji občas doženou téměř k pocitu zoufalství, a to se potom Zuzanka zaobírá myšlenkami na od všeho osvobozující smrt, protože přece „*nejhodnější lidé trpí na zemi, aby v nebi byli tím šťastnější.*“²⁸²

Jelikož brzy dosáhne čtrnácti let, byla Zuzanka ze školy již propuštěna, ale do kurzu šití se jí příliš nechce. Nejrady by bydlela u Pečených, kde je jí tak dobře, a starala se o domácnost. Jednoho večera se jí Julinka vyznala z obdivu k její kráse. Tomu se Zuzanka zprvu upřímně podivuje, protože nechápe, jak je vůbec možné být krásným – vždyť Pepíček, kterého má ze všech nejradši, utrpěl v dětství ošklivý úraz, jenž na něm zanechal trvalé následky, a přece je tak krásný! Posléze však svou krásu v zrcadle opravdu spatří a od této chvíle se jí začne zaobírat čím dál častěji. Zde se příběh Zuzanky láme a ona se pomalu dostává na šikmou plochu – nejen obratem k povrchnosti krásy fyzické a nikoliv duševní, ale i díky svému nešťastnému rozhodnutí přivydělat si nočním prodejem sirek v hostincích, jelikož babička moc peněz nevyžebřá.

Zuzanka nadto právě dospívala, byla „*mladá, jako pučící bez v aleji a tak dospělá, jako poupě krvavé růže.*“²⁸³ A tak se jedné noci stalo, že vraceje se znavená a malátná z pohostinského prodeje nechala se na ulici sebrat cizím mladým mužem, který ji zavedl k sobě domů, nalil jí víno, sladce k ní hovořil, objímal ji – Zuzanka tak nesmírně postrádala láskyplný dotek – a pak „*po prve [!] vycítila, že v jejím těle hoří krev. Něco jako závrat' táhlo ji neodolatelně k tomu muži.*“²⁸⁴ V žáru propuknuvší neovladatelné vášně se nebohá dívka nechala svést.

Od svůdníka dostala deset zlatých a příslib diamantových náušnic a všeho, co jen bude chtít, dostaví-li se k němu znovu. Zuzanka nemohla uvěřit tomu, jakého jmění nabyla, a zároveň se naivně domnívala, že se do ní onen bohatý pán zamiloval. Zprvu si příliš neuvědomovala závažnost svého konání, vždyť „*nikomu nic zlého neučinila, nikoho nepomluvila, nikoho nepřelhala, má velikou sumu peněz – deset zlatých – a přece je tak sklíčená, jakoby někomu smrtelně byla ublížila.*“²⁸⁵ Jediným si byla jista, že se stalo něco, co způsobilo, že je úplně jiná nežli včerejšího dne. Svědomí ji trápilo jen kvůli malíři, kterému

²⁸¹ JESENSKÁ, Růžena. *Román dítěte*. S. 100.

²⁸² Tamtéž. S. 36-37.

²⁸³ Tamtéž. S. 63.

²⁸⁴ Tamtéž. S. 66.

²⁸⁵ Tamtéž. S. 69.

začala chodit stát modelem a zahořela pro něj láskou, a proto od něj také odmítala přijmout jakékoliv peníze.

Krása Zuzance stále více stoupala do hlavy a začínala pychnout a pohrdat svými chudými přáteli. Ani sirky již nechodila prodávat – ona, která zvonila u malířských ateliérů. Jakoby jí lehce nabyté peníze očarovaly, začínala se čím dál častěji opájet představami, co vše si koupí, jak krásně se nastrojí a jak se stane žádanou a bohatou modelkou. V neblahé předzvěsti vyvolané změnou Zuzančina chování ji Pepíček Pečený nabádal, aby si peníze vydělávala sice tvrdou a špatně ceněnou prací jako on či Baruška, avšak prací poctivou, neboť, „*lehce vydělaný peníz leckdy pálí, jako řeřavý uhel.*“²⁸⁶

Představa diamantových náušnic byla však nadmíru lákavá, a tak Zuzanka bohatého pána opět navštěvuje. Aby ulehčila svému zamilovanému srdci a svědomí, kajícně se mu svěřila, že miluje jiného, on se její naivitě však jen vysmívá. Tentokrát ji svůdník obdaroval neuvěřitelnými sto zlatými a slíbenými náušnicemi. Tak velké a navíc lehce nabyté bohatství samozřejmě dále nepříznivě působilo na Zuzančin kdysi čistý charakter – začíná se přetvařovat a lhát svým nejbližším. Aby odvrátila jejich možné podezření, tvrdí přátelům, že náušnice dostala darem od malíře a jsou falešné, a peníze důsledně ukrývá. Pomalu začíná pociťovat nějakou vinu, avšak naprosto neurčitou, svým pocitům vůbec nerozumí.

Vždy velice všímavý Pepíček Pečený začne mít jako první podezření, kde Zuzanka přišla k penězům, to když všechny své přátele nevidaně pohostí dobrotami. Zuzanka zaslechnuvši Pepíčkovu poznámku na svou adresu, zda se snad nezaprodala, o jeho slovech přemýšlí a ptá se sama sebe, co prodala? Srdce se jí sice při tom svírá úzkostí, ale stále ničeho nechápe.

Touha po ještě větší kráse Zuzanku úplně polapila. Koupila si nové šaty, klobouk, rukavičky a deštník a spatřivši se v zrcadle byla sebou doslova uchváčena, cítila se být dočista jinou osobou. Když se takto nastrojená ukázala Pepíčkově, nemohl se vzpamatovat, díval se na ni strnule a cize a ihned mu bylo vše jasné. Zuzanka jeho reakci nechápala, očekávala úžas a obdiv, a tak raději utekla a nešťastný Pepíček se rozplakal. Jako ve snu běžela za malířem. Myslíla, že ho takto krásně nastrojená okouzlí a on se do ní konečně zamiluje. Jaké rozčarování jí však způsobilo i malířovo chování, když se před ním objevila. Důkladněji se zadíval na její náušnice a okamžitě mu také svítilo. Zuzance opojené vlastní krásou se chtělo

²⁸⁶ JESENSKÁ, Růžena. *Román dítěte*. S. 83.

od srdce smát a malířovu zoufalému výrazu vůbec nerozuměla. On ale usoudil, že ještě nemusí být vše ztraceno, a rozhodl se rychle konat. Na nic nečekal, naložil Zuzanku do kočáru a odvezl do domu pro padlé dívky, kde může dojít nápravy a naučit se vést opět mravný a poctivý život.

Teprve v ústavu Zuzance vše vysvětlili a ona pochopila, čím že zhřešila – prodala své tělo. Polepšení však samozřejmě vždy nejvíce závisí na vůli dotčeného jedince, a té měla Zuzanka velice pomálu. Cítila se nešťastná a pokořená, jakákoliv práce, kterou dívky vyplňovaly své dny, se jí protivila, stýskalo se jí po přátelích a Malé Straně, a proto se rozhodla ze zařízení uprchnout.

Po zdařilém útěku se cestou z ústavu zastavila u mostu, aby se nespátřena podívala na zametajícího Pepíčka Pečeného, poté se doma odstrojila z krásných šatů a zanechala tam babičce i všechny pečlivě střežené peníze a náušnice a vydala se k milovanému malíři, kterému chtěla až do smrti sloužit. Ten ji však se sdělením, že si ji Pepíček po Baruščině svatbě vezme k sobě, poslal domů, ale tam se už Zuzanka nikdy nechtěla vrátit. Šla se ještě tajně podívat ke kostelu na žebrající babičku a pak zmatena bloudila městem, blouznila a nevěděla si rady co dál. Svého hříchu si byla vědoma, ale necítila ho, a sama sebe se ptala, kde vůbec je hranice mezi hříchem a ctností. Nakonec došla k závěru, že se může vykoupit pouze smrtí, a svůj život končí tragicky skokem do Vltavy, symbolicky na Velký pátek, připomínající smrt Ježíše Krista na kříži.

Ve své románové prvotině se tedy Jesenská zaměřila na palčivé téma neudržitelné životní situace chudých vrstev, nadto je hlavní postavou mladá dívka bez jakéhokoliv zázemí žijící víceméně bez prostředků, která svádí téměř každodenní boj o přežití. Stará vdova (babička) je odkázána pouze na dobrodíní jiných, sirotek k obživě využívá své vynalézavosti a všemožných naskytujících se příležitostí. Na vedlejších ženských postavách je poukázáno na možnosti ženské kvalifikace, které se ale nedostávalo všem, a výdělečné práce, jež byla špatně honorována. Autorka se lehce dotýká také podřízeného postavení žen v rodině, které s pokorou snášely veškeré mužovo chování, a problému nestřídmého požívání alkoholu, jenž se netýkal pouze chudiny.

Lidské ctnosti a neřesti jsou dobře patrné na postavách Pepíčka a Zuzanky, kdy je upozorňováno na důležitou a trvalou hodnotu krásy duševní oproti povrchní a pomíjivé kráse fyzické a na skutečnost, že bohatství není základem dobrého charakteru, tím je poctivá

a ušlechtilá duše, které však může člověka lehce zkazit, stejně jako nepoctivost, sebeláska a marnivost.

Stejně jako ve svých didaktických novelách zdůrazňuje Jesenská křehkost období dívčího dospívání a potřebu řádné rodinné péče a výchovy, bez kterých se i dobrá a nevinná dívka může dostat na scestí a uvrhnout se do neštěstí. Zuzančin příběh připomíná osud Máry Srbové z *Jarmily*, která se taktéž zhlédla ve své kráse, zpychla a svůj život ukončila skokem z okna.

Spisovatelka velmi sugestivně popisuje pocity, vnitřní rozpoložení a myšlenkové pochody hlavní postavy, akcentuje emotivnost a touhu po lásce a štěstí, jichž se však hrdince nedostává a dychtivost po jejich dosažení ji nakonec dovede ke zkáze. Celé dílo je prodchnuto velice lyrickými popisy malebných malostranských scenérií, dokreslených zvuky a vůněmi města.

Nocturno moře

Hlavní postavou románu *Nocturno moře*, jež Jesenská napsala v roce 1908 a který vyšel o dvě léta později, je opět žena. Eva Dubská vyrůstala po celý život pouze se svým nebiologickým otcem Jindřichem Dubským, jenž o ni sám pečoval od nejtělejšího dětství a nade vše ji miloval. Její matkou byla krásná tanečnice Angelika, kterou Jindřich potkal jednoho dne u řeky v Troji. Byla zoufalá, jelikož čekala dítě, s jehož otcem se nadobro rozešla, a proto přemýšlela o dobrovolné smrti, kterou by se ze svého trápení vysvobodila. Nešťastný Jindřich, nemající žádného smyslu života, nesmírně toužil mít nějakou milovanou osobu, avšak kvůli svému zmrzačení mínil, že není možné toho dosáhnout. Proto okamžitě Angelice navrhl, aby se stala jeho manželkou a dala mu tak právo otcovství, a on jí dá úplnou volnost s podmínkou, že dítěti nikdy neprozradí, že není jeho pravým otcem. Tak se také stalo a Angelika odešla hned první rok po narození Evy. Jindřich jí nic nevyčítal, považoval za své obrovské štěstí, že mu dala dceru.

Jindřich Dubský měl krásnou, ušlechtilou a láskyplnou duši, něžně dceru opatroval, byla mu nejdražším pokladem. Eva nechodila do školy, otec sám ji vzdělával, učil jí „pohlížeti na život jako na nedlouhý pobyt na světě, na dobu málo významnou pro nářek a příliš významnou pro radost a štěstí.“²⁸⁷ Mnohokrát jí také krásně vyprávěl o tajemném

²⁸⁷ JESENSKÁ, Růžena. *Nocturno moře: román*. Praha, [1910]. S. 28.

moři, jehož představa Evu velice okouzila a považovala jej za zázrak, ačkoliv ho ještě nikdy nespátřila. Nádherné *Nocturno moře*, které pro ni otec zkomponoval, bylo její nejoblíbenější skladbou a často si ji přehrávala na housle. I otec byl Evě nejmilovanější osobou v životě, avšak před dvěma lety zemřel a ona se poté dozvěděla celou pravdu o svém původu z jím zanechaného dopisu.

Evu v jejím malostranském bytě navštěvuje paní Monika Soldanová, jež dostavši zprávu o manželově smrti v Brazílii, rozhodla se ji vyhledat z důvodu někdejšího milostného poměru svého muže s Evinou matkou. Paní Soldanová manžela velice milovala, avšak on byl schopen pouze milostných záchvatů, nikoliv lásky, a tak štvána neuměřenou žárlivostí uvrhla svůj život do neštěstí. Chce se s Evou upřímně spřátelit a zve ji k sobě na zámeček do Boru v jižních Čechách. Eva slibuje, že přijede, paní Soldanová odjíždí a téhož večera Evu překvapuje neočekávaná návštěva matky. Angelika je velmi povrchní, miluje život a hlavně sama sebe, přepych a obdiv mužů a nejraději je středem pozornosti. Chce, aby s ní dcera odjela do Ameriky, kde se vdala za velmi bohatého muže, avšak Eva odmítá a důrazně matku žádá, aby jí neprozrazovala totožnost jejího biologického otce, protože tím jediným a pravým otcem jí vždy byl a bude pouze Jindřich Dubský.

Na tomto místě se příběh přesouvá z Čech do druhého místa svého děje, skalního kláštera na Svaté Hoře na tureckém poloostrově, a seznamujeme čtenáře se dvěma mladými mnichy, Hermogenem a Visarionem. Jejich běžnou činností jsou celodenní modlitby a malba ikon, spolu však pravidelně potají navštěvují zapovězenou knihovnu, chodí na dlouhé procházky daleko od kláštera a koupají se v moři. Poutá je velice silné přátelství, jež je však ze strany Visariona něčím více – svého druha celou svou duší i tělem miluje. Hermogen, vlastním jménem Ivan, je synem paní Moniky Soldanové. Nyní dostává od matky dopis se sdělením o otcově smrti a žádostí o návrat domů. Ačkoliv se zaslíbil Bohu, touží spatřit také jiný svět a nesmírně ho láká život, „*jeho krev byla po otci žhavá, jeho duše po matce naplněna mystickými preludy, plna lyrických vznětů.*“²⁸⁸ Visarion je z možného odchodu svého přítele zdrcen a vyslovuje se, že by jeho odloučení dozajista nepřežil. Ivan vidí své opuštění kláštera nepravděpodobně, z poloostrova by byl ochoten odejít pouze v případě, že by se stal zázrak a zjevila se mu Matka boží.

²⁸⁸ JESENSKÁ, Růžena. *Nocturno moře*. S. 96.

Eva svůj slib dodržela a tak přijíždí se svou starou služkou Annou na zámek do Boru, kde se setkává se samotářským moudrým sousedem Patrikem Synem, o kterém nikdo nic neví. Monika Soldanová se jí svěřuje se svým neštěstím, jehož podstata tkví v prokletí jejího sídla, kvůli němuž byly všechny ženy, co zde žily, po celý život nešťastné. Evina matka Angelika představovala pro paní Soldanovou symbol manželovy nevěry a jejího neštěstí, a proto se v zoufalství rozhodla založit požár v loveckém zámečku, kde se milenci scházeli k důvěrným chvilčkám, a chtěla uhořet s nimi. Angelika s panem Soldanem však dleli tou dobou jinde a zámek naneštěstí navštívil malý Ivan se svou vychovatelkou. Tehdy během požáru si paní Monika slíbila, že jestliže se podaří jejího syna z ohně vysvobodit, všeho se zřekne, zasvětit jej Bohu a vyšším cílům a pošle ho do kláštera na Svatou Horu, který kdysi navštívil její otec. Od té doby žil tedy Ivan jako mnich ve skalním klášteře. Štěstí se však paní Soldanová nedočkala, její manžel odjel s Angelikou do světa a už se nikdy nevrátil, a proto nyní svého rozhodnutí velice lituje a soudí, že svého syna zbytečně obětovala a zmařila mu možnost žít. Od Ivana dostává dopis, v němž želí otcovy smrti a naznačuje nemožnost svého návratu.

O znovuzískání syna se chce paní Soldanová přece pokusit a tak přichází s myšlenkou, aby se pro Ivana vydala Eva, jelikož má čistou a krásnou duši a je velice výjimečnou osobou, společně se zkušeným a dobrotivým Patrikem Synem a přivedli jí ztraceného syna nazpět. V tu chvíli *„romantismus, plný lyričnosti v její krvi po matce zděděný, ozval se mocně, odvaha pro velký čin vrhnouti se do nesnází a třeba do nebezpečí, připojila se k němu ze styků duševních s Jindřichem Dubským“*²⁸⁹ a Eva souhlasila. Spolu s Patrikem Synem se tedy vydávají na dalekou cestu a ona poprvé spatří to tajuplné, nádherné moře, jak si ho stvořila ve svých snech.

Eva si už během cesty vytvořila o Ivanovi romantickou představu a tak doufá, že bude takový, jakého si ho vysnila, a že ji bude milovat. I Patrik Syn je pevně přesvědčen o tom, že se Eva s Ivanem musí setkat, a navrhuje jí, ať ho přesvědčí o odjezdu a vybojuje si ho pro svůj budoucí život. Po příjezdu navštěvuje Patrik Syn klášter a sděluje Ivanovi účel své cesty, avšak představený si přeje, aby Ivan ještě čtrnáct dní setrval, náležitě si vše promyslel a teprve potom se rozhodl. Po celou dobu budou tedy Eva s Patrikem bydlet na lodi kotvící nedaleko břehu, jelikož na poloostrově se nesmí nacházet žádné stvoření ženského pohlaví, ovšem již

²⁸⁹ JESENSKÁ, Růžena. *Nocturno moře*. S. 137.

příštího dne je Ivan navštíví. Eva je naprosto uchválena mořem, které jí dává pocit veliké volnosti a neskutečnosti.

Při jejich prvním setkání je Ivan omámen preludem a Evu, o jejímž příjezdu dosud nevěděl, považuje za přízrak Matky Boží, jež si určil za podmínku svého odchodu z kláštera. Přestože je brzy vyveden z omylu, Evu stále považuje za zjevený zázrak. Oba si navzájem okamžitě podlehli, „*viděli jeden druhého jako náhlé zjevení čehosi nejtouženějšího a nejneočekávanějšího a vnořovali se v hloubku svých tajemných pohledů, jež byly rozzářeny a přece do temna záhady zastíněny*“,²⁹⁰ a Eva si naprosto jistě uvědomila, že pouze on posvětil její srdce láskou. Ivan byl nejen velice krásný, ale i oduševnělý a temperamentní, spojovala je touha po životě a světu, jež byly Ivanovi zatím naprosto neznámými. Následující dva týdny pak Eva každý den připlouvala důmyslně zahalena ke břehům poloostrova, scházela se s Ivanem a oběma jim bylo spolu krásně jako nikdy v životě. I Ivan si uvědomoval, že je svedl dohromady osud a jsou si souzeni, „*cítil krásu nové přítomnosti s dalekou perspektivou nové budoucnosti*.“²⁹¹

Jedinou osobou, která jejich lásce nepřála, byl Ivanův druh Visarion, jenž se s Evou i Patrikem také několikrát setkal. Z Ivanova možného odchodu ho naplňuje hrůza, na Evu nesmírně žárlí a občas propuká v zoufalý pláč. Snaží se tedy Ivana od Evy odradit a přesvědčit ho, aby ji poslal zpět domů, avšak marně. Vnímavá Eva vytušila, že Visarion miluje Ivana tak velikou láskou, jako je ta její, a proto se ho začíná obávat. Při posledním setkání den před odjezdem má jakési vnuknutí a opakovaně Ivana žádá, aby poloostrov opustili ihned – není k tomu však zřejmého důvodu, vždyť již zítra šťastně vykročí na společnou cestu životem.

Druhý den se Patrik Syn vydal pro Ivana do kláštera a Eva na ně čekala na lodi. Vtom ji sklíčil nevysvětlitelný strach a uvědomila si, že posledního večera působil Visarion nepřičetně, jako smyslů zbavený. Zahleděla se vzhůru a spatřila, jak s ním Ivan vystupuje na nejvyšší skalní výběžek čnící nad mořem. Snad chce její milý jen Visarionovi splnit před odjezdem poslední přání a naposled se společně zadívat v ohromnou dálku moře. Avšak vystoupivše na vrchol se jejich těla náhle těsně přimkla k sobě a ona s hrůzou v očích viděla, jak se oba řítí do propasti vody. Ještě několik dní setrvali Eva s Patrikem na moři a poté se vydali na cestu zpět do Čech.

²⁹⁰ JESENSKÁ, Růžena. *Nocturno moře*. S. 171.

²⁹¹ Tamtéž. S. 177.

Monika Soldanová, která byla o úspěchu cesty zpravena dopisem, se zatím na Ivana i Evu velice těšila, netrpělivě vyčkávala jejich příjezdu a konala přípravy k jejich uvítání. V opojení blaženosti se však služce Anně den ode dne doslova ztrácela před očima, až to nesmírně ohromné štěstí, na které nebyla zvyklá, neunesla a zemřela milosrdnou smrtí, ještě než se mohla dozvědět o zdrcující tragédii.

Po pohřbu paní Soldanové odjíždí Eva s Annou zpět do Prahy na Malou Stranu. Po narození syna Ivana Hermogena pocítila v žilách novou naději v budoucí život, která ji vzkřísila a uchvacuje. Uvědomuje si, že její bytí dostává smysl: „*V tom je můj účel a v ničem jiném: jsem matkou nového člověka, který jednou vyjde místo mne do bouřlivé areny [!] života.*“²⁹² Žije osamocena pouze se synem a oddanou služkou Annou a nikoho jiného nepostrádá.

Tématem tohoto románu je úsilí o naplnění snů a touhy po nezměrné lásce a životním štěstí, jež je však neúspěšné. Příběh ukazuje na marnost lidského konání a nezměnitelnost osudu, jemuž se nelze vyhnout, vše je pomíjivé a děje se tak, jak to má být. Postavy jsou emotivně velice vypjaté, svými city, na které je kladen až přílišný důraz, jsou zmítané až ovládané. Jejich niterné pocity a pohnutky vystihuje autorka opět velmi podrobně a podmanivě.

Na příkladech jednotlivých postav jsou čtenářům taktéž předkládány dobré vlastnosti, jakými jsou především laskavost, obětavost, duševní krása a vyzrálost (Eva, Jindřich Dubský), a naopak špatné charakterové rysy, kupříkladu neúměrná žárlivost a sobeckost (Visarion, Monika Soldanová) nebo marnivost a pýcha (Angelika), od kterých se pak odvíjí jejich konání.

Děj je od začátku do konce prodchnut záhadami a tajemstvími, nezřídka má zdání snu, do něhož se hrdinové, mající živé, mystické sny a zjevení a ženoucí se za přeludy, utíkají. Objevují se prvky magie a téma reinkarnace.

Co se týče místopisného zasazení, zvolila autorka znovu prostředí oblíbené a známé Malé Strany, snivě melancholické a čarovné, jež v sobě nese ducha minulosti, je plná legend a své obyvatele a jejich osudy jistým způsobem utváří, venkovské sídlo v jižních Čechách, jemuž však nepřikládá příliš důležitosti, a dále tajemnou scenérii vzdálených tureckých končin. Vzhledem k jejich přespříliš dlouhým lyrickým popisům, majícím náležitě dokreslit

²⁹² JESENSKÁ, Růžena. *Nocturno moře*. S. 251.

atmosféru, postrádá děj na rozdíl od předešlého románu spád a je až příliš zatížen romantickými rekvizitami.

Ivana Javanová

Dalším románem z tvorby Růženy Jesenské, který jsem vybrala, je *Ivana Javanová* pocházející z roku 1917. Jak je již z názvu zřejmé, i tentokrát je hlavní postavou žena. Ivana je dívka neobyčejně dobré a ušlechtilé duše, velmi miluje život a přitahuje ji kouzlo tajemství a krásy světa. Žije s rodiči v bytě v Praze na Hradčanech, obětavou a laskavou matku velice miluje, k otci, jenž je bankovním úředníkem, chová poměr uctivý, prost vši něžnosti. Odjíždí na zámek Božkov zhotovit portrét malé baronesy a poté se chystá do Paříže navštívit svého dobrého přítele, sochaře Adriena Dubois. Na zámku se setkává s mladým hrabětem Emilem Svojanovským, který ji okamžitě zaujal a jeho pohled ji zcela očaroval. I jeho Ivana nesmírně okouzila, rozhodl se tedy ji ještě jednou před cestou do Paříže spatřit, a tak za ní po jejím odchodu bez rozmyslu vyjíždí na koni a poté ji doprovází na statek jejího švagra na Klokočné, kam se Ivana vydala na krátkou návštěvu.

Adrien Dubois, jenž je sužován těžkou nemocí, se v lásce velice zklamal, a proto nevěří v její trvání a žije jen svou prací. Je přesvědčen, že na rozdíl od lidských citů a svazků, jež se trhají, díla zůstávají nesmrtelná. Ivana představuje pro Adriena mezi ženami výjimku, chová k ní obrovskou důvěru a úctu, je uchvacován její slovanskou hloubkou. Vždy mu byla velkou útěchou a jejího přátelství si nesmírně váží. Nedlouho po svém příjezdu do Adrienova ateliéru dostává Ivana dopis od matky, v němž jí sděluje, že je navštívil hrabě Emil Svojanovský, zakoupil několik Ivaniných leptů a tázal se na její pařížskou adresu. Není tedy překvapením, když se Emil záhy objevuje u Adriena s odůvodněním, že bez Ivany nemůže být, a ihned ji žádá, aby se stala na věky jeho. Na rozdíl od malíře Ivana věří v trvání velikých duševních svazků, ve výjimečné lásky až tajemného původu a k Emilovi cítí až nadpozemskou náklonnost, „... *uvědomovala si jasně, že přijímá Emila Svojanovského, aby mu rozuměla a pronikala ho a milovala na vždy, chápala mocnost tohoto spojení, nezávislého na příhodách světských sebe těžších, sebe osudnějších.*“²⁹³ Uchvácení jeden druhým prožili Ivana s Emilem nejkrásnější podzim v romantické Paříži, Emil se s Adrienem, jenž vytvořil několik studií jeho hlavy i celé postavy, upřímně spřátelil. Posléze dostává Ivana další dopis

²⁹³ JESENSKÁ, Růžena. *Ivana Javanová: román*. Praha, 1917. S. 22.

od matky, v němž jí sděluje, že je otec velmi nemocen, a tak se společně s Emilem vrací do Čech.

Emilův strýc a starší bratr prohýřili za svých životů mnoho rodinného jmění, Emil není vzdělán pro politickou kariéru, otec nemá možnost zajistit mu žádnou státní službu a nadto Emila přitahuje spíše umění. Po příjezdu ho otec seznamuje s úmyslem oženit ho s Elisou Melchou Domanínovou z Božkova, dcerou z nižšího, ale velmi bohatého rodu. Emil pln horoucí touhy a oddanosti se utíká k Ivaně, avšak doma ji nenachází. Pohovoří však s jejím otcem, jenž mu svěruje účel Ivaniny chystané cesty na Rus. Přitahován dálkami odjel Oldřich Javan v mládí do Ruska, nechal se zaměstnat na lodi a jednou se přihodilo, že přepadl přes palubu a topil se. Jediný člověk se odvážil a zachránil ho – byl jím Benjamín Ivanovič Mudrov, jenž ho poté přivedl do železářského závodu svého otce a stal se jeho dobrým přítelem. Nyní zve Mudrov Ivanu na návštěvu, jelikož má jediného syna a přeje si ho s Ivanou oženit. Chce je nenápadně seznámit a doufá, že se mezi nimi rozvine oboustranná náklonnost. Starému Javanovi to ale působí velké starosti nejen proto, že je Mudrov jedním z nejbohatších ruských průmyslníků a obává se velkého bohatství, jež by tak Ivana získala, ale hlavně má důvodné podezření, že Ivana je Mudrovovou dcerou. Emil mu slibuje, že Ivaně důvod cesty neprozradí.

Brzy nato Oldřich Javan zemřel a své dceři zanechal dopis, v němž jí vypověděl celou historii svého přátelství s Mudrovem a vyslovil přání, aby smířila jeho viny. V době, kdy byl zaměstnán v podniku Mudrovova otce, měla Ivanina matka Marta přijet za ním a vdát se za něj, avšak Oldřich obdržel zprávu, že jeho otec umírá, a tak se vrátil do Čech. Mudrov jako jeho nejlepší přítel jel s ním. Tři týdny seděl Oldřich Javan u otcova smrtelného lože a mezitím se Marta s Mudrovem do sebe zamilovali. Když otec zemřel a Marta se mu se svými city svěřila, přestal se ovládat a křičel na ni, že je nutné, aby svou lásku zapřela, jinak Mudrova zabije. Marta mající obrovský strach tak učinila, svou velikou lásku obětovala a zaslíbila se Oldřichovi. Zlomený Mudrov odjel a Marta se později stala Oldřichovou ženou. Protože si však Javan před svou smrtí uvědomil, že jeho největší láskou vždy byla vidina dalekých krajin a nikoliv jeho žena, cítil se vinen, že se Marta zřekla se svého štěstí a přijala trest manželství s ním.

Starý hrabě Svojanovský je přesvědčen, že rodinná finanční situace je natolik hrozivá, že jediným východiskem je synův sňatek s Elisou Melchou Domanínovou. Emil o nastalé situaci přemítá – něco podobného se nabízí Ivaně, ačkoliv ona je zatím nezúčastněna, a míní,

že sňatek znamená cosi posvátně životního, pouze tvoří-li ho spojení dvou lidí citově a myšlenkově harmonických. Domanínovi přijíždějí ke Svojanovským a Emil se seznamuje s Elisou Melchou, jež je dle svých vlastních slov tvorem velmi šťastným a sobeckým. Vždy měla všechno, po čem zatoužila, a nyní chce být hraběnkou Svojanovskou. Míni, že si Emil dostatečně neuvědomuje dosah jejich sňatku – bohatství její rodiny je nevyčerpatelné a jeho velmi blízké dna, ale zato má rozsáhlé řady předků. Proto chce, aby uzavřeli pouze formální sňatek podobný obchodu, vzájemně tak sobě a svým rodinám pomohli, nepřekáželi si a byli jen dobrými přáteli. Nadto nevěří, že aristokrati umí milovat tak jako umělci, takže je nepravděpodobné, že by se do Emila zamilovala později během manželství, sňatek považuje za čistou lhovost. Upozorňuje Emila, že rodiče nesmějí nic tušit a vyhrožuje mu, aby se ve svém vlastním zájmu nesnažil jejímu úmyslu bránit. Emil tedy nabídku přijímá a soudí, že Elisa nebude v poměru k Ivaně závadou, jejich styk bude čistě vnějším a nic neporuší hluboce vnitřní a vznešený svazek s Ivanou.

Sdělení o chystané svatbě však Emil stále odkládal, stejně jako Ivana svou cestu na východ. Po zásnubách nastaly Emilovy různé závazné povinnosti jako vyjížděky po panstvích a to mu působilo velké obtíže. Na rozdíl od Elisy nebyl schopen přetvářky a ta se mu proto vysmívala, že je špatný herec a lže velmi neobratně. Jednoho dne se Emil přece odvážil, pozval Ivanu do prázdného zámku a konečně se jí vyznal o plánovaném sňatku. Když se Ivana ze zprávy vzpamatovala, rozloučila se a v rozčarování se ihned vypravila na cestu do Ruska. I přes všechny důkazy o Emilově slabosti však byla stále přesvědčena o jeho mocném citu.

Mudrov i jeho žena Věra Nikolajevna doufali, že Ivanina přítomnost probudí jejich syna Vasila, jenž se stal kajícím, k životu. Stejně jako Ivana, věří i Vasilova matka v sílu velkých citů, je přesvědčena, že „*láska tvoří divy. Přerodí se v nejodvážlivější činy, neboť je původkyní pohybů, skutků, ozáření duše, odvahy.*“²⁹⁴ Ivana se konečně se setkává s Vasilem a seznamuje se s jeho příběhem. Kdysi velmi miloval krásnou dívku Soňu, ona si s ním však jen zahrávala, neustále koketovala s jinými muži a vysmívala se mu. Jeho velice trýznila žárlivost, ale Soňu omlouval, že je prostě taková – výbušná, bezstarostná, rozmařilá, nezkracená, a soudil, že ji bude třeba vychovat a spoutat její bezuzdné vášně. Během plavby po Volze ji chtěl přimět, aby se stala provždy jen jeho, ale ona se mu přiznala, že miluje

²⁹⁴ JESENSKÁ, Růžena. *Ivana Javanová*. S. 75-76.

mladého Sagina, a Vasil konečně pochopil, že není v jejím srdci, ale pouze v rozpočtu. Když Soňu v kajutě přistihl v milostném objetí se Saginem, vyvlekl ji jako smyslů zbavený ven chtěje ji přede všemi potupit, na palubě však v nočních hodinách již nikdo nebyl. Popadl ho nesmírný vztek, chytil ji pod krkem, chvíli spolu zápasili u samého zábradlí a ona přes něj náhle přepadla. Ke svému činu se ihned přiznal, avšak všichni jeho sebeobžalobu odmítli a usoudili, že se Soňa utopila sama a byla-li utopena, pak Saginem, který náhle zmizel. Nikdo Vasilovi neuvěřil, svou vinu se snažil marně dokázat, všichni minili, že se pomátl, že je to jen jeho utkvělá představa vzniklá neštěstím. Kvůli tomuto zločinu se tedy rozhodl se do konce života kát. Ivana jediná mu uvěří a tak k ní Vasil cítí obrovskou důvěru. Mudrov radostně pozoruje jejich vznikající přátelství a doufá, že ta krásná a hluboká dívka zvítězí nad všemi přeludy Ivanovy minulosti. Ona má ale duši naplněnou láskou pro jiného a brzy se s tím Vasilovi také svěří.

Po sňatku odjeli Emil s Elisou do Itálie, kde si ona užívá ve společnosti jiných mužů, ke svému muži se chová nanejvýš lhostejně a odměřeně, a tak se hrabě osamocen toulá ulicemi, navštěvuje galerie a chrámy a píše dlouhé dopisy Ivaně a Adrienovi. Elisa již lituje, že se za Emila provdala, ale zároveň ji začne ovoce, které si sama zakázala, přitahovat a nakonec ho jedné noci svede. Od té chvíle počal Emil Elise čím dál více podléhat, dával se unášet jejími bizarními myšlenkami a romantickými dobrodružstvími. Elisa si ho obratně podmaňovala a připoutávala ho k sobě. Řeči o Ivaně se oba vyhýbali, avšak Elisa věděla, že si stále dopisují, a to jí dávalo pochybnosti o plném vítězství nad velikou láskou k umělkyni, jak posměšně nazývala Emilův cit k Ivaně.

Po návratu do Čech si Elisa potají přečetla jeden z Emilových dopisů Ivaně, ve kterém jí psal tak důvěrnými něžnostmi, jakých od něj ona nikdy neslyšela, a zachvátil ji šílený vztek. Cítila se pokořená, že ani v opojných milostných záchvatech jí nikdy zcela bez výhrady nepatřil. Rozhodla se tedy tajně navštívit Adriena Dubois. Po svém příjezdu se představila jako Emilova manželka a žádala malíře o zhotovení své podobizny. Adrien ale Elisu odmítl kvůli důležité zakázce, kterou je pomník Dostojevskému na zakázku Mudrova. Poživačná Elisa míní, že „*lásky zasluhují, kdož dovedou chutnati pošetilost a dovedou promrhati celé jmění srdce za jedinou noc*“, ²⁹⁵ avšak Adrien s ní nesouhlasí, tvrdí, že lidé jsou si předurčení a Emilovi je předurčena Ivana. Tím Elisinu ješitnou povahu samozřejmě citelně zasáhl a ona

²⁹⁵ JESENSKÁ, Růžena. *Ivana Javanová*. S. 122.

ve spěchu odchází, aby unikla nezraněna a pyšně vítězná. Má již jasně vytyčený plán – jedinou věcí, která může překonat Ivaninu sílu, ochromit její vytrvalost a připoutat k ní Emila, je jejich společné dítě.

Ivana s Mudrovovými navštěvuje klášter, kde chce Vasil navždy zůstat a kát se za spáchaný zločin, ale mnich Sergij mu radí, aby činil pokání v utrpení života, jediné tak že nalezne cestu k míru, protože i kdyby člověk odešel na kraj světa, svědomí neunikne. Ivan usuzuje, že jediné, co ho může vysvobodit, je smrt. Mudrov kdysi sám tento klášter navštívil a dle výkladu snu mnicha Sergije tam zanechal sto rublů pro prvního pocestného, jenž klášter navštíví. Tak se také stalo a onen pocestný dle pokynů peníze poctivě rozdál nejchudším. Vychází najevo, že jím byl loupežník od Kaspického moře, který později poslal klášteru ikonu, kdysi uloupenou bohatému kupci, jako vděčnou vzpomínku na onu laskavost. Mladík, jenž ji na jeho přání do kláštera dopravil, byl velmi překvapen, když v podobizně poznal tvář své milé. Nyní je v šoku Vasil, když seznává, že onou dívkou je Soňa a ikonu přinesl tedy Sagin.

Výprava se vydává na cestu zpět za Věrou Nikolajevnou a na lodi se setkává s Marjou, dcerou z početné rodiny zahradníka, dívkou skromnou, trpělivou a obětavou, čistou na těle i na duši, plnou životní síly a radosti, neporušenou falší ani žádostivostí po rozmařilosti a přepychu. Ivana si několikrát pomyslí, jak velmi by se hodila pro Vasila. Mudrov zaslechnuv jedné noci Ivaninu zpověď Vasilovi o její lásce k Emilovi smiřoval se s myšlenkou, že se nestane jeho snachou, ale snažil se ji navždy trvale připoutat ke své rodině ujistiv ji, že je jako jeho dcera, že jeho domov je i jejím. Vasil se blíže seznamuje s Marjou, avšak míní, že její dobroty není hoden, ale nakonec s Ivaniným přispěním ihned po doplutí uzavírají sňatek. Mudrov si přeje, aby se Ivana ještě zdržela, a proto jí prozrazuje chystané překvapení, jímž je její vysněná loď, kterou pro ni nechává zbudovat. Ona však již velice postrádá Emila a tak se vrací do Čech.

Po návratu Ivana cítila, jak v duši její matky, stejně jako v Mudrovově, zůstal onen veliký cit za dlouhá léta neporušen a neoslaben a ze všech smutků vyzářil v cosi nadpřirozeně krásného, a snaží se rozřešit svůj budoucí život a vztah k Emilovi. Umínala si, že jako její matka svou lásku k Emilovi obětuje, ještě jednou se s ním sejde, rozloučí se a zůstanou si pro vždy blízcí již jen myšlenkami. Musí se proto obrnit proti utrpení, dravé touze a nesnesitelnému stesku. Setkání s Emilem dlouho odkládala, protože dobře věděla, že odkládá rozchod.

Nečekaně však dostává dopis od Elisy zvoucí ji k návštěvě Božkova. Po příjezdu na zámek ji Elisa ihned uvedla do dětského pokoje, v němž ležela na katafalku malá rakev s mrtvým dítětem, Emilovým prvorozeným synem. To byla chvíle, po které Elisa tak dlouho toužila. Okamžik, kdy pokoří Ivaninu lásku, kdy se nad ní vítězně vztyčí a ukáže jí své a Emilovo dítě. Svěřuje jí, že je opět v očekávání, avšak Emil není tentokrát otcem, a proto jí ho vrací. Přichází Emil, v jehož tváři se zračí zděšení, protože si je dobře vědom, jak strašně Ivaně ublížil. Ivanina duše je plná mučivé bolesti a tak Božkov rychle opouští. Brzy nato se doma na Hradčanech opět setkává s Emilem, jenž si stanovil již jen jediný cíl – obejmout ji a zemřít. Ivana ale usuzuje, že byť je život strašlivě zklamal, není ztracen, není ještě třeba smrti, a vypráví Emilovi o své připravené lodi. On myslí, že Ivana jen blouzní či mluví v podobenství, a tak se loučí.

Ivana odjela do Paříže za Adrienem a našla ho velmi změněného, za tu dobu úplně zchřadl. Brzy po jejím příjezdu dorazil neočekávan také Emil. Adrien, jemuž oba po celou dobu psali dlouhé dopisy, začal v jejich lásku věřit, a proto k nim nyní promlouvá, aby byli silní a svým citům se nezpronevěřili, a nato umírá. Ivana s Emilem odcházejí a ona mu opět důvěrně vypráví o své lodi. Adrienova slova jim oběma dala novou naději a odhodlání, a tak se rozhodli zanechat všechny minulé útrapy za sebou a odjíždějí do Ruska na Ivaninu loď. Nalodili se a vyplouvají směrem k vlasti, těší se na drahý návrat, na nový šťastný společný život a ztroskotá-li jejich loď, „*nikdo nepřečte nápisu jejich společného hrobu v modrých, hlubokých vodách.*“²⁹⁶

Námětem velice spleťtého příběhu plného osudových momentů a setkání je stejně jako u předchozího díla touha po bezmezné lásce a dosažení životního štěstí. Nosná linie příběhu je téměř totožná – dívka velmi neobyčejné a ušlechtilé duše se vydává na cestu do dalekých krajín, aby se pokusila rodičům vysvobodit jejich syna-mnicha a probudit ho k životu. Na rozdíl od *Nocturna moře* není však lidské konání marné a má smysl, osudu je možno se postavit, vynaložené úsilí není bezvýsledné, a tak silné city a víra v nový život vítězí nad všemi nástrahami a překážkami a román nekončí tragicky. Důraz je kladen na víru ve výjimečná citová pouta, v pravou lásku a především v její trvání. Autorka se znovu soustřeďuje na podrobné vyobrazení individuální psychologie svých postav, které jsou opět nadmíru emotivní.

²⁹⁶ JESENSKÁ, Růžena. *Ivana Javanová*. S. 179.

Charaktery ženských postav jsou buď téměř naprosto kladné a hodné příkladu, anebo úplně špatné a zavrženíhodné. Tak zde proti sobě stojí na straně jedné Ivana s Marjou, dvě čisté, ušlechtilé, duševně silné a vyrovnané, nesmírně oddané dívky, toužící po duševním souznění a nikoliv bohatství – Ivana ho dokonce odmítá –, a na straně druhé Elisa se Soňou, ženy pyšné, marnivé, povrchní, ale hlavně velice sobecké, falešné a kruté, prahnoucí po majetku a vysokém společenském postavení. Oproti ženským postavám, které se nebojí odvážně čelit skutečnosti, působí muži jako charakterově slabší, za své tužby nebojují, snadno podléhají nastalým okolnostem, smiřují se s neblahým osudem a utíkají se k myšlence na smrt.

Co se týče případného společenského kontextu, lze si povšimnout postavy submisivní Marty Javanové, která nehledí na své touhy, plně se podřizuje vůli muže a obětuje se tak pro štěstí druhých, a dále záležitosti obchodního sňatku z rozumu, jehož základem jsou rodové zájmy.

I v tomto příběhu se vyskytuje dosti romantických výjevů a záhadných propojení a nalezneme i prvky magie, i když již v menší míře, než tomu bylo v *Nocturnu moře*. Jako v předešlých dílech se zde opakuje téma tajemné hloubky vod, které jsou schopny člověka beze stopy pohltnout.

Autorka děj znovu zasadila do oblíbeného prostředí staré Prahy s jejím nezaměnitelným geniem loci a především do vzdálených přitažlivých krajín, jejichž až básnickým popisům věnuje náležitou pozornost, jen velmi okrajově se dotýká českého venkova.

Cizinka

Román *Cizinka*, jenž je poslední dílem, které v tomto oddílu proberu, napsala Jesenská v roce 1920 a vypráví o osudu mladé dívky Rajny Brunátové. O svém původu toho mnoho neví, rodiče jí zemřeli záhy po jejím narození, celý život vyrůstala ve svědomité péči matčiny nejlepší přítelkyně Adély Křišťanové v domku na tichém pařížském předměstí Neuilly. Chůva Adéla Rajnu nade vše miluje a žije pouze pro ni, jejím jediným životním cílem je Rajnino štěstí. Také Adéla je Rajně tou nejmilovanější osobou, žijí si spolu spokojeně a nic jim nechybí.

Rajna je klavírní virtuoskou – obrovský talent pro hru zdělila po svém otci –, je „*plna krve a života, pohybu a síly a vkusu*“.²⁹⁷ Je zamilována do doktora Bohdana Drachovského a těší se, až spolu po dokončení jeho studií v Paříži odjedou do vlasti, kterou dosud nikdy nespátřila. Když se potkali na večírku malíře Jana Zemana, na první pohled se do sebe zamilovali. Láska k Bohdanovi Rajnu zcela naplňuje a dává jejímu životu nejlepší smysl, uvědomuje si, jak byl její život dříve neúplný, navzájem se dokonale doplňují, Bohdan jako by byl pro ni stvořen.

Její štěstí však bohužel nemá mít dlouhého trvání. Domek v Neuilly navštěvuje krásná, elegantní dáma Sylva Marková s prosbou o hodiny klavíru a o Bohdanovi se vyjadřuje velice důvěrně. Sděluje Rajně, že ji zná z jeho vyprávění, stýkají se již celý rok, nyní se zasnoubili, a až Bohdan dokončí studia, vrátí se spolu natrvalo do Čech. Rajna nevěřila svému sluchu, avšak zachovala ledový klid a dámu vyprovodila. Nato přichází na smluvenou večeři Bohdan. Pobledlá Rajna ho zpraví o návštěvě slečny Markové, nic mu nevyčítá a je až přízračně klidná. Bohdana svírá bolest a zároveň stud, není ale schopen Rajně nic vysvětlit a míní, že se tak stalo osudem.

Rajna odjíždí koncertovat do Londýna a po svém návratu doma nalézá dva dopisy od Bohdana. V prvním popisoval, jak se se Sylvou Markovou seznámil a jak ho na první pohled strhla v divokou vášeň, jíž neodolal, avšak mínil, že Rajnu nikdy nepřestane mít rád a je si dobře vědom toho, co ztrácí. V druhém listu ji vyzýval, aby ho navštívila a pohovořila s ním, jelikož je mu pro klid budoucího života zapotřebí jejího odpuštění. I když ji nesmírně zranil, rozhodla se Rajna nakonec Bohdana navštívit, a v jeho blízkosti se opět cítí blaženou. Umínila si být silnou a zůstat klidnou, aby snad nepropukla v pláč, a proto se bála cokoliv vyslovit. Nakonec si vyčítala, že Bohdana navštívila, odchází s příslibem další schůzky, avšak setkat se s ním již nezamýšlí.

Rajnino srdce bylo zlomené žalem, přemýšlela nad podstatou lásky, nad tím, jak je možné tak velký cit jednoduše zpřetrhat příchodem jiné osoby. Bohdan potkal jinou ženu, ale i ona potkala mnoho jiných mužů, kteří se ucházeli o její přízeň, avšak žádný z nich nebyl jejich vztahu nebezpečím, neboť ve svém srdci chovala pouze svého milého. Zprvu ji přemáhal pocit, že jí Bohdan sebral veškerou víru v lásku, ale nakonec dochází k přesvědčení, že velká a trvalá láska přece jenom existuje, jen jí nebyla osudem souzena. Vše naznačovalo

²⁹⁷ JESENSKÁ, Růžena. *Cizinka: román*. Plzeň, 1920. S. 9.

šťěstí společného života a nyní ji přepadá obrovský strach, jak zvládne žít v samotě, která ji čeká.

Adéla seznává, že nastal ten správný čas vypovědět Rajně celou historii jejich rodičů a jejího původu. Adélin otec byl vdovcem a správcem na panství Ousobí a po jeho smrti byla Adéla jeho majitelkou, vdovou Olgou Brunátovou, přijata za společnici její jediné dcery Rajny. Paní Brunátová brzy odjela na cesty a posléze své dceři oznámila, že se ve Florencii provdala za klavírního virtuosa Damiana Navaru. Když se s ním vrátila na Ousobí, jeho neobyčejně uchvacující zjev obě dívky nesmírně okouznil a okamžitě se do něj obě zamilovaly. Damian se záhy začal se svou nevlastní dcerou důvěrně stýkat a Adéla se stala jejich důvěrníci, která bděla nad tím, aby vše zůstalo v tajnosti. Navara dovedl svůj vztah k Rajně dobře zastírat a matka si dcery nikdy příliš nevěšmala, a tak nic nezpozorovala. Nakonec měla jisté podezření a pojala myšlenku, že je cosi mezi jejím manželem a Adélou, a hrozila jí vypovězením z domu. Rajna se snažila se svými city bojovat, avšak marně, a nyní bylo již pozdě. Jednoho dne se milenci Adéle svěřili, že Rajna čeká dítě, a bude tedy nejlépe, když z Ousobí odejdou. Takto jejich hřích způsobí nejméně zla a budou ho snad schopni vykoupit tím, že všichni svou lásku dají očekávanému dítěti. Společně s Adélou tedy potají odcestovali do Paříže, koupili domek v Neuilly a po příchodu dítěte zamýšleli odjet na nějaké hodně vzdálené místo. Tři týdny po porodu však Rajna zemřela. Její smrt byla nad Navarovy síly, nesnesl břemeno vědomí, že vzal své manželce dceru i sebe a i Adéle velice ublížil, a tak nejdříve řádně uspořádal všechny náležitosti a pak se u Rajnina hrobu zastřelil. Nikdo z ousobského panství se nikdy nedozvěděl, že Rajna čekala dítě, a Adéla si dobře uvědomovala, že jednala velice sobecky, když po Rajnině a Damianově smrti nedala paní Olze Navarové o dítěti vědět. Bála se, že by o ně přišla, chtěla, aby bylo jen její. Vyplnila Damianovo přání a svůj život zasvětila jeho dceři, na kterou přenesla všechnu lásku, kterou chovala k němu. V dopise, jež otec dceři zanechal a který ji nyní Adéla předala, Rajna četla: „... žij a přijmi naši osudovou tragiku jakou svatou úmluvu pro štěstí, jehož pravou cestu nalezne Tvoje moudrost.“²⁹⁸

Poté Rajna odjíždí do Čech. Ve své domovině, kterou nikdy předtím nenavštívila, se cítí cizinkou, ale krajina jí připadá velmi blízká a důvěrně známá. Po příjezdu do Prahy si najala byt v Schönbornském paláci na Malé Straně a začíná opět pociťovat krásu života, světa

²⁹⁸ JESENSKÁ, Růžena. *Cizinka*. S. 55.

kolem sebe a svého mládí. „*Bylo plno smutku po odešlé lásce, ale mnoho síly pro vzlet a osvobození z bolesti. Tolik nového života!*“²⁹⁹ Aby poznala svou druhou vlast, vydala se na cesty po Čechách. Zavítala i k panství Ousobí, kde neviděna spatřila svou babičku paní Olgu Navarovou, a rozhodla se jí dopisem požádat o návštěvu. Při cestách našla i statek Bohdanovy ženy, ale jeho nespatriila. Stále ho milovala a snažila se vědomím jeho vlastního štěstí přimět se být také šťastnou, ale nedovedla to. Trápila ji samota, již utěšovala myšlenkami na krásu světa a lidského života, vždyť „*přece proto je člověk na světě, aby žil radostem a překonával nutné svízele a bolesti, pro tu radost přišel na svět, nikoli pro ony žaly a utrpení.*“³⁰⁰

Když paní Olga Navarová obdržela Rajnin dopis, byla jako omráčena. Svěřila se Přemyslu Mysletovi, statkáři ze sousedního Bojanova, a požádala ho, ať vnučce telegraficky odpoví, že je očekávána, a navštíví její pražský koncert. Přemysl byl synem Boženy Mysletové, dobré přítelkyně Rajniny matky, na svém statku měl sice správce, ale často sám pracoval na poli s ostatními jako jeden z nich, nadto se zajímal o knihy a potají psal verše. Měl velmi neklidného, stále chlapeckého ducha, byl prudký a vznětlivý, ale velmi obětavý, a býval něžný a citlivý jako žena. Jeho ženou byla mladá, krásná Doubravka, která byla velice rozpustilá, dobře si vědomá své krásy a jež se ráda toulala, veselila a nechala se obletovat muži. S Přemyslem si sebe už dlouho příliš nevíšali, ona sama měla nadto velké zaujetí pro mladé malíře Jarka Novotného. Přemysl od dětství sníval o Rajnině matce jako o krásné ženě odvážné lásky, a tak pro něj Rajna představuje ztělesnění jeho vysněné legendy a těší se, že spatří obraz svých chlapeckých snů.

Po celou dobu svého cestování po Čechách se Rajna snažila zbavit bolesti z lásky k Bohdanovi a nyní přijíždí na ousobské panství, kde se jí nabízí nový život. Babička ji přijala vlídně, jen ji mrzí, že všechn majetek rozdala na chudé děti. Zvláště Přemyslova společnost je Rajně velice příjemná, i on je její osobou nesmírně zaujat, časem se k sobě začínají chovat čím dál důvěrněji, avšak Rajna stále myslívá na Bohdana. Po nějaké době se vrací do Prahy, chodí na dlouhé procházky a na koncerty a Přemysl jí zhusta navštěvuje a nosí květiny a knihy. Rajna si svůj probouzející se cit uvědomuje a připadá jí, jako by Přemysl přišel

²⁹⁹ JESENSKÁ, Růžena. *Cizinka*. S. 61.

³⁰⁰ Tamtéž. S. 64.

do jejího života, aby „v oné děsné prázdnotě nitra probudil nové hlasy, rozžehl nové jiskry“³⁰¹, ale snaží mu vzpírat.

Při své další návštěvě Ousobí vyjíždějí s Doubravkou a Jarkou v doprovodu Přemyslova oddaného koně Neptuna na výlet k Řípu. Nechajíce Přemyslovu ženu s malířem u jeho úpatí, vyjedou si Rajna s Přemyslem na koni až nahoru, kde Rajna už svým citům není schopna čelit a Přemyslovi podléhá. Následně jí Přemysl vyznal lásku, avšak během pobytu Rajna poznává i jeho druhou, prudkou a drsnou tvář, a odjíždí zpět do Prahy. Svou přítomnost v bytě mu zapírá a často odjíždí a bloudí po českých městech, horách a zapadlých vsích. Narodila se z hříchu a lásky a nikdo nemá tušení, že onen hřích pokračuje jejím konáním. Nechápe, jak je možné, že ji Přemysl tak divoce uchvacuje a dává se jím unášet a zároveň stále myslívá na Bohdana. Vyčítá si, že opět podléhá lásce, a soudí, že je zakleta hříchem svých rodičů nebo tragickým osudem. Přesto opět navštěvuje Ousobí a Přemysl jí navrhuje, aby spolu utekli. Ona ale odmítá, jejím cílem lásky je „zesilování vášně a citlivosti pro jediného člověka, nekonečné oddanosti, nepomíjivé důvěrnosti ve všech okolnostech života“³⁰², avšak Přemysl v trvalou lásku nevěří.

Paní Olga Navarová zemřela a tím se skončilo Rajnino poslání na Ousobí, jímž bylo přinést babičce do života trochu radosti ze sebe. Nikomu se nezmínila, že nosí pod srdcem Přemyslovo dítě, jelikož nechce dopustit, aby se důsledek jejího hříchu stal tragikou jako v případě jejich rodičů, a proto se rozhodla pro návrat do Francie. Bohdana milovala nesmrtelnou láskou a své srdce otevřela Přemyslovi, její dítě bude tedy dítětem jich obou a zároveň žádného z nich, bude jen jejím. Původně zamýšlela Přemysla o svém těhotenství a budoucích plánech zpravit, ale zahlédnuvši jeho milostné laškování s jinou ženou, své rozhodnutí změnila a odjela do Paříže. Rozhodla se žít v samotě, upnout se k novému životu, jež přivede na svět, a všecku svou lásku věnovat dítěti a umění – tak si stvoří své vlastní štěstí.

Stala se úspěšnou umělkyní, s Adélou žijí spokojený život v domku v Neuilly, malému Přemyslovi je už pět let. Do Paříže přijíždí náhle Bohdan, kterého jeho žena opustila a v něm se ozvala touha opět spatřit Rajnu. Ta k návštěvě svolí a Bohdan nachází Rajnu jasnou a klidnou, radující se z jeho příchodu. I když se v lásce velice zklamala, Bohdanem ani Přemyslem si nenechala vzít víru v pozemské štěstí ze svazku dvou spojených srdcí, její

³⁰¹ JESENSKÁ, Růžena. *Cizinka*. S. 115.

³⁰² Tamtéž. S. 139.

velikou a trvalou láskou se stal její syn Přemysl a ničeho jiného nepotřebuje. Bohdan ji s jejím souhlasem doprovází na koncertní vystoupení do Ameriky a mezitím přijíždí do Paříže Přemysl, jenž se rozhodl Rajnu navštívit po cestě do jižních moří. Seznamuje se s jejím synem, a když mu hošík prozradí své jméno, je Přemyslovi ihned jasné, že je jeho otcem. Rozhodl se vyčkat Rajnina návratu a po celou dobu za synem dochází, hraje si s ním a nosí mu hračky. Bohdan se v Americe rozhodl zdržet a tak Rajna přijíždí sama. Setkává se s Přemyslem a ten jí navrhuje, aby s ním odjela do jižních moří. Ona ale nevěří, že by s ním byla šťastná, je si dobře vědoma, že nedovede slevit ze svých nároků, stále věří na velikou lásku, ale nenabízí ji nikomu a od nikoho ji nežadá, má svého milovaného syna a Adélu a nic jí nechybí. Přemysl tedy odjíždí, z Ameriky se vrací Bohdan a stěhuje se do sousedního domu. Rajna ho nikdy nepřestala milovat, jeho přítomnost je jí příjemná a tak svolila, aby jí i jejímu synovi zůstal nablízku.

Myšlenkou tohoto románu je opět touha po bezmezné lásce, jež se však zdá být nedosažitelnou, a přetrvávající víra v pozemské štěstí. Příběh ukazuje pomíjivost a klamnost lidských citů a svazků, avšak zároveň i existenci veliké a trvalé lásky. Postavy se svými city nechávají strhnout a dlouhodobě jim dovedou čelit jenom jedinci duševně vyzrálí a vyrovnaní, mající pevnou vůli a schopní sebezapření. Nenacházíme zde již tolik charakterových popisů, ty jsou patrné spíše z vnitřních myšlenek a činů jednotlivých osob. Velmi důležitou roli hraje osud, kterému se sice nelze vyhnout a je třeba se mu přizpůsobit, ale i přes to lze vlastním přičiněním dosáhnout spokojenosti.

Z genderového pohledu jsou ženské postavy, až na Doubravku, charakterově výrazně vyzrálejší, jsou pevnější ve svém odhodlání a vytrvalejší v cestě za svými tužbami a cíli, umí směle čelit skutečnosti, v lásce jsou věrné, oddané a obětavé. Muži jsou ve svých citech vrtkaví a sobečtí, chybí jim silná vůle a snadno se nechají strhnout a unášet vášní nemajíce mnoho výčitek.

Autorka si neodpustila malebné popisy lyrické Malé Strany, okouzující Paříže a české krajiny, jejichž střídmější množství by dle mého názoru románu prospělo. Na rozdíl od předešlých dvou děl je příběh pevně svázán výlučně s pozemským životem, není zde fantaskního snění a záhad, ani přílišných romantických prvků.

V kontextu se spisovatelčím životem se domnívám, že Jesenská do románu vtělila vlastní nenaplněnou touhu po nalezení životního partnera a po vysněném dítěti, jež by dalo

jejímu bytí hlubší smysl a které by dovedla stejně jako její hrdinka vychovávat sama, kdyby jí ho bylo osudem dopřáno.

7.3 Dramata

Na tomto místě se budu podobným způsobem zabývat dramatickou tvorbou Růženy Jesenské. K tomu jsem si vybrala tři hry o třech dějstvích s pro autorku typickými zápletkami, jimiž jsou peripetie lásky mladých milenců.

V žití proudech

Svou dramatickou prvotinu napsala Jesenská v roce 1893 a věnovala ji památce svého otce. Hlavní postavou je mladá učitelka Zdeňka Záhorská, nejstarší ze šesti dětí ovdovělé matky, jež se již dlouho miluje se svým kolegou Adamem Skálou. Přestože by rodiče Adama rádi oženili s dcerou bohatého statkáře, která je sice dívkou dobrou a milou, ale jednoduchou a nevzdělanou, jeho vyvolenou je oduševnělá Zdeňka a bohatství, které by sňatkem snadno získal, rád oželí. Adam by si Zdeňku již rád vzal za ženu a se svatbou odmítá čekat, dokud Zdeňčin nejstarší bratr nedostuduje, a čím dál častěji na ni naléhá. Míní, že po Zdeňce nikdo nemůže žádat, aby pro rodinu obětovala své vlastní štěstí a budoucí život, na které má právo, a že se rodina bez jejího příjmu nějak obejde. Zdeňka má Adama upřímně ráda, avšak její početná rodina je na ní finančně naprosto závislá, být její živitelkou považuje za svou povinnost, a tak sňatek, jímž by celé rodině způsobila zkázu, u ní momentálně nepřichází v úvahu. Adamovým stále častějším nátlakům odolává a začíná si vyčítat, že podlehla jeho lásce.

Adam Zdeňku navštěvuje doma, horoucně ji přesvědčuje o svých citech a omlouvá se za svou prudkou netrpělivost. Po jeho odchodu se ale Zdeňce svěřuje její matka, že Adam přišel toho dne již dříve a naléhavě jí kladl na srdce, aby dceru k vdavkám přiměla a nenechala ji obětovat její štěstí. Matka sice projevuje velké obavy, jak rodina bez Zdeňčiny finanční podpory vyžije, ovšem připouští, že toho od dcery opravdu nemůže žádat. Adamův čin Zdeňku velice popudil, usoudila, že neměl žádné právo po její matce něco takového chtít, a navíc jednal bez jejího vědomí. Jeho jednání za svými zády považuje za podlou zradu,

a proto matku utěšuje, že od rodiny neodejde, uvádí, že je navíc všeobecně známo, že na Adama čeká na venkově bohatá nevěsta, diví se, jak si vůbec mohl opovážit matku trápit takovými nepravdivými výmysly, a svou lásku k němu zapírá.

Druhý den ke Zdeňce ve škole promlouvá kolega Pavlík, jenž si myslí, že Adamovy city jsou klamně, že ji nemiluje právě proto, že nechce se svatbou počkat a chce ji odebrat rodině, a tudíž si ji nezaslouží. Sám jí vyznává lásku a nabízí, že se o ni i celou její rodinu může postarat, jelikož po strýci zdědil velké jmění. Zdeňka má však úplně zlomené srdce a tak ho prosí, ať jí dopřeje klidu, na což jí Pavlík dává na vědomí, že bude trpělivý, nebude na ni naléhat a sečká tak dlouho, jak bude sama chtít. Nato se Zdeňka setkává s Adamem a konfrontuje s ním jeho nečestné jednání. Poté, co Adam vyslechne Zdeňčin úsudek a její rozhodnutí vztah ukončit, ukazuje se jeho pravá tvář – zle jí odvětlí, že na ni zapomene snadněji, než si myslí, vrhne se do víru života a najde si jinou ženu, která bude za jeho lásku vděčná a bude si ho vážit. I když Zdeňka nyní poznává, že Adamova láska nebyla pravá, je bolestně zlomena žalem.

Jak je dobře patrné, Jesenská se v této hře dotýká sociálního postavení ovdovělých či neprovdaných žen a taktéž učitelek a významu potřeby povolání, zajišťujícího ženě ekonomickou soběstačnost. Nadto dílo nese dle mého názoru i autobiografické rysy – v době jeho psaní byla autorka sama nejstarší dcerou ze šesti dětí ovdovělé matky a praktikující učitelkou.

Láska mezi mužem a ženou, po jejímž dosažení spisovatelčini hrdinové bezmezně touží a jsou jí ovládané a jež je ústředním tématem naprosté většiny jejich literárních počinů, ustupuje v tomto díle realitě života, kdy musí hlavní hrdinka volit mezi sňatkem a výkonem své profese, které je zapotřebí k obživě nezaopatřené rodiny, již je živitelkou namísto zemřelého otce. Její city jsou velmi vypjaté, avšak nenechává se jimi ovládnout a řídí se rozumem a pocitem zodpovědnosti, jimiž čelí nepříznivému osudu.

Ačkoliv na rozdíl od skutečnosti muži v podání Jesenské o učené ženy stojí, „*přec jen nejkrásnější úkol ženy je život rodinný, kde je hvězdou všem a pojítkem všech srdcí, nejlepší těšitelkou a přítelkyní muže a pěstitelkou těch maličkých*“,³⁰³ a žena se po sňatku své profese musí vzdát. Autorka považuje učitelkou profesi za nesmírně důležitou, jelikož v ní spatřuje poslání výchovy budoucího národa, avšak vyjadřuje také svůj kritický pohled na školský

³⁰³ JESENSKÁ, Růžena. *V žití proudech: hra o 3 jednáních*. Praha, 1893. S. 18.

system, který dle jejího mínění svými nadměrnými osnovami žáky přetěžuje. Soudí, že je žákům nařizováno takové množství učiva, které jim není možno strávit, a nadto je na nich požadováno mnoho vědomostí zbytečných.

Za publikování této hry, ve které se milostné plotky a dostaveníčka odehrávají povětšinou na půdě školní budovy, a dle mého úsudku i kvůli spisovatelčině kritice školních osnov, bylo v roce 1895 proti Jesenské zahájeno disciplinární šetření, po jehož skončení vydala dne 20. června 1895 c. k. okresní školní rada pro české obecné a měšťanské školy v Praze výnos o jejím potrestání, jelikož:

„Slečna Růžena Jesenská, učitelka měšťanské dívčí školy u sv. Tomáše v Praze, vydavši tiskem v roce 1893 v sbírce českých divadel č. 34 hru o třech jednáních ‚V žití proudech‘ provinila se [...] tím, že v řečeném kuse slečna Jesenská za děj hry vybrala sobě školu, že volila osoby ze stavu učitelského, že dle vlastního doznání vzala látku ze skutečnosti a podala ji dialogem trivialním a způsobem takým, jenž na mnoze [!] je způsobilý, aby stavu učitelskému i vážnosti školy ublížil. Kdyby se výrok spisovatelčin zakládal na pravdě, ‚že poměry v dramatě [!] líčené existují na mnohých školách‘, byla jako učitelka povinna aby na nešvary takové úřady školní jinou cestou upozornila a neměla nikdy slabosti a nedostatky školního života v širokou uváděti známost‘. “³⁰⁴

Při výměře trestu přihlížela rada ke skutečnosti, že Jesenská byla učitelkou bezúhonnou a svědomitou, dle svých slov neměla v úmyslu učitelský stav jakkoliv hanit a důsledky svého jednání důkladně neuvážila, a uložila jí disciplinární trest důtky s pohrůžkou přikročení k trestu přísnějšímu v případě, že by se podobná záležitost opakovala.³⁰⁵

³⁰⁴ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, osobní dokumenty, výnos c. k. okresní školní rady pro české obecné a měšťanské školy v Praze ze dne 8. 8. 1895.

³⁰⁵ Tamtéž.

Devátá louka

Druhá hra, kterou jsem si vybrala, pochází z roku 1924, byla autorčiným nejúspěšnějším divadelním kusem a dočkala se mnoha repríz. Vypráví o lásce osmnáctileté Zdenky Bělinové a třiatvacetiletého Miloše Daňka. Zdenka je děvče velice veselé a rozpustilé, milující přírodu a vše živé. Byla vychována pouze svou matkou, jež je učitelkou na gymnáziu, jelikož její otec, filozof a básník, od matky odešel, ještě než se Zdenka narodila. Její matka v lásku založenou na silných citech nevěří a míní, že se žena, miluje-li příliš, vydává velkému nebezpečí zklamáním, a to i v manželství, a proto Zdenku před láskou k mužům vždy varovala a vychovala ji ve velké zdrženlivosti a opatrnosti. Zdenka studuje, hraje na klavír a navíc je ve volném čase vyučována profesorem Heřmanem. Miloš pracuje jako úředník v továrně svého bohatého strýce, doktora Jana Dvořáka, avšak o jejich příbuzenském poměru Zdenka neví. Mladí milenci se vídají již celý rok, ale svou náklonnost před ostatními bedlivě tají, především kvůli svým matkám – Zdenka z důvodu matčiny výchovy, Miloš pro matčiny požadavky na jeho budoucí nevěstu.

Také Milošův strýc doktor Dvořák se v lásce velice zklamal, když mu žena utekla s jeho nejlepším přítelem. Od té doby na všechny ženy zanevřel, žije jen svou prací a soudí, že všechny ženy bez výjimky jsou muži nebezpečné. Když se dozví o důvěrném vztahu mezi svým synovcem a mladým děvčetem, míní, že si Zdenka Miloše nezaslouží. Ten se však zdá být o jejich vzájemných silných citech pevně přesvědčen, a proto se doktor Dvořák rozhodne podrobit lásku obou milenců zkoušce a přesvědčit se tak o její pravosti a pevnosti. Chce zjistit, zda Miloš Zdenku opravdu vroucně miluje či jen touží po ženě, a zároveň zda má Zdenka Miloše opravdu ráda nebo jen touží po jeho rodinném bohatství.

Doktor Dvořák zavítá tedy na Devátou louku náležející k jeho velkému majetku, kde v osamoceném domku uprostřed přírody bydlí Zdenka se svou matkou. Tam se s oběma seznamuje a okamžitě Zdenčině matce navrhuje ucházet se o ruku její krásné dcery. Matka si vždy přála, aby se Zdenka vdala výhodně a z rozumu, doktorův vyšší věk neshledává závadou, a tak se jí jeho nápad zamlouvá a svoluje k tomu, aby se pokusil si její dceru získat. Nato doktor Dvořák vyjevuje svůj úmysl Zdence a soudí, že „*dobrá vůle po harmonii zrodila by časem lásku.*“³⁰⁶ Zdenku velice popudí, že se doktor i její matka domnívají, že si ji lze jednoduše koupit bohatstvím, a proto začne předstírat, že je jí doktorův majetek velkým

³⁰⁶ JESENSKÁ, Růžena. *Devátá louka: veselohra o 3 dějstvích*. Praha, 1924. S. 34.

lákadlem, a dovolí, aby se jí dvořil. Miloš, který vše pozoroval z úkrytu, je chováním svého strýce pobouřen, avšak ten mu tvrdí, že to vše dělá jen kvůli němu. Nechce, aby byl Miloš ženou oklamán tak, jako kdysi on sám. Zamilovaný mladík mu pochopitelně nevěří, stydí se za něj a zapřísahá ho, aby mu alespoň nic neprováděl za zády.

Druhého dne navštěvuje Zdenka se svou matkou doktora Dvořáka v jeho zámku a seznamují se s jeho sestrou, Milošovou matkou, o čemž ale Zdenka netuší. Ovšem poté, co tam na sebe mladí milenci narazí, odkrývá Zdenka svou hru a doktorovi prozrazuje, že má milence. Soudí, že je příliš domýšlivý, myslí-li si, že ji lze snadno uchvátit penězi, a lituje, že i matka mu sedla na lep. Až přijde správný čas, i ona se bude muset smířit s tím, že Zdenka miluje Miloše. Vždyť přece nevdává, že je chudý, stačí pouze, že je dobrý, pilný a poctivý člověk. Zdenka si s ním chce stvořit životní štěstí a později i děti. Doktor Dvořák je nadšen, protože získal důkaz o Zdenčině poctivosti a opravdové lásce k Milošovi, a přátelsky ji objímá. Pro Zdenku představuje nabídka k sňatku největší dar, jaký může muž ženě nabídnout, a ráda by věděla, zda by jí byl i Miloš schopen. Proto se s doktorem domlouvá, že budou oba nadále předstírat zasnoubení, aby zjistili, jestli svůj vztah ke Zdence myslí Miloš vážně a konečně se vysloví. Nadto by tím Zdenka chtěla svou matku vyléčit ze skepse a dokázat jí, že opravdová láska existuje, a i u doktora Dvořáka by se pak snad prolomila jeho nedůvěra k ženám.

Miloš zahlédl Zdenčino objetí s doktorem, vyvodil si z něho, že strýc se svou nabídkou k sňatku u Zdenky uspěl, a utíká ze zámku k Deváté louce s úmyslem ukončit svůj život. Naštěstí ho spatřil profesor Heřman a tak chvatně přispěchá na zámek a všechny zpraví o tom, že viděl Miloše potloukat se v lese s provazem v ruce. Doktor Dvořák na nic nečeká, rychle nechává přistavit auto a Zdenka s profesorem odjíždí na Devátou louku, aby nešťastného mladíka našli a vše mu vyjasnili. Nyní je už Zdenka o Milošově lásce naprosto přesvědčená a chce ho bezvýhradně milovat. Zanedlouho se ale profesor Heřman vrací a oznamuje, že Miloše na místě nenašli.

Příběh veliké lásky mezi jedinci různého společenského postavení je v tvorbě Jesenské velice oblíbeným námětem. Láska v jejím podání často čelí mnohým nástrahám a zkouškám a milenci si ji musí před okolím vybojovat. Autorka klade důraz na náklonnost založenou na vzájemných sympatiích a nikoliv rozumu, jehož je však taktéž zapotřebí, aby se člověk o pevnosti a stálosti citů svého protějšku důkladně přesvědčil a vyvaroval se tak zklamání. V případě, že se tak přece stane, je nezbytné se s nastalou skutečností smířit a na život

nezanevřít. Hra akcentuje také manželský svazek, jenž lásku posvěcuje a zároveň představuje jistotu. Proto touží hlavní hrdinka svého milého k sobě nejdříve pevně připoutat, než se mu plně oddá. Ideální láska by dle autorky měla být harmonická a klidná, prosta všech vášní, jež jsou jen „*illuse* [!], *posedlosti, které se končí svěřací kazajkou bolesti*“.³⁰⁷

Společenský kontext hry je zřejmý, autorka opět reflektuje postavení neprovdaných žen, jež jsou závislé jen na svých vlastních příjmech. Matka hlavní hrdinky je naštěstí vystudovanou učitelkou, a tak dokáže sobě a dceři zajistit důstojný život. Důraz je kladen na vzdělání, které ženě zajistí ekonomickou soběstačnost a k němuž je nutné dívky od mládí vést. – „*Miloš: K čemu je vám maturity? / Zdenka: Člověče, k čemu! Budu studovat. Musím něčím být!*“³⁰⁸

Zajímavé je, že hlavní postava nenese žádné stigma nemanželského dítěte, její matce je naopak vyjadřován velký obdiv a úcta za statečnost, kterou prokázala tím, jak se vyrovnala s nelehkou životní situací a dokázala se o dceru sama dobře postarat: „*Sama opuštěná probíti se životem a vychovati dceru! Jak je to podivuhodné! – Hrdé a nádherné!*“³⁰⁹

Naprostou chybí jakékoliv špatné charaktery, opět je vyzdvihována pilnost, poctivost a dobrota, jež je odvislá od příslušnosti k sociální vrstvě. Konec příběhu je nejasný, a tak je pouze na čtenářích či divácích, zda si příběh velké lásky ukončí šťastným shledáním milenců či tragickou smrtí jednoho z nich.

Starý markýz

Poslední ukázkou je hra z roku 1926, taktéž vypravuje o lásce dvou mladých lidí pocházejících z různých poměrů a svou zápletkou se velmi podobá hře předešlé. Luka byla vychována svým dědečkem Lukášem Ostrýtem, jenž se jí ujal, když jí záhy po narození zemřela matka. On sám je nemanželským dítětem, potomkem důstojníka Luca de Vauvernaques, a tak mu nikdo neřekne jinak, než starý markýz. Svou vnučku nade vše miluje, avšak drží ji zkrátka. V témže domě bydlí student filozofie a básník Stanislav. S Lukou se do sebe zamilovali na první pohled, když se Stanislav před rokem přistěhoval, a jsou přesvědčeni o tom, že pro sebe byli stvořeni. Luka má svého dědečka velmi ráda a je si

³⁰⁷ JESENSKÁ, Růžena. *Devátá louka*. S. 34.

³⁰⁸ Tamtéž. S. 9.

³⁰⁹ Tamtéž. S. 31.

dobře vědoma, jak se kvůli ní obětoval a celý život dobře staral. Proto ji nesmírně mrzí, že k němu není upřímná a vztah se Stanislavem drží v tajnosti, avšak myslí, že by jejich lásku nepochopil. Mladý soused Matoušek, jenž o milencích ví a sám se v děvčeti zklamal, jim přeje štěstí a stává se jejich důvěrníkem a ochráncem skrývané lásky.

Stanislavova matka, vdova po plukovníkovi, je žena velmi namyšlená, nepřejícná a lakomá, pro svého syna si vždy přála jediné dívku bohatou a patřičného společenského postavení. O jejich vztahu se dozvěděla od klevetné domovnice a tak markýze navštěvuje, sděluje mu, že se její syn a jeho vnučka důvěrně stýkají, a žádá, aby tomu učinil přítrž. Věří, že je Luka slušným děvčetem, ale je chudá a její syn musí dostudovat a poté ho dozajista čeká zdárná kariéra. Soudí, že by postačilo, kdyby se spolu milenci přestali vídat a Luka by se Stanislavovi dozajista brzy vykouřila z hlavy, a proto chce, aby se markýz s vnučkou z domu odstěhovali. Když markýz její troufalý návrh odmítá, vdova mu povýšeně hrozí, že dům koupí, jelikož je na prodej a ona na rozdíl od něj disponuje potřebnými prostředky, a vystěhuje je. Markýz o lásce Luky ke Stanislavovi cosi tuší, ale zatím neviděl žádný důvod k zakročení, jelikož míní, že jeho vnučka není schopná milostných pletek. Nakonec vdovu ujišťuje, že celou věc náležitě prošetří a bude jednat přísně a neústupně.

Po odchodu Stanislavovy matky Luka dědečka prosí, aby jí odpustil, že k němu nebyla upřímná a nepřiznala se sama dřív. Markýz dobře ví, že „*rozum nezná práva srdce*“,³¹⁰ ale také že „*chybují, kdo jednají pouze z rozvahy*“,³¹¹ avšak nyní je třeba přece jenom vzít rozum do hrsti, a proto vnučce sděluje, že jejich osud sám nemilosrdně rozřeší. Luka dědečkovi slibuje, že mu bude naprosto poslušnou a svůj osud odevzdá do jeho rukou, a markýz se rozhodne podrobit jejich lásku těžké zkoušce. Nechá si zavolat Stanislava a vyzpovídá ho z jeho úmyslů. Zamilovaný mladík ho přesvědčuje o pravosti svých citů a soudí, že i kdyby ho matka vydělila, Luku by přece nějak uživil, byť by to mělo být nádenickou prací. Je si jist, že mu Luka byla osudem určena a že ho k ní poutá nezrušitelný cit na celý život.

Druhý den ráno odjel markýz s vnučkou neznámo kam a od té doby po nich není vidu ani slechu. Stanislav je zoufalý, o své milované nic neví a stále myslí jen na ni. Po dlouhých čtrnácti dnech se markýz znenadání vrací a nešťastný, jako smyslů zbavený Stanislav mu vyčítá, že mu Luku vzal a způsobil mu tak obrovská muka. Náhle však přijíždí i Luka a milenci si s pláčem padnou do náručí. Oba zdárně prošli markýzovou zkouškou, již dokázali

³¹⁰ JESENSKÁ, Růžena. *Starý markýz: veselohra o 3 dějstvích*. Praha, 1926. S. 44.

³¹¹ Tamtéž. S. 44.

velikost a pevnost své lásky, a tak jim žehná do budoucího života. Vychází najevo, že v době své nepřítomnosti markýz sám dům koupil, a jako dar dává snoubencům truhlu plnou naspořených peněz ze svého mládí.

Jesenská v této hře opět tematizuje skrývanou lásku dvou mladých lidí z různého rodinného a společenského zázemí, která je odhalena a podrobena zkoušce pevnosti zkušeného staršího muže, jenž se posléze stává jejím zastáncem před těmi, jimž není po vůli. Základ harmonického vztahu mezi mužem a ženou spatřuje autorka znovu ve vzájemné náklonnosti a porozumění a nikoliv v majetkových poměrech.

Hlavní hrdinkou je zase chudá nemanželská dcera, jež je navíc téměř od narození sirotkem, avšak spisovatelka se tentokrát rozhodla nijak nereflektovat bídné životní poměry, které by ve skutečnosti takové děvče jistě čekaly, naprosto se vzdaluje realitě a dopřává jí uvědomělou péči a výchovu nesmírně obětavého dědečka, jenž jí od malička vštěpoval, aby byla sama sebou, skromnou a poctivou, vedl ji k lásce ke vzdělání, „*od peřinky ji vyplpal, jako máma! [...] Ženská by to líp nedovedla.*“³¹² Na rozdíl od hry předešlé se Jesenská v dobovém kontextu nezabývá žádnými choulostivými společenskými otázkami a hra je dle mého názoru idylickou pohádkou, jež se uzavírá jednoznačně šťastným koncem.

Růžena Jesenská ve své tvorbě tematizuje především lásku, nesmírnou touhu po ní a boj za její dosažení, jež však často končí tragickým zklamáním. Zabývá se otázkami existence a podstaty pravých a trvalých citů, smyslu lidského bytí, konání a víry ve šťastný život. Oblíbenými, opakujícími se postavami jí jsou sirotci a nemanželské dcery, jež jsou mnohdy odkázány pouze na sebe a musejí být soběstačné. Hrdinové mnohdy žijí v ústraní odloučení od společnosti, z předešlého milostného života si odnesli bolestné rozčarování, avšak pro lásku jsou schopni překonávat velké svízele, zkoušky i vzdálenosti. Silnými a charakterově vyspělejšími jedinci, jež se nebojí čelit osudu, bývají povětšinou ženy. Autorka se vyžívá v romantických scénériích, přepjaté emotivnosti a tragických osudech.

³¹² JESENSKÁ, Růžena. *Starý markýz*. S. 12.

8 Lásky Růženy Jesenské

Jelikož si Jesenská pro svůj život zvolila povolání učitelky, byla společenskými normami nucena žít v nedobrovolném celibátu a tak „*nemohl se ozvati hlas plný a vroucí, silnou vášní vibrující! A přece srdce mladé učitelky v kontaktu s životem bystře pulsující nedalo se odmítavostí ve svém vše zachycujícím souznění utišiti.*“³¹³ Avšak ani poté, co pedagogickou kariéru předčasně ukončila a věnovala se již pouze činnosti spisovatelské a redakční, neprovdala se a ani neměla děti, ačkoli po rodině bezesporu velmi toužila. Milovat pro ni vždy znamenalo větší hodnotu než být milovanou, a možná právě proto, ačkoli se jí v životě několikrát zdálo, že ta pravá láska je již na dosah, se jí toto přání v životě nepodařilo naplnit.

Důkazy o dvou jejích více než přátelských vztazích nám podává dochovaná korespondence. Jedním z nich bylo milostné vzplanutí k o více než čtyři roky mladšímu spisovateli Rudolfu Karlu Zahálkovi (1867-1899), jenž byl známý i pod pseudonymy Pavel Spurný a R. K. Zahradka.³¹⁴

Po absolvování čtyř tříd na gymnáziu v Pelhřimově a následně dalších čtyř v Německém (dnes Havlíčkově) Brodě, studoval Zahálka medicínu na české lékařské fakultě Univerzity Karlovy. Psaní se začal věnovat již od konce svých gymnazijních studií. Zpočátku to byly verše, avšak do světa literatury vstoupil jako prozaik tíhnoucí k zachycení subjektivních nálad a pocitů. Svě krátké prózy vyznačující se realistickou kresbou a emocionální autentičností, zasazené většinou do venkovského či maloměstského prostředí, publikoval v 90. letech 19. století v časopisech, zejména v Květech a Národních listech. Povídky bral jako přípravu k dílu rozsáhlejšímu, avšak rukopis románu *Upír* zůstal fragmentem. Zahálkova přepjatá citlivost se mu nakonec stala osudnou. Celý život trpěl utkvělými představami, chorobným stihomamem a depresemi, „*kteřáž choroba jeho silného ducha podlamovala*“³¹⁵ až v březnu 1899 ve svých dvaatřiceti letech spáchal na železniční

³¹³ OPOLSKÝ, Jan. *Růžena Jesenská*. S. 6.

³¹⁴ MERHAUT, Luboš a kol. *Lexikon české literatury*. S. 1660.

³¹⁵ *Světlozor*. Praha, 1899, roč. 33, č. 20. S. 240.

trati u Roztok u Prahy sebevraždu. Krátce po jeho smrti uspořádal jeho dílo do knižního souboru *Kresby Vilém Mrštík*.³¹⁶

Na spojitost mezi Zahálkou a Jesenskou poukazuje již její umělecký pseudonym Jeroným respektive Martin Věžník,³¹⁷ který používala k publikování svých raných děl, jelikož se Zahálka narodil v obci Věžníky u Vlašimi.³¹⁸

Nesporné svědectví o jejich lásce nám podává korespondence Julia Zeyera, jenž Zahálku ve svých listech spisovatelce nechával pravidelně pozdravovat³¹⁹ a někdy mu věnoval i samostatný přípis.³²⁰ Snažili se smluvit také společnou návštěvu buď u Zeyera ve Vodňanech či v domě Zahálkovy matky ve Vyklanticích,³²¹ avšak k té nejspíše nikdy nedošlo. Pravděpodobně právě ve Vyklanticích začala Jesenská sobě a Zahálkovi zařizovat jejich společnou domácnost, o čemž Zeyera prostřednictvím korespondence taktéž informovala.³²² Po Zahálkově tragické smrti vyjadřoval Zeyer Jesenské upřímnou lítost, želel jejího zničeného štěstí, ztráty osoby, kterou milovala a s níž plánovala budoucí život.³²³

Z další dochované korespondence upozorňují na blízký vztah Růženy a Rudolfa slova Antonína Sovy, jenž stejně jako Zahálka studoval na gymnáziu v Pelhřimově, když Jesenské píše: „... vzpomínám dávných dob, vašeho utrpení a plachého předmětu Vaší lásky – Rudolfa, a prosím, abyste už pro jeho památku měla ráda jeho spolužáka.“³²⁴, a upřímnou soustrast jí v dopise vyjadřuje její přítel spisovatel Svatopluk Čech.³²⁵ V dalším listu, ve kterém potvrzuje, že jí zašle čísla *Květů* se Zahálkovými pracemi, pokračuje slovy: „Často

³¹⁶ MERHAUT, Luboš a kol. *Lexikon české literatury*. S. 1659-1660.

³¹⁷ VOPRAVIL, Jaroslav S. *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*. S. 731

³¹⁸ Zahálka pocházel z rodiny hospodářského úředníka na panství Auerspergů v místě zvaném Věžník či Věžní dvůr. Srov. MERHAUT, Luboš a kol. *Lexikon české literatury*. S. 1659.

³¹⁹ „... prosím vyřídíte laskavě p. dr. Z. můj pozdrav a mé poručení.“ Viz KRECAR, Jarmil (ed.). *Listy Julia Zeyera Růženě Jesenské*. S. 46, dopis ze dne 27. 2. 1896.

³²⁰ Tamtéž. S. 50, dopis ze dne 8. 8. 1896.

³²¹ Tamtéž. S. 47, 49-50, dopisy ze dne 4. 7. 1896 a dne 8. 8. 1896.

³²² Tamtéž. S. 51, dopis ze dne 2. 9. 1897.

³²³ „Vzpomínám na Vás, duše ubohá a zmítaná, a vzpomínám na to, jak tu velkou tíž svou snášíte. Den je tak pochmurný, truchlivý, soumravný. To doléhá na nás. Ale co je ta chmura, ten soumrak proti prázdnu, které nastane kolem, ztratili-li jsme někoho, jímž jsme žili a dýchali! Chtěl bych Vám podat ruku, pomáhati Vám abyste se vztyčila, neboť zdá se mi, že ležíte na zemi, na tváři, zlomena. [...] Sama nevíte co bude. Nevíte, jak budete žít, jak budete chodit po té nové, žaluplné dráze přervaného štěstí.“ Tamtéž. S. 53, dopis ze dne 10. 4. 1899.

³²⁴ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Antonín Sova Růženě Jesenské, Praha, 20. 3. 1914.

³²⁵ Tamtéž, korespondence přijatá, Svatopluk Čech Růženě Jesenské, Obříství, 25. 3. 1899.

*vzpomínám tu bolestnou ránu, která Vás stihla. Snesla Jste ji a musíme snášeti, co nám osud přináší – i to nejtrpčí.*³²⁶

Dalším mužem, který vstoupil do života Růženy Jesenské, byl Alfons Mucha, nejvýznamnější malíř evropské secese. Do jejich vztahu, jenž trval přibližně dva roky a překrýval se s prvním setkáním s jeho budoucí ženou Marií Chytilovou,³²⁷ se pokusím zevrubněji nahlédnout na základě dochované, velmi důvěrné korespondence. Muchův patrně první dopis Růženě je opatřen datem 29. října 1901, kromě ještě jednoho listu z roku 1902³²⁸ postrádá však jeho ostatní korespondence bohužel dataci.

Z dochovaných dopisů vyplývá, že především Jesenská chovala k Muchovi bezesporu silné city a taktéž obrovský obdiv. Svou oboustrannou náklonnost velice pečlivě tajili, a vědělo o ní zřejmě jen pár zasvěcených přátel. Oba měli obavy, aby se o jejich vzájemných sympatiích nedozvěděly neoprávněné osoby, a proto se snažili být velmi obezřetnými, aby nebyli prozrazeni, i kdyby se dopisy dostaly do cizích rukou. – „*Psaní ztracené jsem našel neotevřené a jsem rád že nepřišlo do rukou nepovolaných.*“ „*Psaní Tvá nikomu do rukou nepřijdou – můžeš býti si jista.*“ „*Ty bys mi mohla poslat telegram kratičký podepsaný Dr. Kramář (ku příkladu)...*“³²⁹

Jesenská se přátelila nejen se spisovateli, ale také s mnoha umělci z jiných z oblastí, a tak je pravděpodobné, že se s Muchou seznámila v rámci navazování těchto družných styků přes některé ze svých příznivců. Zpočátku vedli mezi umělci celkem běžný písemný styk a v dopisech si vykali. Už v těchto Muchových listech se však objevuje jistá náklonnost, například když v jednom ze svých listů píše: „*Nemohu Vám vypsát jakou radost způsobilo mi Vaše rozmilé psaní. Záhadné a tajuplné, [!] a zároveň tak známé jako příbuzné teplo hřálo z těch drahých řádků a rozechvělo tak blaženě celou duši mou; zdálo se mi jako bych ode dávna Vas znal...*“³³⁰

Postupně jejich dopisování nabírá na intimitě, přichází vzájemné tykání, Mucha začíná Jesenskou oslovovat čím dál důvěrněji, například „*Dušinko drahá*“³³¹ či „*Předrahá*

³²⁶ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Svatopluk Čech Růženě Jesenské, Obříství, 23. 4. 1899.

³²⁷ KADLEČÍKOVÁ, Marta. *Lásky Alfonse Muchy?* S. 62.

³²⁸ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., 29. 10. 1901 a Piriac, 25. 8. 1902.

³²⁹ Tamtéž, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., b. d.

³³⁰ Tamtéž, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., 29. 10. 1901.

³³¹ Tamtéž, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., b. d.

Růžičko“,³³² a namísto strohého a formálního „*Váš Mucha*“³³³ připojuje čím dál vřelejší pozdravy jako „*prozatím jen srdečné a horké polibky*“, „*Ze srdce tě libá Tvůj Alfons*“ či „*Libá tě srdečně tvá Maruška*“.³³⁴ V několika dochovaných dopisech se Mucha Jesenské podepsal některým tvarem jména Marie, jak je uvedeno v posledním příkladu. Jako všichni jeho sourozenci dostal jméno začínající písmenem „A“, což bylo zvláštní libůstkou jeho otce,³³⁵ a na přání matky, která byla velice zbožná, ještě jméno Maria.³³⁶ Svého druhého jména používal v milostné korespondenci takřka bez výjimky.³³⁷

Mucha žil a pracoval v té době již ve Francii a tak mu Jesenská na jeho přání zasílala české knihy a prostřednictvím svých dopisů ho informovala o národních záležitostech. – „*Prosil jsem tě aby jsi se dívala za mne, tím ženským českým okem – bud' mně čočkou soustřeďující v duši mé všechny paprsky světla a všecek žár našeho národního slunce.*“³³⁸ Rozebírali spolu práci svou a svých společných známých, sdíleli vlastenecké cítění a vybízeli se k práci k povznesení českého národního ducha. V té době narůstaly v Muchovi pochybnosti o smyslu jeho dosavadní práce zároveň s výčitkami svědomí, že zanedbává svou vlast a národ,³³⁹ a tak je zvláště jeho starší korespondence Jesenské plná nezměrného patriotismu, jenž byl ještě umocněn jeho odloučením od české vlasti. – „*Cítím ve Vás tu samou neukrotnou žízeň obětovati sebe až do poslední krůpěje své krve – až do posledního a nejvyššího zaplání svého ducha pro naši drahou utýranou – zbědovanou a umučenou vlast'...*“ „*... prosím Boha aby ti dal toho svého světla a té své síly, které je nám oběma tak potřebí při práci na jeho vinici a na vinici naší drahé vlasti.*“³⁴⁰ Mucha jí zhusta popisoval svou horlivou práci a cesty po Francii za zakázkami, nejednou s ní svá díla konzultoval a žádal ji i o rady a připomínky jak z uměleckého, tak z ženského pohledu.

Poprvé se spolu měli sami setkat při Růženině návštěvě Paříže roku 1901, Mucha ale tou dobou pobýval pracovně na francouzském venkově, a tak ji už v hlavním městě bohužel nezastihl. Pokud měl malíř cestu do Prahy, sliboval, že si na schůzku či společnou procházku

³³² LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., b. d.

³³³ Tamtéž, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., 29. 10. 1901.

³³⁴ Tamtéž, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, Piriac, 25. 8. 1902 a b. m., b. d.

³³⁵ KADLEČÍKOVÁ, Marta. *Lásky Alfonse Muchy?* S. 51.

³³⁶ MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. S. 10.

³³⁷ KADLEČÍKOVÁ, Marta. *Lásky Alfonse Muchy?* S. 64.

³³⁸ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, Piriac, 25. 8. 1902.

³³⁹ KADLEČÍKOVÁ, Marta. *Lásky Alfonse Muchy?* S. 63.

³⁴⁰ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., 29. 10. 1901.

vyčlenění čas, ale i v Čechách byl mnohdy tak vytížen, že k jejich setkání nedošlo. – „*Vidíš, ani zde nejsem svého času pánem, a nutno nám změnit náš program. [...] Z naší vycházky pro dnešek sejde...*“³⁴¹ Zamýšleli dokonce společnou cestu k moři, ale z té pravděpodobně také sešlo.³⁴²

Mucha trávil většinu času ve Francii, zatímco Jesenská pobývala v Čechách, po osobním setkání ale oba velmi toužili, ovšem jeho realizace nebyla snadná. Proto dlouho plánovali, kde a kdy by se mohli sejít a „*oddat se všemu milému a krásnému beze všech obav a ohledů.*“³⁴³ Uvažovali o setkání nejlépe na místě asi v polovině cesty mezi Prahou a Paříží a za nejvhodnější vybrali nakonec Stuttgart. Tam se měli potkat již na Velikonoce, pro Muchovu nemoc se ale setkání neuskutečnilo a schůzka byla odložena až na svatodušní svátky.³⁴⁴

Jak vyplývá z dochované korespondence, setkání ve Stuttgartu se podařilo realizovat, stejně jako několik dalších v Čechách, konkrétně v Praze a na Karlštejně,³⁴⁵ nikoli ovšem zamýšlené rendez-vous na pařížském nádraží, kdy Mucha přišel pozdě a Jesenská již byla na cestě do Čech. Z této nepříjemné události byla Růžena nesmírně zklamaná. Na vině byly jako v mnoha dalších případech Muchovo nadměrné pohroužení se do práce a jistá roztěkanost. Jeho počínání se Jesenské snažil v Muchův prospěch výmluvně vysvětlit doktor Antonín Heveroch,³⁴⁶ na jeho radu se jí alespoň okamžitě telegraficky omluvil. Dle doktorových slov byl malíř z nastalé situace bezradný, „*stísněn, zdrcen, chňapal povzduchu [!] a nařikal si, co dělat! [...] V duši jeho prolamovala se snaha to opozdění nahradit. Vám [Jesenské] mnoho, mnoho říci...*“³⁴⁷ Mucha sám svého pozdního příchodu litoval a omlouval ho těmito slovy: „*Jak mi bylo nevyšloví líto, že jsem na poslední naše dostaveníčko přišel pozdě! Nebylo to ale mou vinou, vyšel jsem z domu včas, ale vozy mne nechaly na holičkách.*“³⁴⁸

³⁴¹ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., b. d.

³⁴² Tamtéž, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., b. d.

³⁴³ Tamtéž, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., b. d.

³⁴⁴ Tamtéž, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., b. d.

³⁴⁵ Tamtéž, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., b. d.

³⁴⁶ Doktor Antonín Heveroch (1869-1927) byl v první čtvrtině 20. století patrně nejvýznamnějším českým psychiatrem a neurologem. Roku 1908 zřídil a vedl ústav pro epileptiky Valentinum v Praze Libni, v roce 1919 se stal vrchním ředitelem pražského ústavu pro choromyslné. Více viz FRABŠA, František S.; HEVEROCH, Antonín (eds.). *Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách*. [Praha], 1926. S. 82-84.

³⁴⁷ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Dr. Heveroch Růženě Jesenské, Paříž, 6. 1. 1902.

³⁴⁸ Tamtéž, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., b. d.

Doktor Heveroch jejich vztahu, zvláště však především samotné Jesenské, přál štěstí a Muchovo chování zpočátku velice omlouval. – „... *nevěřím, že by to udělal schválně, ale má pořad [!] paterou duši a zapomene! Bojím se, že jí (Vám) takhle ještě všelijakou bolest udělá! Neumí (M.) promýšlet!*“³⁴⁹ Sliboval spisovatelce, že se za ní u Muchy přimluví, bude se snažit zjistit, jaké city k ní opravdu chová,³⁵⁰ a pokusí se mu promluvit do duše, aby „*to umění své nenechal zajít svou bytostí, aby hleděl mít děti s tak jemně citícím mozkiem, jako on má, a k tomu, že je třeba vybrat si citící ženu, takovou Jesenskou nějakou, která má tutěž bohatost' a jemnost' ve svých obrázcích jako on a. t. d.*“³⁵¹

Zdá se však, že Muchova mysl byla v té době dočista zastřena, stále více a více býval ponořen ve spiritualismu, slovy doktora Heverocha „*chorobně fantastickém, i přesvědčivém religionu*“,³⁵² kterému se celou svou bytostí podřizoval. Doktor se Jesenské zavazoval, že se pokusí ho z tohoto duševního rozpoložení kvůli ní i kvůli jeho umění vyvést, avšak minil, že jeho přesvědčení je v něm natolik silně zakořeněno, že oponovat mu je marné, že je ochoten nanejvýš připustit námitku, avšak zůstane přesvědčen o svém.³⁵³

O lásce a jejich vzájemném poutu Mucha Jesenské mnohokrát velmi hezky psal, ve všech směrech ji vyzdvihoval jako spřízněnou duši a ideální partnerku³⁵⁴ a sliboval, že jí svou náklonnost dokáže, a tak je nasnadě, že si Růžena od toho spojení zajisté hodně slibovala. Větší váhu však Mucha pravděpodobně přikládal své práci a navazování užitečných kontaktů. Byl přesvědčen, že „*umělec nemá právo plýtvat svými silami*“,³⁵⁵ že „*člověk není na světě pro zábavu a každé zpronevření úkolu se vymstí*.“³⁵⁶ Práci a vše, co s ní souviselo,

³⁴⁹ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Dr. Heveroch Růženě Jesenské, Paříž, 6. 1. 1902.

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Tamtéž, korespondence přijatá, Dr. Heveroch Růženě Jesenské, Paříž, 14. 1. 1902.

³⁵² Tamtéž.

³⁵³ „*Ta nešťastně chycená hříčka hluboko v jeho jemné duši zapustila kořeny! Bylo mi ho líto, když jsem viděl, jak nešťastný a pevný má sestrogený spiritistický religion, úplný a nerozdrtitelný je v tom systém. Spirit, sensibilité je to vlastní bytí jedince. Tělo, mozek jsou mu závadou a čím dokonalejší jedinec tím víc dovede se od mozku odloučit, exteriorisovati. Proto život náš pozemský je bezcenný, je dobou zdokonalování se a nemá významu proti věčnosti spiritu.*“ Viz tamtéž.

³⁵⁴ „... *není vůbec slov dostatečných a dosti jasných s významem takovým jak bych já si to přál – [...] Není to sestřička, ne, není to také pouze milenka, není to ani píseň v lese ani světýlko v křoví, ani květinka houpající se ve větříčku – ale je to všecko dohromady a sice ve významu právě opačném. Sestřička nerozdílná mého ducha, milenka svůdná duchem a krásou rajských září, žalm, slavnostní chorál valící své vlny po všech zemích Českých, pochodeň jasná svítící nad hlavami všech a nepřístupná zlým, dub zakořeněný hluboko v srdci půdy naší české. Tak Tě chci viděti – a nyní najdi mi jméno kterým Tě smím pojmenovat.*“ Viz LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., b. d.

³⁵⁵ MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. S. 89.

³⁵⁶ Tamtéž. S. 89.

bral nesmírně vážně, věřil víc pílí než talentu a tvrdil, že umělec, chce-li něco dokázat, musí pracovat čtrnáct až šestnáct hodin denně.³⁵⁷

Myšlenky a práce ho tak stále odváděly jinam, navíc pro něj Jesenská zcela jistě neznamenala to, co on pro ni. Jejich vzájemný vztah chápal Mucha zřejmě především jako lásku duševní, jako souznění myslí, tytéž city připisoval Jesenské a neviděl – nebo si možná nechtěl připouštět – po čem ona doopravdy touží. – „*Vím, že nikdy nepřikládalas důležitosti příliš velké něčemu jinému nežli tomu co skutečně z oplození duševního mezi námi vzrůstí by mohlo...*“³⁵⁸

Jesenská ale toužila po lásce se vším všudy a po rodině. V té době jí bylo již třicet osm let a dobře věděla, že už jí k založení toužené rodiny nezbývá mnoho času. Zřejmě uvažovala o tom, zda je Muchy vůbec hodna a zda s ním jen neztrácí svůj již tak drahocenný čas, a s touto úvahou se pravděpodobně svěřila i doktoru Heverochovi, u kterého nacházela porozumění. V dopise z ledna 1902 jí doktor píše: „*Vím co cítíte a rád bych, abyste se přestala přirovnávat k tisu, na plano odkvetlému v šlechtické zahradě!*“³⁵⁹

Nic na plat, Mucha býval stále více ponořen do své umělecké tvorby a spiritistického přesvědčení, a tak korespondence z jeho strany často vázla, o čemž svědčí jeho četné a stále stejné omluvy, či spíše výmluvy na práci a všelijaké překážky bránící mu v odepisování. – „*Drahá Růženo – prosím tě odpusť že ještě nepíšu. Tolik práce že nemohu ani k nejnnutnějšímu sahnout, [!] a to dozajista je také dopis tobě.*“³⁶⁰ Jeho nespolehlivost v odepisování tkvěla dílem patrně také v jeho nepořádnosti. Při vyřizování své korespondence míval ve zvyku skládat dopisy na dvě hromádky – na jednu otevřenou a čtenou, na druhou neotevřenou a nečtenou. Hromádky pak ukládal porůznu na místa, kde nejméně překážely, a tak

³⁵⁷ MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. S. 57.

³⁵⁸ LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., b. d.

³⁵⁹ Tamtéž, korespondence přijatá, Dr. Heveroch Růženě Jesenské, Paříž, 14. 1. 1902.

³⁶⁰ „*Nehněvej se, prosím tě nejsem-li tak pravidelným v dopisování tak jak bych si toho přál, ale nejen že mne každou chvíli někdo [!] vytrhovat přijde, ale i večery mé, které jsem si tak dlouho dovedl vyhrazovat pro sebe, mně vzali, a musím teď po těch dínerech a po návštěvách [!] večerních se trmáceti, aniž bych mohl tomu přítrž učiniti.*“ „*Měl jsem myšlenky tak roztržité a zaměstnání vzdor tomu tak choulostivé, že jsem s klidem patřičným nemohl ku psaní si zasednout, a tu – ten čas mezi tím tak nemilosrdně ubíhal – že najednou jsem se až zhrozil, červen – srpen – a léto je pryč –. Nemysli že jsem mezi tím časem málo na Tebe myslil. Naopak po celý čas bez ustání dvě myšlenky mne provázely, jedna byla výčitky, které jsem si činil, že Ti nepíšu, a druhá pevně předsevzetí, že tak týž den učiním, a nepsal jsem přece! Málo jsem psát nechtěl – a na mnoho jsem neměl ani času ani klidu – ani síly.*“ Viz tamtéž, korespondence přijatá, Alfons Mucha Růženě Jesenské, b. m., b. d.

mu dopisy zmizely z očí a zapomenuté je nacházel někdy i za velmi dlouhou dobu neotevřené a nezodpovězené.³⁶¹

Mucha Jesenské nesporně značně imponoval, velmi k němu vzhlížela jako k umělci a lze se domnívat, že do něj byla skutečně zamilovaná, jelikož ji jeho nespolehlivost a nepravidelné odepisování trápilo. Přesto však neztrácela naději a stále doufala v budoucnost a perspektivu tohoto vztahu.

Doktoru Heverochovi však bylo zřejmé, že Mucha není momentálně schopen uvažovat o reálné lásce, není si jistý sám sebou ani svými city a je zcela oddán pouze své práci a duchovnu. Nechtěl, aby Jesenská příliš trpěla, a proto se jí snažil rozumně promlouvat do duše. Žádal ji, aby své city k Muchovi rozebrala a svou lásku k němu potlačila, jelikož by nebylo rozumné ho milovat, aniž by stejně tak on miloval ji. Dle jeho názoru by se měla zamyslet nad tím, co na něm miluje, co ji na něm přitahuje a zda s ním chce mít děti za každou cenu. Soudil, že Mucha není na tak vážně míněný vztah a založení rodiny připraven a že by mu měla dát na výběr – buď ona, nebo spiritismus – a vzít si ho a mít s ním děti, jen kdyby od spiritismu opustil.³⁶²

Růženin vroucí cit a trápení kvůli lásce k malíři však byly marné, stejně jako snaha doktora Heverocha o porozumění Muchově duši, a tak jejich sblížení vyšlo naplano. On zaujímal k ženám uměřený postoj, který „osciloval mezi lyrickým zbožňováním a podrážděnou skepsí“,³⁶³ nedůvěřoval jim a věřil tomu, že žena představuje pro umělce nebezpečí, protože ho vyčerpává a odvádí jeho pozornost,³⁶⁴ jak v biografii o svém otci vzpomíná jeho syn: „*Měl o nich – a o sobě – příliš vysoké mínění, než aby dokázal flirtovat, a příliš špatné, než aby se nebál ustoupit ze svých zásad. Ale jako vždycky, jeví-li se něco motivováno mravním stanoviskem, existoval ještě třetí důvod a ten se jmenoval Berthe de Lalande.*“³⁶⁵

³⁶¹ MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. S. 25.

³⁶² „*Bojím se, že Mucha teď nedovede o takové lásce, děti rodící, myslit. Bojím se, i proto, že jest spiritismem tak rozrušen, že by teď aspoň splozené [!] děťátko odnášelo to strašnou pokutou. [...] Jedno od Vás žádám: tu moudrost, abyste nechala lásku svou k němu vyrůstati jen s touto alternativou: buď má láska – a nebo spiritism, ale ne obé vedle sebe. [...] ...snášíte ho milovat, stačí-li Vám to, aniž byste žádala stejnou lásku od něho. To ovšem tak málo je, že zdá se mi nemoudré. [...] ...zadívejte se jasným okem do předu, nehrozí-li Vám sráz.*“ Viz LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Dr. Heveroch Růženě Jesenské, Paříž, 14. 1. 1902.

³⁶³ MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. S. 99.

³⁶⁴ Tamtéž. S. 65.

³⁶⁵ Tamtéž. S. 162.

Berthe de Lalande hrála v Muchově životě důležitou roli po celých osm let, jejich poměr probíhal i v době Růženina láskyplného vzplanutí a trval až do roku 1904, kdy se už tři čtvrtě roku znal se svou budoucí ženou.³⁶⁶ Jak Mucha o Jesenské doopravdy smýšlel a jaké city k ní spíše než cítil, nechoval, výmluvně dokládají jeho následující slova, když vzpomínaje přiznal:

„Jedna přijela zvlášť kvůli tomu do Paříže, aby si mě vzala. Růžena Jesenská. Přišla ke mně, představila se jako česká spisovatelka, a já hned věděl, oč jí jde. Poslal mi ji Hladík jako ještě dvě další. Ale já byl velice opatrný. Byl jsem rozhodnut vůbec se neženit, a když, tak musela mít to a to, být taková a taková – kdepak. Růžena Jesenská došla sotva od jedněch dveří ke druhým.“³⁶⁷

Mucha se nakonec oženil a to v roce 1906, kdy mu bylo téměř čtyřicet šest let.³⁶⁸ Nezbyvá již než říci, že vztah Jesenské a Alfonse Muchy, jenž zřejmě skončil po objevení se slečny Marie Chytilové,³⁶⁹ neměl šanci na budoucnost a Růžena byla velice bláhová, když marně snila o jeho lásce. Nakonec se nikdy nevdala a zůstala bezdětná.

Závěrem této kapitoly si ještě dovolím lyrické a sugestivní, dle mého názoru však výstižné, shrnutí postoje Růženy Jesenské k lásce a jejího prožívání milostných vzplanutí slovy Jana Opolského:

„Všecko její erotické životní uspůsobení [!] vycházelo z předpokladu, že větší štěstí spočívá v pojmu milovati, nežli býti milován, prokázalo se však bohužel pro její osobu, že v této filosofické formuli vězí více poesie nežli pravdy. Zůstává nezvratnou jistotou, že, je-li člověk osamocen, jako bylo jejím údělem po celý život, tím intensivněji pociťuje kouzlo možných

³⁶⁶ MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. S. 162-163. Srov. KADLEČÍKOVÁ, Marta. *Lásky Alfonse Muchy?* S. 51, 54-55.

³⁶⁷ MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. S. 233.

³⁶⁸ Tamtéž. S. 283.

³⁶⁹ KADLEČÍKOVÁ, Marta. *Lásky Alfonse Muchy?* S. 68.

*i nemožných milostných konfliktů i avantur, byť je někdy chápal zcela mylně, v takové formě, jak to hovoří jeho osamocené sebelásce. Vícekrát v jejím životě se zdálo, že je štěstí lásky tak nablízku, že by ho bylo lze snadno dosáhnouti, ale byla to jenom trpká mámivost neuchopitelného ovoce Tantalova.*³⁷⁰

³⁷⁰ OPOLSKÝ, Jan. *Růžena Jesenská*. S. 5-6.

9 Závěr

Růžena Jesenská se narodila 17. června 1863 v Praze. Vyrůstala v nepříliš majetné, nicméně intelektuálně a vlastenecky založené rodině. Dostalo se jí dobrého vzdělání, jež završila studiem na učitelském ústavu. Po jeho absolvování učila nejprve v Mladé Boleslavi, poté až do konce své učitelské dráhy v roce 1907 v Praze. Učitelské povolání jí umožnilo být finančně nezávislou, je pravděpodobné, že jako nejstarší ze šesti dětí přispívala do rozpočtu své početné rodiny, dokud její mladší bratři nedostudovali.

Již od mládí byla v kontaktu s pražskými literárními kruhy, znala se s Josefem Václavem Sládkem a později se stala důvěrnou přítelkyní Julia Zeyera. Zejména otec jí v literární činnosti podporoval od samých začátků, psaní se věnovala paralelně s učitelskou kariérou. Své první literární počiny publikovala již v první polovině 80. let 19. století, naplno se začala literaturou zabývat po odchodu do učitelského důchodu. Byla autorkou velice plodnou, psala básně, prózu – od povídek až po rozsáhlé romány – i dramata, publikovala v mnoha časopisech, okrajově se věnovala též překladatelství. V letech 1911-1920 úspěšně vedla *Kalendář paní a dívek českých* a významně se podepsala na jeho podobě a kvalitě. Přesto byla už za svého života jako literátka opomíjena a je vlastně dodnes. Veřejnost ji zná nanejvýš jako tetu slavnější Mileny Jesenské, i když ani ta není známa svou literární tvorbou, ale především důvěrným přátelstvím s Franzem Kafkou.

Ač přispívala do mnoha ženských časopisů, ve svých dílech se zabývala především citovým a duševním rozpolžením a životními osudy žen a reflektovala taktéž jejich postavení a podmínky života ve společnosti, přímou stoupenkyní ženského emancipačního hnutí se nestala. Co se týče lásky, zejména její fyzické stránky, byla obhájkyní předmanželských styků. To bylo na konci 19. a počátku 20. století velmi odvážné až skandální, kvůli svému postoji byla v konfliktu například s v tomto směru konzervativní Eliškou Krásnohorskou. Navzdory svým liberálním postojům ve sféře milostných vztahů však razila konzervativní model rodiny, velice toužila po partnerovi a vlastní rodině, která jí však byla v životě odepřena. Růžena Jesenská zemřela 14. července 1940.

Práce nahlíží do života a díla samostatné a soběstačné, na nikom nezávislé ženy přelomu 19. a 20. století, vystudované a po dlouhou dobu praktikující učitelky, intelektuálky pohybující se po celý život v uměleckých kruzích, autorky mnoha literárních děl. Její přínos spatřuji v tom, že si nevšímá pouze určitého životního období či dílčích prvků literární tvorby Růženy Jesenské, ale pokouší se poskytnout celkový obraz této velmi aktivní spisovatelky, které byla dosud věnována pouze jediná a velice skromná monografie a jejíž literární dílo by si jistě zasloužilo podrobnější zpracování.

Obrazová příloha

podobizna Růženy Jesenské z roku 1891

(zdroj: LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, fotografie.)

podobizny Růženy Jesenské z roku 1892 a b. d.

(zdroj: LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, fotografie.)

podobizny Růženy Jesenské, b. d.

(zdroj: LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, fotografie.)

podobizny Růženy Jesenské, b. d.

(zdroj: LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, fotografie.)

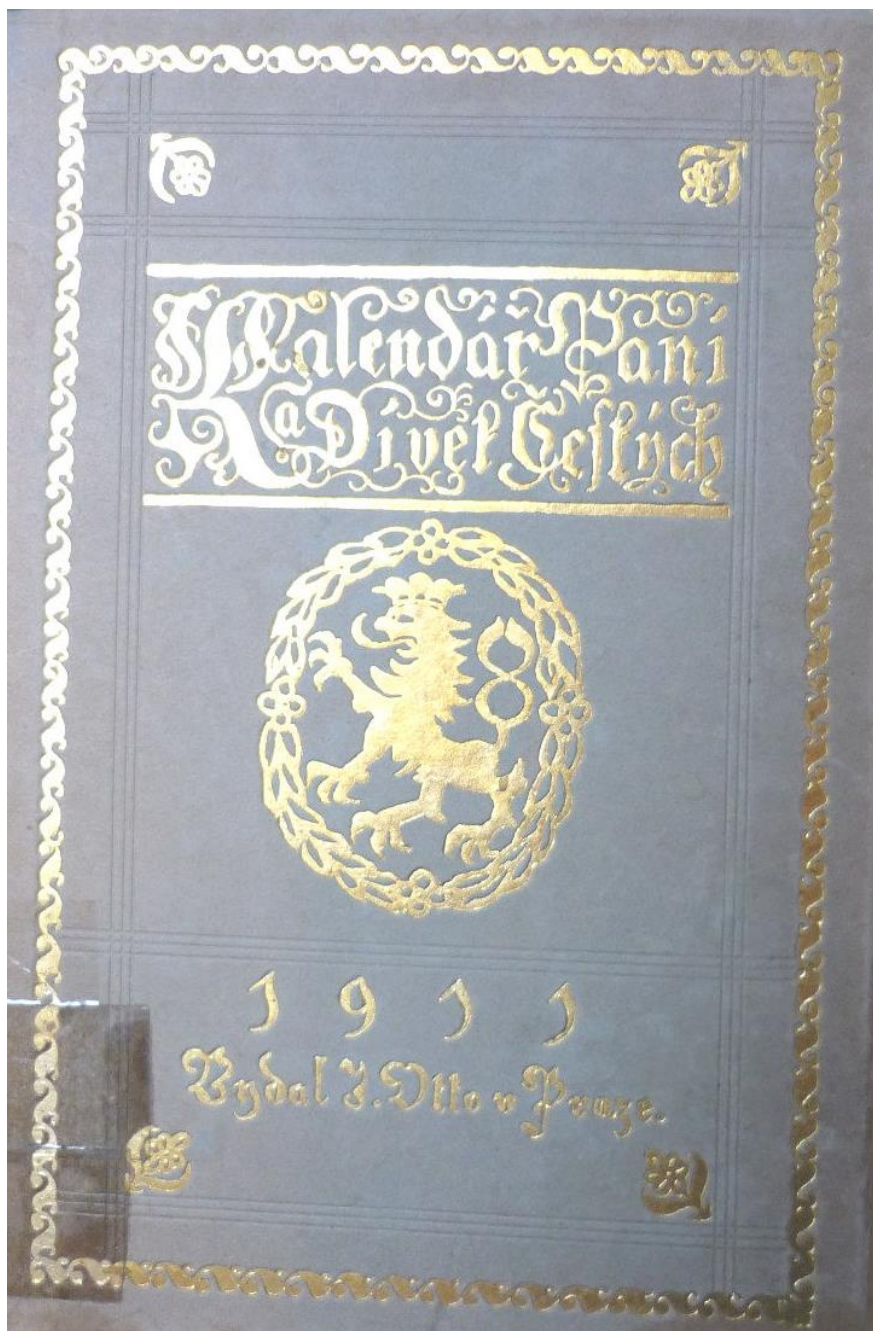
podobizny Růženy Jesenské, b. d.

(zdroj: LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, fotografie.)

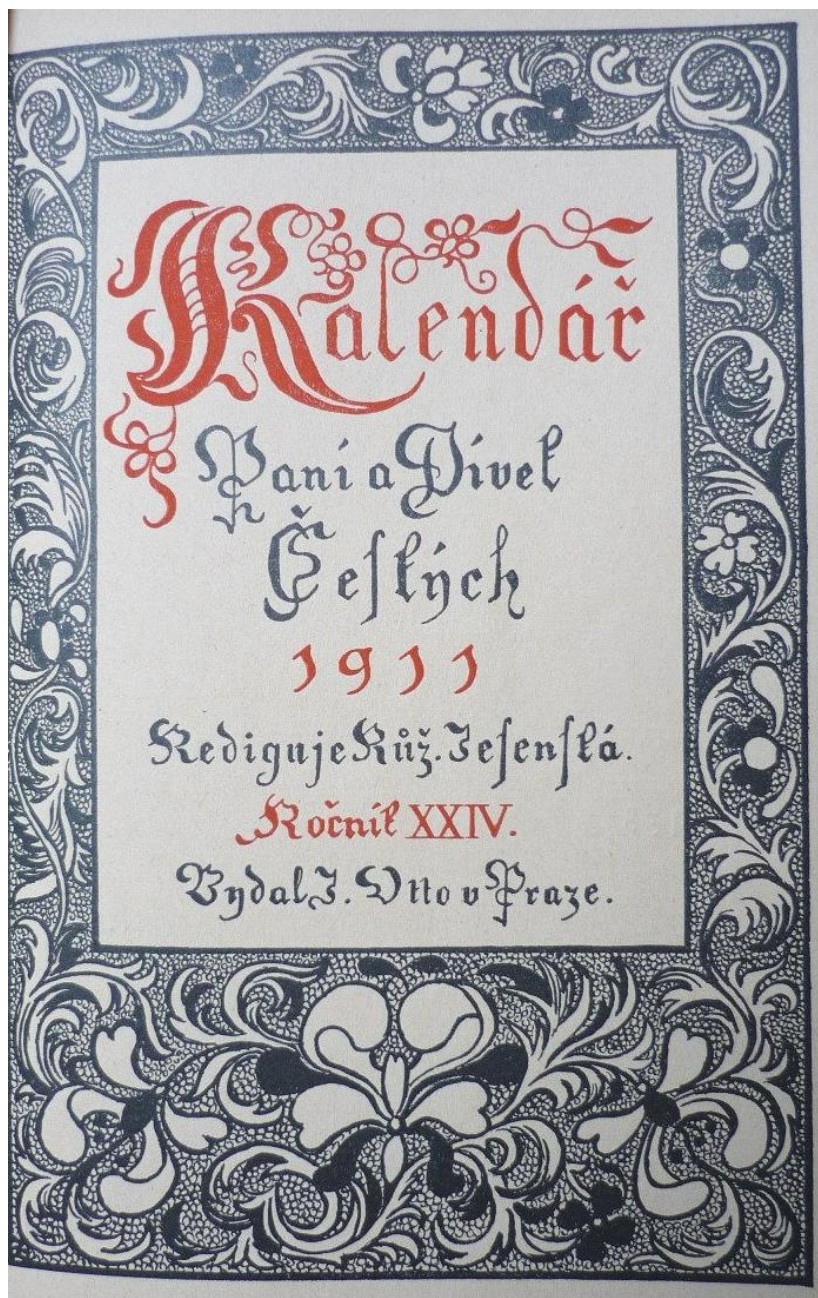
podobizna Růženy Jesenské, b. d.

(zdroj: LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, fotografie.)

desky Kalendáře paní a dívek českých na rok 1911

(zdroj: *Kalendář paní a dívek českých na rok 1911*. Roč. 24, Praha, 1911.)

**titulní strana Kalendáře paní a dívek českých na rok 1911
(dekorace Zdenka Braunerová)**

(zdroj: *Kalendář paní a dívek českých na rok 1911*. Roč. 24, Praha, 1911.)

ÚNOR

Dni a týdny	Kalendář			Slunce		Měsíc		
	katolický	evangelický	pravoslavný dne leden 1911	vych. h. m.	západ h. m.	beh vzn.	vych. h. m.	západ h. m.
1 Stř.	Ignáce b.	Ignáce	19 Makar eg.	7 37	4 50	☾	9 05	7 08
2 Čtv.	Hromnic	Obět. Páně	20 <i>Evthyma</i>	7 36	4 52	☾	9 21	8 27
3 Pát.	Blažeje	Blažeje	21 Maxima	7 35	4 54	☾	9 37	9 45
4 Sob.	Ondřeje	Veroniky	22 Timoth. ap.	7 33	4 56	☾	9 53	11 04

A. Pátá neděle po Zjevení Páně. O dobrém semenu. Mat. 13, 24—30.

5 Ned.	Dobroslavy	Háty	23 Klimenta	7 31	4 58	☾	10 07	—
6 Pon.	Bohdanky	Doroty	24 Xenie	7 30	4 59	☾	10 26	0 26
7 Út.	Romualda	Romualda	25 Grigorije	7 29	5 00	☾	10 51	1 50
8 Stř.	Milady	Mikata	26 Xenofonta	7 27	5 02	☾	11 22	3 15
9 Čtv.	Jana z M.	Apolonie	27 <i>Jana Zlat.</i>	7 25	5 04	☾	0 07	4 37
10 Pát.	Školastiky	Školastiky	28 Efrema	7 23	5 06	☾	1 07	5 46
11 Sob.	P. Marie L.	Boženy	29 Pfen. Ign.	7 21	5 08	☾	2 22	6 39

A. Neděle Septuagesima (Devítník). O dělnících na vinici Páně. Mat. 20, 1—16.

12 Ned.	Eulalie	Eulalie	30 Triodium	7 20	5 09	☾	3 45	7 19
13 Pon.	Řehoře	Jordána	31 Cyra, Jana	7 19	5 11	☾	5 09	7 47
14 Út.	Břetisl.	Valeše	1 Trifona	7 17	5 13	☾	6 30	8 09
15 Stř.	Jiřinky	Faustina	2 Očišť. Bhr.	7 15	5 15	☾	7 47	8 25
16 Čtv.	Juliany	Juliany	3 Sim., Anny	7 13	5 17	☾	9 02	8 40
17 Pát.	Flaviana	Šimona	4 Isidora	7 11	5 19	☾	10 14	8 54
18 Sob.	Simeona	Mansveta	5 Agaty	7 10	5 20	☾	11 25	9 07

A. Neděle Sexagesima. O rozsovači a semeni. Luk. 8, 4—15.

19 Ned.	Konráda	Kunráta	6 Ptukoia	7 08	5 21	☾	—	9 22
20 Pon.	Oldřicha	Oldřicha	7 Parthenia	7 06	5 23	☾	0 37	9 39
21 Út.	Eleonory	Eleonory	8 Zachariáše	7 04	5 25	☾	1 48	10 02
22 Stř.	Papia	Petra stol.	9 Theodora	7 02	5 27	☾	2 57	10 31
23 Čtv.	Petra Dam.	Serenia	10 Nicefora	7 00	5 29	☾	4 02	11 09
24 Pát.	Matěje	Matěje ap.	11 Vševiada	6 58	5 30	☾	4 59	11 58
25 Sob.	Valburgv	Valburgy	12 <i>Alexeje</i>	6 56	5 32	☾	5 45	1 01

A. Neděle Quinquagesima. Ježíš uzdravil slepého. Luk. 18, 31—43.

26 Ned.	Perlušky	Leksy	13 Masopust	6 54	5 33	☾	6 20	2 13
27 Pon.	Čtirady	Leandra	14 Cyr. a Met.	6 52	5 35	☾	6 48	3 30
28 Út.	Romana	Osvalda	15 Onesima	6 50	5 37	☾	7 09	4 50

ukázka kalendářní části Kalendáře paní a dívek českých na rok 1911
(dekorace Zdenka Braunerová)

(zdroj: *Kalendář paní a dívek českých na rok 1911*. Roč. 24, Praha, 1911.)

první strana dopisu Zdenky Braunerové Růženě Jesenské ze dne 28. srpna 1910

(zdroj: LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Zdenka Braunerová Růženě Jesenské, Turovec u Tábora, pošta Chýnov, 28. 8. 1910.)

REDAKCE
KALENDÁŘE PANÍ
A DÍVEK ČESKÝCH
RŮŽENA JESENSKÁ
PRAHA-III.
VŠEHRDOVA UL. 5

V PRAZE 6. IX. 1910.

Drahá Zdenko,

Čauťe bez starosti, čauťe ta
poslední stránku časopisu. Na
závětku je ta linie. Ty ostatní
by mezi pracemi jsem všechny
vyhádila, ale nedala jim tam
ani ta část, a teď se je už
použije. Čauťe ta čas čauťe dobře!
Ale ten poslední schůzku umír
jště - byla 32 stran, musela
jsem tam dát čauťe "Anticipo
všichni", ale dala jim ji se jméno.
A pak ta Aliquis práce; iim

první strana dopisu Růženy Jesenské Zdence Braunerové ze dne 6. září 1910

(zdroj: LA PNP, Zdenka Braunerová, Osobní fond, korespondence přijatá, Růžena Jesenská
Zdenca Braunerové, [Praha], 6. 9. 1910.)

Odpuť prosím te, že jsem vícera nemohl
přijít, byl jsem dlouho zdřev u Dynaise,
a vícera už na mě čekala schůzka a
po schůzce mě už zase neposlali. Jsem
teď ještě dnes zde a pojedou teprve zítra
na cestu. Odpoledne musím jít
k hyp Lisikov a k Myšlbedovi; potom
se přijdu podívat na ohrazení k
Tobě, neboť teprve dnes vícera jsem
u D. Herolda. a tu pro mě hladík
přijde o 1/2 do hotelu. Přijdu tedy
před 6^h hodinou abych se na
lich několik dní rozloučil.
Přem jen ten malý listek, aby už
byl na patičce vešm místo
Mille choses
Maminka

dopis Alfonse Muchy Růženě Jesenské, b. d.

(zdroj: LA PNP, Růžena Jesenská, Osobní fond, korespondence přijatá, Alfons Mucha
Růženě Jesenské, b. m., b. d.)

Použitá literatura a prameny

Seznam pramenů

Prameny archivní:

Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, Růžena Jesenská, Osobní fond, č. 669.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Praha, Zdenka Braunerová, Osobní fond, č. 128.

Prameny vydané:

KRECAR, Jarmil (ed.). *Listy Julia Zeyera Růženě Jesenské 1889-1900*. Praha, 1919.

Dobová periodika:

Kalendáře paní a dívek českých na rok 1888-1916. Roč. 1-29, Praha, 1888-1916.

Světobzor. Roč. 33, Praha, 1899, č. 20.

Literární díla Růženy Jesenské:

JESENSKÁ, Růžena. *Cizinka: román*. Plzeň, 1920.

JESENSKÁ, Růžena. *Devátá louka: veselohra o 3 dějstvích*. Praha, 1924.

JESENSKÁ, Růžena. *Dětství*. Praha, 1929.

JESENSKÁ, Růžena. *Ivana Javanová: román*. Praha, 1917.

JESENSKÁ, Růžena. *Jarmila: dospívajícím dívkám*. 3. vyd. Praha, 1920.

JESENSKÁ, Růžena. *Jarní píseň: dospívajícím dívkám jako pokračování „Jarmily“*. 2. vyd. Praha, 1920.

JESENSKÁ, Růžena. *Nocturno moře: román*. Praha, [1910].

JESENSKÁ, Růžena. *Román dítěte*. 2. vyd. Praha, 1925.

JESENSKÁ, Růžena. *Starý markýz: veselohra o 3 dějstvích*. Praha, 1926.

JESENSKÁ, Růžena. *V žití proudech: hra o 3 jednáních*. Praha, 1893.

Internetové zdroje:

LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Antologie zaniklých ženských ctností*. Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/antologie-zaniklych-zenskych-ctnosti>>.

LENDEROVÁ, Milena. *Gender a normativní literatura*. Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/cs/gender-a-normativni-literatura>>.

GINTLOVÁ, Julie. Ideál ženy emancipované. In *Ženské listy*, roč. 6, Praha, 1878, č. 1. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/gender/uvod/Gintlova.pdf>>.

PODLIPSKÁ, Sofie. *Listy staré vychovatelky k někdejší schovankám*. Praha, 1868. [cit. 2013-11-25] URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/gender/uvod/Podlipska.pdf>>.

Seznam literatury

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha, 2005. ISBN 80-86429-38-5.

BENEŠ, Luděk a kol. *Mladoboleslavsko v proměnách času*. Praha, Mladá Boleslav, 1997. ISBN 80-85983-34-6.

BRAUNEROVÁ, Zdenka. Glossy k výstavě Mikoláše Alše. In *Kaledář paní a dívek českých na rok 1913*. Roč. 26, Praha, 1913, s. 17-22.

ČADKOVÁ, Kateřina; LENDEROVÁ, Milena; STRÁNÍKOVÁ, Jana (eds.). *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27. - 28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. 601 s. ISBN 80-7194-920-5.

FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Díl 1, A-G. Praha, 1985. ISBN 80-200-0797-0.

- FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Díl 2, H-L, sv. I, H-J. Praha, 1993. ISBN 80-200-0468-8.
- FRABŠA, František S.; HEVEROCH, Antonín (eds.). *Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách*. [Praha], 1926.
- HAVEL, Rudolf; OPELÍK, Jiří. *Slovník českých spisovatelů*. Praha, 1964.
- HORSKÁ, Pavla. K ekonomické aktivitě žen na přelomu 19. a 20. století. In *Československý časopis historický*, roč. 31, Praha, 1983, č. 5, s. 711-743. ISSN 0045-6187.
- HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha, 1999. ISBN 80-7106-380-0.
- KADLEČÍKOVÁ, Marta. *Lásky Alfonse Muchy?* Třebíč, 1996. ISBN 80-85766-78-7.
- KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. *Tvůrcové a epigoni: kritické studie*. Praha, 1927.
- KOŘALKA, Jiří. Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912. In *Documenta pragensia* 13. Žena v dějinách Prahy. Sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies. Praha, 1996, s. 307-320. ISSN 0231-7443.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha, 1999. ISBN 80-204-0737-5.
- LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová*. Praha, 2000. ISBN 80-204-0868-1.
- LENDEROVÁ, Milena (ed.) a kol. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.
- MAJEROVÁ, Marie. *Spisovatelky dnes: výběr z jejich prós*. Praha, 1934.
- MERHAUT, Luboš a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Díl 4, S-Ž, sv. II, U-Ž. Praha, 2008. ISBN 978-80-200-1671-3.
- MĚSTECKÁ, Sylva. *Mladá Boleslav*. Praha, Litomyšl, 2011. ISBN 978-80-7432-094-1.
- MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, Litomyšl, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
- MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. 4. vyd. Praha, 1999.
- NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha, 1999. ISBN 80-902622-2-8.
- OPOLSKÝ, Jan. *Růžena Jesenská*. Praha, 1944.

PRAŽÁK, František. *Spisovatelé učitelé*. Praha, 1946.

PYNSENT, Robert Burton. Láska a slečna Jesenská. In MERHAUT, Luboš; URBAN, Otto M. (eds.). *Moderní revue 1894-1925*. Praha, 1995. ISBN 80-85639-63-7.

RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. Žena-vzor a žena-problém: obrazy ženy v konvenční a umělecké povídce v Kalendáři paní a dívek českých z let 1894-1897. In *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století*. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13. - 14. října 2004. Praha, 2005, s. 102-115. ISBN 80-85778-47-5.

SUCHOMELOVÁ, Marcela. Růže je zasypaly... spolupráce Růženy Jesenské se Zdenkou Braunerovou v Kalendáři paní a dívek českých. In ŠÁŠINKOVÁ, Marcela (ed.). *Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století*. Sborník příspěvků z mezinárodní odborné konference ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy ve dnech 11. a 12. října 2005. Roztoky u Prahy, 2005, s. 89-102. ISBN 80-239-5958-1.

ŠIMŮNKOVÁ, Alena. Statut, odpovědnost a láska: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti v 19. století. In *Český časopis historický*, roč. 95, Praha, 1997, č. 1, s. 55-109. ISSN 0862-6111.

VONDRUŠKOVÁ, Michaela. *Růžena Jesenská o období její redakce Kalendáře paní a dívek českých*. Pardubice, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Katedra historických věd.

VOPRAVIL, Jaroslav S. *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře: (anagramů, kryptonymů, značek, jmen původních, přijatých, dvojitých, polatinštělých atd.)*. Praha, 1973.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století. In *Documenta pragensia* 13. Žena v dějinách Prahy. Sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies. Praha, 1996, s. 291-299. ISSN 0231-7443.

Resumé

This work deals with life and artwork of the writer Růžena Jesenská and sketches career of an independent and self-reliant woman-artist at the turn of the 19th and 20th century. At first it acquaints readers with the social status of women in the period and then it pays attention to Růžena Jesenská herself, from her childhood and family, which she was growing up in, over her education to her pedagogical, writing and editorial career.

Růžena Jesenská was born on 17th June 1863 in Prague. She grew up in not very wealthy but intellectual and patriotic family. She was given a good education, which she topped off with study on a pedagogical institute. After her graduation she taught in school in Mladá Boleslav at first, then in the schools in Prague until the end of her pedagogical career in 1907. She published her very first literary works in the half of 80^s of 19th century and began to engage in writing entirely after her pedagogical retirement. She was very prolific author, she wrote poems, prose and dramas as well, she was publishing in many periodicals and translated works of the other authors marginally too. Between 1911 and 1920 she led *Kalendář paní a dívek českých* very successfully and left her marks on its appearance and quality.

Even she contributed in many periodicals for women, in her literary works she mostly dealt with womens` emotional and mental moods and destinies of their lives and reflected their status and contitions for living in the society, she did not become an immediate supporter of the womens`emancipation movement. Despite her liberal attitude to amorous relationship between man and woman she confessed a conservative model of the family and desired to have a partner and her own family very much but it was denied her by the life, she never got married and did not have children. Růžena Jesenská died on 14th July 1940.